

Serity

ÚSTAVU PRO
SOUDOBE DĚJINY ČSAV

K ústavnímu vývoji
v českých zemích a na Slovensku
v letech 1938–1948

Studie

První poválečná vláda

Komentované dokumenty

Svazek 5
1993

Karolina Adamová
Stručné dějiny práva v ČSR
v období 1938 – počátek roku 1948
se zřetelem k vývoji v českých zemích

Katarína Zavacká
Ústavný vývoj na Slovensku
v období od 6. 10. 1938 do apríla 1945

Karel Kaplan
První poválečná vláda
(Komentované dokumenty)

Ústav pro soudobé dějiny
ve spolupráci se Státním ústředním archivem
Praha
1992

Institute for Contemporary History

Vlašská 9

118 40 Praha 1

Karolina Adamová: A Concise History of Law in the CSR
from 1938 to the Beginning of 1948

Katarína Zavacká: Constitutional Development in the Slovak State,
6. October 1938 to April 1945

Karel Kaplan: The First Post-war Government

Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, volume 5

© 1992 by Ústav pro soudobé dějiny ČAV

ISBN 80-85270-09-9

4083

II m 84

Republishing of this material in any form is forbidden without permission
in writing from the Publisher.

Ediční řada SEŠITY ÚSD je publikační
základna pro zveřejňování dokumentů
a materiálových studií z oboru
soudobých dějin Československa a je
určena především odborné veřejnosti.

Má převážně pracovní charakter
a klade si za cíl přinášet dílčí výsledky
dlouhodobých badatelských záměrů.

Tomu odpovídají i formální náležitosti,
včetně úsporného poznámkového aparátu.

*Publikace byla vydána s přispěním
Nadace Konráda Adenauera*

Stručné dějiny práva v ČSR
v období od r. 1938 do počátku r. 1948
se zřetelem k vývoji v českých zemích¹

Karolína Adamová

Období pozemnické (druhé) republiky

OBSAH

Pa. Mláčekova se dne 3. října 1938 ...

Karolína Adamová
**Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 – počátek roku 1948
 se zřetelem k vývoji v českých zemích** 7

Katarína Zavacká
**Ústavní vývoj na Slovensku
 v období od 6. 10. 1938 do apríla 1945** 41

Karel Kaplan
První poválečná vláda (Komentované dokumenty) 69

Summary 156

Rejstřík 161

¹ Následující text poskytl informaci o stručný přehled dějin práva v českých zemích v období 1938 – počátek 1948. Někdy si ze své historické práce období ani aniž je nezobrazuje. To přitom znamená a potřebné výsledky důkladně raději i v období státního poměru. Přehled právního vývoje na Slovensku je předmět-
 nou právo JUDr. Katarína Zavacká, CN.

Československá historie práva v ČSR
 1938-1948
 Stručné dějiny práva v českých zemích
 v období od r. 1938 do počátku r. 1948
 se zřetelem k vývoji v českých zemích
 Karolína Adamová

Publikace byla vydána s příspěvkem
 Nadace Karolína Adamová

Trnava

Stručné dějiny práva v ČSR v období od r. 1938 do počátku r. 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích¹

Karolina Adamová

Období pomnichovské (druhé) republiky

Po Mnichovu se dne 5. října 1938 prezident Edvard Beneš vzdal svého úřadu, aby podle svých slov „umožnil nové vládě a státu vnitřní i vnější aspoň dočasnou přeorientaci“. V čele vlády zůstal i nadále generál J. Syrový a od 1. prosince ho nahradil R. Beran.

Na Slovensku byl na zasedání výkonného výboru Hlinkovy slovenské ľudové strany v Žilíně přijat 6. října 1938 tzv. Manifest (Žilinská dohoda), který obsahoval požadavky, směřující k oddělení Slovenska od ČSR (jednání se zúčastnili zástupci několika dalších stran). Dne 7. října vláda tento program schválila, ačkoli ji k tomu ústava z roku 1920 neopravňovala. Od této chvíle bylo Československo oficiálně považováno za jakýsi dualistický útvar – Česko-Slovenskou republiku. Dne 22. listopadu 1938 byl přijat ústavní zákon č. 299 Sb. o autonomii Slovenska. Podle tohoto zákona mělo Slovensko svůj sněm i vládu, která byla součástí ústřední vlády celé republiky. Úředním a vyučovacím jazykem na Slovensku byla slovenština. Národní shromáždění přijalo i ústavní zákon o autonomii tzv. Podkarpatské Rusi, uveřejněný vládní vyhláškou č. 329 Sb. ze dne 12. prosince 1938.

Zcela protiústavním usnesením Stálého výboru Národního shromáždění z 27. října 1938 č. 253 Sb. byl vysloven zánik mandátů části členů obou sněmoven Národního shromáždění, kteří byli zvoleni na územích státu, ztracených na základě mnichovského diktátu. Takto okleštěný parlament

¹ Následující text podává informativní stručný přehled dějin práva v českých zemích v období 1938 – počátek 1948. Neklade si za cíl hodnocení tohoto období ani analýzu normotvorby. To, jakkoli závažné a potřebné, vyžaduje důkladné studium i soudobých archivních pramenů. Přehled právního vývoje na Slovensku je předmětem práce JUDr. PhDr. Kataríny Zavacké, CSc.

zvolil 30. listopadu 1938 novým prezidentem dr. Emila Háchu, prezidenta Nejvyššího správního soudu.

Podle ústavního zákona ze dne 15. prosince 1938 č. 330 Sb. mohl prezident měnit na základě jednomyslného návrhu vlády ústavu v případech, že by to vyžadovaly „nové poměry“. Tento protiústavní právní předpis dával výkonným orgánům možnost vydávat zákony a měnit ústavu, ačkoli obojí patřilo do působnosti nejvyššího zákonodárného sboru – parlamentu. Jako forma zákona byly zavedeny prezidentské dekrety.

Parlament byl v období druhé republiky zcela okleštěn a rozhodujícím orgánem se stala vláda. Vládním nařízením (č. 384/1938 Sb.) došlo k ustavení Státní hospodářské rady, která byla poradním orgánem vlády ve věcech hospodářských, sociálních a finančních.

Na okupovaném území byla rozpuštěna okresní zastupitelstva a správu nadále vykonávaly okresní správní komise. Volené samosprávné orgány byly rozpouštěny i v některých městech a místo nich působily vládou jmenované správní komise. Podobně došlo počátkem roku 1939 k ukončení činnosti zemských zastupitelstev v Praze a Brně.

V důsledku ústupků tlakům z Německa i krajně pravicovým silám v ČSR učinila vláda i některá nedemokratická opatření v hospodářské oblasti (např. omezení dispozice s nemovitostmi, snížení platů státních zaměstnanců, zavedení režimu nuceného pronajímání bytů, zřízení pracovních táborů atd.).

Také na úseku občanských práv a svobod byla přijata řada protidemokratických opatření (např. zavedení cenzury atp.).

Na základě vládního nařízení č. 355/1938 Sb. o politických stranách, vycházejícího z tehdy již neplatného zákona č. 201/1933 Sb. o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran, bylo možno zakročit proti jakékoli vládě nepohodlné politické straně. Na základě tohoto předpisu došlo například k rozpouštění KSČ. Nové politické strany mohly být zakládány pouze se svolením vlády. Vládním nařízením č. 13/1939 Sb. pak byly v českých zemích zlikvidovány všechny demokratické politické spolky.

Období protektorátu

Dne 14. března 1939 byl z vůle a v zájmu hitlerovského Německa vytvořen v rozporu s ústavou a právním řádem první republiky Slovenský štát. Den nato obsadila německá vojska území Čech a Moravy.

Výnosem vůdce a říšského kaneléře Adolfa Hitlera ze 16. března 1939 pak došlo ke zřízení tzv. Protektorátu Čechy a Morava. Ve výnosu bylo stanoveno, že „části bývalé Československé republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náležejí od nynížska k území Velkoněmecké říše a vstupují jako Protektorát Čechy a Morava pod její ochranu“. Podle výnosu se stal protektorát autonomním územím, v jehož čele stála hlava státu, která ovšem potřebovala pro výkon své funkce důvěru vůdce.

Zastávce říšských zájmů v Praze byl říšský protektor v Čechách a na Moravě, jmenovaný vůdcem (od srpna 1943 působil na území protektorátu vedle říšského protektora ještě německý státní ministr pro Čechy a Moravu). Jako výkonný orgán protektorátu působila podle uvedeného výnosu vláda, jejíž členové byli potvrzováni protektorem.

Protektor mohl v případě tzv. společného zájmu vydávat nařízení platná pro celý protektorát. Říše si vyhradila i právo zřizovat na jeho území říšské úřady.

Německo se prohlásilo za ochránce protektorátního území a k zajištění této ochrany v něm umístilo vojenské posádky a zařízení. Výnos vůdce preferoval na okupovaném území německé státní příslušníky před ostatními (státní příslušnost v protektorátu podrobněji upravilo vládní nařízení ze dne 11. ledna 1940). Dosavadní právní řád platil na území protektorátu jen pokud neodporoval „smyslu převzetí ochrany Německou říší“.

Brzy po okupaci došlo (vl. nař. č. 317/1939 Sb.) také k rozpuštění čsl. armády. V říjnu 1940 byla zavedena celní unie protektorátu a Německé říše. Protektorát náležel k celnímu území říše a podléhal její celní výsosti.

Dne 21. března 1939 rozpustil prezident Hácha Národní shromáždění. Zemská a okresní zastupitelstva a obecní rady přestaly být svolávány, samospráva byla zcela likvidována. Místo samosprávných bývalých orgánů působily byrokratické úřady. Na základě vládního nařízení č. 51/1944 Sb. o úřednické správě obcí vykonávali obecní správu shora jmenovaní úředníci.

Od 1. září 1939 byl protektorát rozdělen na 7 správních obvodů. V čele každého stál vrchní zemský rada (Oberlandrat) odpovědný říšskému protektorovi. Na jaře 1942 byly zrušeny opatřením říšského protektora četné úřady landrátů a současně došlo k vytvoření nového orgánu politické správy – vedoucích okresních hejtmanů (později přejmenovaných na okresní hejtmany s rozšířenou pravomocí). Součástí říšské správy byly také orgány vojenské okupační správy a orgány civilní správy.

Jednotlivé resorty na území protektorátu podléhaly přímo říšským úřadům. Zastupující říšský protektor R. Heydrich si totiž vynutil v roce 1942 vydání vládních nařízení č. 14 a 208/1942 o nové organizaci některých

ústředních úřadů a č. 80/1942 o správní působnosti vlády. Na základě těchto předpisů došlo ke zrušení předsednictva ministerské rady, ministerstva veřejných prací a ministerstva sociální a zdravotní správy a byla přerozdělena kompetence ústředních úřadů. Postavení vlády jako kolektivního orgánu bylo oslabeno, věcně příslušní ministři činili ve svých resortních záležitostech opatření se souhlasem předsedy vlády. Nařízením říšského protektora z 27. února 1942 byla nařizovací pravomoc vlády přenesena na jednotlivé ministry.

Na protektorátním území působily represivní německé složky – bezpečnostní policie, kterou tvořila tajná státní policie, bezpečnostní služba a kriminální policie.

Na území protektorátu platily vedle právních předpisů, vydávaných protektorátními orgány (velmi často šlo o předpisy zcela závislé na německém právu), právní normy z předokupační doby a právní předpisy Německé říše. Oprávnění prezidenta Háchy a protektorátní vlády vydávat právní předpisy s platností pro protektorát se odvozovalo od 1. ledna 1941 pouze ze zmocnění říšského protektora.

Podle nařízení o zákonodárství v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 7. června 1939 (Říšský zákoník, I, s. 1039) mohl říšský protektor měnit protektorátní právo svým dekretem, jestliže tu byl „společný zájem“. Říšský protektor mohl vydávat předpis s platností zákona v jakékoli oblasti, pokud bylo nebezpečí z prodlení. Kdy tomu tak bylo, určoval ovšem on sám.

Velmi rychle došlo k militarizaci hospodaření a velká část průmyslových podniků se dostala pod přímé vedení německých podnikatelů a kontrolu říšských orgánů. Byly zřizovány nucené kartely, koncentrační procesy zasáhly jak hospodářství, tak peněžnictví.

Na základě vládního nařízení č. 193/1939 Sb. působily na území protektorátu pracovní úřady. Nařízením č. 190 a 195/1939 Sb. byla stanovena všeobecná pracovní povinnost. Pro osoby od 14 let byly zavedeny pracovní knížky, které umožňovaly evidenci pracovních sil (vl. nař. č. 241/1941 Sb.). Protektorátní pracovněprávní předpisy umožňovaly tzv. totální nasazení na práce do Německa (např. vl. nař. č. 46/1941 Sb. a vl. nař. č. 177/1944 Sb.).

V protektorátu byly aplikovány také říšské zákony o židech (nařízení říšského protektora z 21. června 1939). Na základě těchto „zákonů“ docházelo k tzv. arizaci (protiprávní konfiskaci) židovského majetku. Na celém území protektorátu došlo k rozšíření platnosti norimberských zákonů a část obyvatelstva byla na jejich základě zbavena lidských práv. Kopii norimberských zákonů se stalo vládní nařízení ze 4. července 1940 (č. 136 o právním postavení židů ve veřejném životě). Již od podzimu 1939 dochá-

zelo k eliminování židů z hospodářského života a později i z veřejné služby a kulturní a politické oblasti.

Další vládní nařízení ze 7. března 1942 č. 85 o židech a židovských míšencích zakazovalo protektorátním příslušníkům uzavírat manželství s osobou židovského původu pod sankcí neplatnosti. Porušitel předpisu se vystavoval trestu žaláře v délce od jednoho do patnácti let. Na manžele, kteří uzavřeli „smíšené“ manželství před platností tohoto vládního nařízení, byl říšskými orgány činěn nátlak, aby se rozvedli. Podle policejního nařízení říšského ministra vnitra z 1. září 1941 byli židé povinni nosit žlutou hvězdu. Příslušníci protektorátu byli říšskými úřady nuceni prokazovat svůj „árijský“ původ po několik generací do minulosti.

V případě, že se tzv. příslušník protektorátu provinil proti trestnímu zákonu a naplnil skutkovou podstatu velezrady a zemězrady podle tohoto zákona, byl v řízení proti narušiteli před tzv. lidovým soudem v Lipsku aplikován německý trestní zákon. Činy kvalifikované jako trestné činy proti německé říšské moci v protektorátu se soudily ve zkráceném řízení před zvláštními soudy bez možnosti odvolání. Říšské trestněprávní předpisy byly zavedeny říšským nařízením ze dne 13. 8. 1940 (RGBl 1, s. 1107). Byla vytvořena řada nových trestněprávních skutkových podstat (poslech cizího rozhlasu atp.). Mnohé trestněprávní předpisy s platností pro protektorát vydával říšský protektor, členové říšské vlády nebo říšský ministr pro Čechy a Moravu. Vedle tzv. autonomního soudnictví působily na území protektorátu říšskoněmecké soudy – úřední soudy, zemské soudy, vrchní zemský soud v Praze a již zmíněné zvláštní soudy.

Po atentátu na Heydricha v roce 1942 bylo vydáno nařízení říšského protektora (ze 3. července 1942), podle kterého bylo možné uložit trest smrti každému, kdo poskytl jakoukoli pomoc osobě, o které věděl nebo mohl vědět, že má účast na jednání namířeném proti říši.

Říšské orgány zasáhly do všech oblastí právního života protektorátu a deformovaly tvorbu protektorátního práva. Nařízením říšského ministra z 26. června 1941 došlo k jednoznačné preferenci statutu státní příslušnosti německé před příslušností protektorátní. Byla zde uplatněna zásada, že německý státní příslušník se nemůže nikdy stát příslušníkem protektorátu. Podle vládního nařízení č. 118/1939 Sb. musely být kolektivní smlouvy napříště schvalovány protektorátním ministerstvem sociální a zdravotní správy.

Autokratickým způsobem byl proveden zásah do jazykového práva. Na základě výnosu předsednictva ministerské rady z 19. srpna 1939 č.j. 18 377/39 M.R. se vláda na „doporučení pana říšského protektora“ musela usnést na zavedení zásady dvojjazyčnosti ve veřejném životě protektorátu. Vládním nařízením

z 25. ledna 1940 (č. 231) bylo zavedeno na českých obecných a ostatních školách povinné vyučování němčině. Sám říšský protektor „upravoval“ svými vyhláškami české jazykové právo a řadu starých českých právních předpisů, týkajících se jazykové otázky, zrušil.

Vládní nařízení č. 220/1939 odstranilo sankcionování veřejného užívání šlechtictví a řádů (zákon č. 61/1918 Sb. zrušil šlechtické tituly a řády). Právní úprava šlechtických titulů měla být provedena zvláštním zákonem, ale ten vydán nebyl. Pouze zákon č. 268/1939 Sb. považoval neoprávněné užívání šlechtického titulu za správní přestupek, který mohl být trestán uložením pokuty 20 000 K nebo vězením do dvou měsíců.

V celém vývoji protektorátního práva bylo vidět výraznou tendenci říšských orgánů co nejrychleji přizpůsobit protektorátní právo právu říšskému.

Vznik prozatímní vlády a prozatímního státního zřízení v Londýně

V průběhu druhé světové války a okupace Čech a Moravy se vytvořila v Londýně exilová vláda v čele s prezidentem dr. E. Benešem (mandát dr. Beneše byl prodloužen usnesením vlády z počátku prosince 1942 s odvoláním na § 58 ústavy z roku 1920). Tato exilová vláda byla posléze uznána i mezinárodně.

E. Beneš vycházel při utváření prozatímního státního zřízení z myšlenky právní kontinuity s předmnichovským státním zřízením v Československu. Dne 22. července 1940 jmenoval prezident vládu v čele s msgre J. Šrámkem. Ústavním dekretem z 21. července 1940 (č. 1/1940 Úř. věst. čsl.) zřídil ještě Státní radu jako svůj poradní sbor a jako pomocný a kontrolní orgán v rámci prozatímního zřízení. Členy Státní rady jmenoval prezident na dobu jednoho roku. Členy Státní rady mohli být i členové vlády, kteří však při zasedání Státní rady neměli hlasovací právo.

Mezi nejzávažnější exilové ústavněprávní normy patřil prezidentský dekret č. 2/1940 Úř. věst. z 15. října 1941 o prozatímním výkonu moci zákonodárné. Dekretem bylo stanoveno, že zákonodárnou moc přebírá prezident ve formě dekretů. Dekretální pravomoc prezidenta se vztahovala jen na nezbytné případy a příslušela mu na dobu trvání prozatímního státního zřízení. Zákonodárnou iniciativu uplatňovala vláda, předseda vlády a příslušný ministr kontrasignovali dekrety.

Prezident měl i nadále ve své pravomoci ratifikaci mezinárodních smluv a vypovězení války. Podle ústavy z roku 1920 potřeboval k těmto úkonům

souhlas parlamentu. Na základě prezidentského dekretu mohl tuto pravomoc vykonávat se souhlasem vlády.

Ústavním dekretem č. 3/1945 Úř. věst. o výkonu moci zákonodárné v přechodném období byla dekretální pravomoc prezidenta prodloužena do doby ustavení prozatímního zákonodárného sboru Československé republiky. Podle dekretu č. 11/1944 Úř. věst. o obnovení právního pořádku podléhaly prezidentské dekrety dodatečnému schválení – ratihabici – příslušnými ústavními orgány nejpozději do šesti měsíců poté, kdy se Národní shromáždění sešlo, jinak měly pozbytí platnosti.

Důležitým právním předpisem, který byl součástí příprav koncepcí poválečného uspořádání ČSR, se stalo vládní nařízení č. 11/1942 Úř. věst., jež zřizovalo ministerstvo pro hospodářskou obnovu.

V průběhu roku 1944 vydal Beneš několik dalších významných dekretů. Mezi ně patřil již zmíněný dekret č. 11/1944 Úř. věst. ze dne 3. srpna 1944 o obnovení právního pořádku. Podle tohoto dekretu byl československý právní řád tvořen ústavními a jinými předpisy vydanými do 29. září 1938.

Za součást československého právního řádu naopak nebyly uznány předpisy z doby nesvobody (to je od 30. září 1938 do dne stanoveného vládou, vláda ve svém nařízení č. 31/1945 Sb. určila za tento den 4. květen 1945).

Ústavní dekrety a dekret prezidenta republiky představovaly součást československého právního řádu, avšak společně s vládními nařízeními podléhaly ratihabici.

Ústavním dekretem č. 10/1944 Úř. věst. ze 3. srpna 1944 o dočasné správě osvobozeného území Republiky československé zřídil prezident Beneš do doby, než bude vláda sídlit na území republiky, úřad pro správu osvobozeného území v čele s vládním delegátem (tím se stal Fr. Němec).

Klíčové místo v legislativě prozatímního státního zřízení zaujímal dekret o národních výborech a Prozatímním národním shromážděním č. 18/1944 Úř. věst. ze 4. prosince 1944. Dekret vycházel ze zásady, že lid je zdrojem veškeré státní moci, a že bude v přechodném období (toto období začínalo dnem osvobození některé části ČSR a mělo končit dnem stanoveným řádně zvoleným Národním shromážděním) tuto svou pravomoc vykonávat především prostřednictvím národních výborů,² ze kterých vzejde na základě dele-

2 Koncepce národních výborů se tříbila zejména na rozhovorech Beneše s Gottwaldem v Moskvě v roce 1943. Tehdy byla podepsána i československo-sovětská smlouva.

gačních voleb Prozatímní národní shromáždění. Místní, okresní a zemské národní výbory měly působit jako prozatímní volené orgány veřejné správy a měly být podřízeny vládě.

Mezi dalšími prezidentskými dekrety z londýnského období je třeba uvést ústavní dekret č. 12/1944 Úř. věst. z 22. září 1944, kterým se určila doba nové organizace soudů a ústavní dekret č. 13/1944 Úř. věst. o době trvání Státní rady. Tímto dekretem prezident stanovil, že Státní rada se ruší dnem, kdy se ustaví vláda se sídlem na území republiky.

Košický vládní program

Dne 4. dubna 1945 jmenoval E. Beneš v osvobozených Košicích novou vládu v čele se Zd. Fierlingerem, která přijala o den později Košický vládní program. Program vycházel ze zásady spolupráce Čechů a Slováků a konstatoval, že nová vláda je vládou Národní fronty, jejíž základy byly položeny během odbojové činnosti za druhé světové války.³ Vláda měla v souladu s programem působit do té doby, dokud prezident nebude jmenovat novou vládu se zřetelem na přiměřené zastoupení všech složek domácího i zahraničního odboje.

Po osvobození celého Československa se mělo sejít Prozatímní národní shromáždění (PNS) a potvrdit prezidenta republiky v jeho funkci. Teprve poté měl prezident jmenovat novou vládu. Tato vláda a Prozatímní národní shromáždění pak měly připravit všeobecné, tajné, rovné a přímé volby do Ústavodárného národního shromáždění (ÚNS), jehož hlavním úkolem bylo připravit novou ústavu.

Vládní program určil zahraničně politickou orientaci ČSR na Sovětský svaz, na Polsko a ostatní lidově demokratické země a stanovil, že československá armáda má být utvářena podle vzoru sovětské armády a být s ní v součinnosti.

3 Národní fronta se vyvinula v procesu boje proti fašismu. Tento boj přerostl v národní a demokratickou revoluci. Komunisté chápali Národní frontu jako politický svazek pracujícího lidu měst a venkova, vedeného dělnickou třídou, a přisvojovali si v něm vedoucí úlohu. Demokratické síly ji přijímaly jako dočasnou koalici politických stran v době osvobozování Československa a jeho poválečné konsolidace. Organizace a fungování Národní fronty byly ve zkoumaném období předmětem politických dohod a vládních programových prohlášení, nikoli přímé právní úpravy.

Namísto starého správního aparátu měly v územních regionech působit volené národní výbory. Všeobecné volební právo se rozšířilo i na příslušníky branné moci. Aktivní volební právo bylo sníženo na 18 let. Zrádci a kolaboranti měli být aktivního i pasivního volebního práva zbaveni.

Ze státoprávního hlediska byl v programu značný význam přisuzován řešení vztahů Čechů a Slováků, i když ve skutečnosti šlo o pouhý kompromis. Vláda se měla postarat o konstituování slovenských orgánů zákonodárné, vládní a výkonné moci, rozdělení kompetencí mezi ústředními a slovenskými orgány měli dohodnout zástupci českého a slovenského národa. V dalším bodu programu se počítalo i s řešením otázky Zakarpatské Ukrajiny.

Program obsahoval i ustanovení o nutnosti potrestání (retribuice) fašistů a zrádců německé a maďarské národnosti a o zrušení jejich čs. občanství. Vycházel rovněž z nezbytnosti potrestání válečných zločinců, zrádců a aktivních pomocníků fašismu a zákazu všech fašistických politických stran a organizací.

V návaznosti na to vytyčil Košický vládní program úkol vytvořit národní správy majetku občanů nepřátelských států, Němců a Maďarů, čs. státních občanů, kteří se provinili proti ČSR, a majetku zrádců a kolaborantů. Zemědělský majetek se měl konfiskovat bez náhrady.

V dalších kapitolách byly deklarovány základy nové školské, kulturní a sociální politiky.

Výrazná pozornost byla v programu věnována obnově hospodářského života. Vláda se zavazovala „postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, poštovníctví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení...“.

Uskutečňování Košického vládního programu

Úkoly Košického vládního programu byly plněny jak v oblasti mocensko-politické, tak hospodářské a veřejnoprávní.

1. Oblast mocensko-politická

- a) V návaznosti na nařízení č. 1/1944 Zb. o výkonu zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku a v souladu s Košickým vládním programem vydala Slovenská národní rada nařízení č. 30/1945 Zb. nar. SNR ze dne 21. 4. 1945 o zákonodárné moci na Slovensku. V nařízení bylo stanoveno, že zákonodárnou moc na Slovensku s výjimkou věcí

celostátní povahy vykonává prezident republiky dekrety po předcházející dohodě se Slovenskou národní radou. K tomu, aby některé věci byla přiznána celostátní povaha, byla potřebná dohoda vlády republiky s předsednictvem Slovenské národní rady.

Dohodou (první pražská dohoda z 2. 6. 1945) mezi vládou a předsednictvem Slovenské národní rady pak bylo stanoveno, že Slovenská národní rada je představitelkou svébytného slovenského národa a nositelkou státní moci na Slovensku. Do společné kompetence republikových orgánů spadaly celostátně důležité hospodářské, sociálně kulturní a administrativně politické záležitosti.

Až do ustavení Prozatímního národního shromáždění vykonával nadále na celém území republiky zákonodárnou pravomoc ve společných věcech prezident republiky na návrh vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou. Dekrety prezidenta vykonávala vláda a na Slovensku sbor pověřenců Slovenské národní rady.

- b) K volbě národních výborů a Prozatímního národního shromáždění došlo na základě ústavního prezidentského dekretu č. 18/1944 Úř. věst. a právních norem upravujících volební proces (úst. dekret č. 47/1945 Sb. o Prozatímním národním shromáždění, vl. nařízení č. 48/1945 Sb. o volbě do Prozatímního národního shromáždění a vl. nařízení č. 49/1945 Sb. o prvních volbách do okresních a zemských národních výborů). Jednalo se o tzv. delegační volby, neboť místní národní výbory v obcích zvolily na schůzích voličů volitele, kteří na okresních shromážděních zvolili okresní národní výbory a delegáty na zemské sjezdy, kteří volili zemské národní výbory a poslance Prozatímního národního shromáždění (200 v zemi České a v zemi Moravskoslezské, 100 na Slovensku).

Prezident E. Beneš vycházel při formování nového státního mechanismu z teorie právní kontinuity, která byla ovšem v praxi značně modifikována, např. v pojetí národních výborů. Ve vládním nařízení č. 4/1945 Sb. z 5. května (podobně i v nařízení předsednictva Slovenské národní rady č. 26/1945 Zb. nar. Slovenské národní rady) byly oproti ústavnímu dekretu č. 18/1944 Úř. věst. národní výbory považovány za orgány, které jsou lidem kontrolovány a jsou odvolatelné. Nehovořilo se zde o národních výborech jako o prozatímních orgánech působících pouze v přechodném období.

- c) Jedním z důležitých opatření nových orgánů bylo provedení národní očisty a potrestání válečných zločinců a domácích zrádců. Právním základem očisty se na Slovensku stalo nařízení Slovenské národní rady

č. 33/1945 Zb. nar. Slovenské národní rady z 15. května 1945 o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů, v českých zemích pak to byly retribuční dekrety – prezidentský dekret č. 16/1945 Sb. z 19. června 1945 o potrestání fašistických zločinců, zrádců a kolaborantů a o mimořádných lidových soudech (MLS) a dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb. o Národním soudu (NS) z téhož dne.

Mimořádné lidové soudy byly zmocněny soudit trestné činy uvedené v dekretu č. 16. Členy mimořádných lidových soudů byli vedle jednoho soudce z povolání čtyři soudci z lidu. Soudce z lidu jmenovala vláda ze seznamů sestavovaných okresními národními výbory.

Národní soud byl stanoven jako příslušný pro posuzování a potrestání viny hlavních politických představitelů v protektorátu a Slovenském státu. Měl podobné složení jako mimořádný lidový soud, přisedlíci byli navrhováni zemskými národními výbory a jmenování vládou. V obou případech soudce z povolání za členy senátů jmenoval na návrh vlády prezident republiky.

Po obsahové stránce vycházely retribuční dekrety ze zásady přísných trestů a nepromlčitelnosti „trestných zločinů“ a výkonu trestu. Proti rozsudku mimořádných lidových soudů a Národního soudu nebylo odvolání a žádost o milost neměla odkladné účinky. Trest smrti měl být vykonán do dvou dnů po vynesení rozsudku.

Dále vydal prezident republiky ústavní dekret č. 137/1945 Sb. z 27. října 1945 o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé v době revoluční, a dekret č. 138/1945 Sb. rovněž z 27. října o potrestání některých provinění proti národní cti. Celostátní působnost měl dekret prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. ze 4. října o očistných komisích pro prozkoumání činnosti veřejných zaměstnanců.

- d) Dne 29. června 1945 byla uzavřena mezi ČSR a SSSR smlouva o Zakarpatské Ukrajině (č. 186/1946 Sb.). Pro příslušníky ukrajinské národnosti, kteří zůstali v ČSR, a podobně v případě příslušníků ruské národnosti na našem území se počítalo s tím, že se pro ně vytvoří na území ČSR takové právní a politické podmínky, aby zabezpečovaly jejich všestranný rozvoj. Jiná byla situace v případě Němců a Maďarů. Dekretem č. 5/1945 Sb. byl majetek osob německé a maďarské národnosti dán pod národní správu. Dekret č. 12/1945 Sb. okamžitě a bez náhrady konfiskoval zemědělský majetek všech osob německé a maďarské národnosti, bez ohledu na jejich příslušnost. Dekret č. 108/1945 Sb. konfiskoval bez náhrady veškerý movitý a nemovitý majetek a ma-

jetková práva osob německé a maďarské národnosti. Ve všech případech byla učiněna výjimka, pokud šlo o německé a maďarské antifašisty.

Ústavní dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, mající celostátní působnost, stanovil, že tito občané pozbývají československého státního občanství. Výjimku tvořili ti, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásili v úředním hlášení za Čechy nebo Slováky, nebo ti, kteří zůstali věrni ČSR, neprovinili se proti jejím národům, sami trpěli pod fašismem nebo se aktivně účastnili boje za osvobození. Rovněž Češi a Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásili za Němce či Maďary, aniž by k tomu byli nuceni, pozbyli československého občanství.

Po zbavení československého státního občanství byl zahájen odsun Němců, opírající se o závěry postupimské konference. Otázka Maďarů se řešila na základě dohody mezi ČSR a MLR o výměně obyvatelstva (č. 145/1946 Sb.).

2. Oblast hospodářská

Dne 19. května 1945 vydal prezident Beneš již zmíněný dekret č. 5/1945 Sb. o neplatnosti některých majetkoprávních jednání v době nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Dekret se týkal Čech a Moravy. Na Slovensku upravila tuto otázku podobným způsobem Slovenská národní rada.

Ještě před zaváděním národních správ začaly přebírat mnohé podniky závodní rady, které se podílely na obnově výroby a na správě a očištění podniků. Tato dělnická kontrola byla právně utvrzena celostátně platným dekretem prezidenta republiky č. 104/1945 Sb. o závodních a podnikových radách. Závodní rady se podle tohoto dekretu zřizovaly v každém samostatném závodě (podobně v úřadech atd. se zřizovaly zaměstnanecké rady), kde bylo alespoň 20 stálých zaměstnanců. Členové rady byli voleni na pracovišti přímou a tajnou volbou na dobu jednoho roku na základě kandidátky připravené odborovou organizací. Závodní rady se zabývaly hospodářskými a mzdovými otázkami a měly působit při výkonu sociálně politické a hospodářské správy.

Nejvýznamnější dekrety prezidenta republiky, uskutečňující program vlády v oblasti hospodářské, byly dekrety č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, č. 101/1945 Sb. o znárodnění některých podniků potravinářského průmyslu, č. 102/1945 Sb. o znárodnění akciových bank a č. 103/1945 Sb. o znárodnění soukromých pojišťoven.

Kinematografie byla znárodněna již v srpnu 1945 dekretem č. 50/1945 Sb. Znárodnění se mělo provést za náhradu. Ze znárodněných podniků se zřizovaly národní podniky. Pokud se týká rozsahu a délky procesu znárodnění, existovaly mezi jednotlivými politickými stranami podstatné názorové rozdíly.

Dekretem č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a o Fondch národní obnovy (spravovaly zkonfiskovaný zemědělský majetek) byl bez náhrady zkonfiskován i veškerý majetek Němců, Maďarů, kolaborantů a zrádců, který nebyl konfiskován dekretem č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku těchto osob.

V srpnu 1945 vydal prezident dekret č. 63/1945 Sb. o Hospodářské radě, která měla být pomocným orgánem vlády. Měla připravovat hospodářský plán ve všech oblastech československé ekonomiky a navrhnout konkrétní opatření k jeho provedení.

Na znárodnovací dekrety navazoval prezidentský dekret č. 109/1945 Sb. o řízení výroby, a další dekrety, zajišťující řízení a kontrolu výroby. Dekret č. 91/1945 Sb. pak obnovoval československou měnu.

Na Slovensku probíhal proces hospodářských změn v některých otázkách v jiné časové relaci. Například nařízení Slovenské národní rady č. 4/1945 Zb. nar. Slovenské národní rady o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel slovenského národa předcházelo Košický vládní program a na něj navazující dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. z 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců českého a slovenského národa.

Tímto prezidentským dekretem se konfiskoval okamžitě a bez náhrady zemědělský majetek Němců, Maďarů, zrádců, kolaborantů a jiných nepřátel republiky. Za osoby německé a maďarské národnosti byly považovány osoby, které se hlásily k některé z těchto národností v některém ze sčítání lidu po roce 1929, nebo které byly členy nebo se hlásily ke členství v politické straně těchto národností.

Zkonfiskovaný zemědělský majetek spravoval až do přidělení půdy za úhradu zájemcům (byly stanoveny horní hranice přidělu) Národní pozemkový fond. Zmíněné právní předpisy týkající se zemědělství vedly společně s procesem osídlování pohraničí ke změnám v zemědělském družstevnictví (možnost přidělení půdy družstvům atd.).

3. Oblast veřejnoprávní

Obnova právního řádu a demokratických práv a svobod byla spojena s ústavním dekretem prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. o obnovení právního pořádku, a s ústavním dekretem č. 22/1945 Sb. z 23. června 1945 o vyhlášení právních předpisů vydaných mimo území Republiky československé. Dekret č. 11/1944 Úř. věst. vycházel ze zásady neplatnosti všech právních norem z doby nesvobody, čímž se jasně dokumentovala protiústavnost právních aktů z doby okupace, zatímco nařízení Slovenské národní rady č. 1/1944 Zb. nar. Slovenské národní rady stanovilo, že všechny právní předpisy zůstávají v platnosti, pokud neodporují republikánsko-demokratickému duchu.

V Československu byla obnovena demokratická politická práva a spolkový život. Fašistické strany a organizace byly zakázány.⁴ Rovněž nebyly obnoveny spolky, které se v průběhu okupace zkompromitovaly. Na základě prezidentského dekretu č. 81/1945 Sb. byly rozpuštěny všechny spolky, jejichž majetek byl podle dekretu č. 5/1945 Sb. dán pod národní správu. Dekret č. 81/1945 Sb. upravoval podmínky obnovy těch spolků, které byly zrušeny v době nesvobody v důsledku perzekučních opatření. Plně byly také obnoveny náboženské svobody. V oblasti školství a vědy byly dekrety prezidenta republiky č. 122 a 123/1945 Sb. zrušeny Německá univerzita v Praze a další německé vědecké instituce.

Zároveň však již v této době docházelo v oblasti občanských práv a svobod a jejich uplatnění ve společnosti k jevům, které v souhrnu předjímaly budoucí proces jejich omezování a posléze potlačení. V Národní frontě, která tehdy ještě fungovala jako představitelka koalice politických stran, se začaly projevovat rozdílné koncepce dalšího politického vývoje v Československu. Pravicově orientované strany přitom usilovaly o to, aby se ČSR vyvíjela jako demokratický stát s tradicemi první republiky.

Činnost Prozatímního národního shromáždění

Prozatímní národní shromáždění vzniklo jako jednokomorový zastupitelský sbor. Mělo působit do doby, kdy se sejde Ústavodárné národní shromáždění, zvolené podle všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva tajným

⁴ Nešlo však jen o fašistické strany, ale podle Košického programu i o strany, „které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky“. Košický program uváděl mezi těmito stranami i stranu agrární.

hlasováním při respektování zásady poměrného zastoupení. Hlavními úkoly Prozatímního národního shromáždění bylo potvrdit prezidenta ve funkci, schválit prezidentské dekrety a vykonávat zákonodárnou moc na celém území Československa. Prozatímní národní shromáždění se sešlo 28. října 1945 a potvrdilo dr. Beneše ve funkci prezidenta. Ratihabici (tzn. platným právem vyžadované dodatečné schválení právního aktu) provedlo ústavním zákonem č. 57/1946 Sb. z 28. března 1946.

Zákonodárná činnost Prozatímního národního shromáždění byla poměrně rozsáhlá; v krátké době přijalo celkem 80 zákonů, hluboce zasahujících do všech oblastí života v Československu. Přijalo např. zákon č. 134/1946 Sb. ze 16. května 1946 o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku, dále zákon č. 74/1946 Sb. o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti a zákon č. 75/1946 Sb. o přiznání hospodářských a právních úlev těmto lidem. Významným právním předpisem byl i zákon č. 144/1946 Sb. o jednotné odborové organizaci, která měla hájit sociální, hospodářské a kulturní zájmy pracujících. V praxi rostlo postupně napětí mezi odbory (závodními výbory) a závodními radami, ve kterých působili i četní pravicově orientovaní lidé, nepohodlní komunistické straně.

Prozatímní národní shromáždění připravilo legislativně volby do Ústavodárného národního shromáždění. Zákonem č. 28/1946 Sb. upravilo stálé voličské seznamy. Z volebního práva byly vyloučeny osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nebo zbavené volebního práva výrokem trestního soudu a ti, kteří byli v donucovací pracovně. Do voličských seznamů neměly být zapsány např. také osoby, které byly odsouzeny podle dekretu č. 138/1945 Sb. (malého dekretu). Obdobně nemohly volit osoby, u jejichž jména byla poznamenána překážka výkonu volebního práva (bylo to např. u těch osob, proti kterým bylo zahájeno trestní řízení pro trestný čin podle retribučních dekretů).

Volební právo do Ústavodárného národního shromáždění upravil zákon č. 67/1946 Sb. (vycházel ze zákona č. 65/1946 Sb.). Aktivní volební právo bylo od 18 let, pasivní od 21 let. Mohli volit i příslušníci ozbrojených sil. Zásadně bylo stanoveno právo i povinnost volit – byly zde určité výjimky, např. osoby nad 70 let volit nemusely.

Volby měly být všeobecné, rovné, přímé, s tajným hlasováním. Přípravu a průběh voleb organizovaly národní výbory.

Výsledky voleb do Ústavodárného národního shromáždění posílily postavení KSČ, stala se nejsilnější politickou stranou v zemi České i v zemi Moravskoslezské. Na Slovensku zvítězila Demokratická strana.

Podle povolební statistiky získala v českých zemích KSČ 40,17 % hlasů (93 mandátů), Československá sociální demokracie 15,58 % hlasů (37 mandátů), Československá strana národně socialistická 23,66 % hlasů (55 mandátů), Československá strana lidová 20,24 % hlasů (46 mandátů), prázdné lístky reprezentovalo 0,35 % hlasů.

Na Slovensku získala nejvíce hlasů Demokratická strana – 62,00 % hlasů (43 mandátů), KSS byla druhou stranou s 30,37 % hlasy (21 mandátů), následovala Strana slobody s 3,73 % hlasů (3 mandáty) a Strana práce s 3,11 % hlasy (2 mandáty). Prázdné lístky znamenaly 0,79 % hlasů.

Období Ústavodárného národního shromáždění

Hlavním úkolem Ústavodárného národního shromáždění bylo vypracování nové ústavy. Mělo působit do doby splnění tohoto úkolu, nejdéle však dva roky. Z ústavněprávního hlediska bylo jednokomorovým parlamentem, v jehož čele stál 24členný Stálý výbor.

Ústavodárné národní shromáždění bylo celostátním zákonodárným sborem, avšak jeho zákonodárná pravomoc byla modifikována působností Slovenské národní rady. Podle ústavního zákona č. 65/1946 Sb. bylo pro usnesení ústavního zákona, který se týkal ústavněprávního postavení Slovenska, potřeba souhlasu většiny přítomných členů Ústavodárného národního shromáždění zvolených na Slovensku.

Slovenská národní rada mohla vydávat nařízení v dosavadním rozsahu. Pro interpretaci rozsahu působnosti Slovenské národní rady měla význam dohoda vlády a Slovenské národní rady, jejíž znění bylo publikováno vyhláškou min. vnitra č. 66/1946 Sb. – pokud šlo o vymezení společných věcí.

Vztahy mezi vládou ČSR a Slovenskou národní radou byly dále upřesněny druhou (ze dne 11. dubna 1946) a třetí pražskou dohodou. Třetí pražská dohoda, uzavřená 27. června 1946 představiteli politických stran Národní fronty, znamenala oslabení postavení slovenských nejvyšších orgánů. Tuto pražskou dohodu přijali souhlasně všichni koaliční partneři tehdejší československé vlády. Byla namířena proti silné politické pozici Demokratické strany na Slovensku, která podle názoru KSČ prý mohla narušit za pomoci slovenských orgánů, vybavených rozsáhlými kompetencemi, základy lidově demokratické republiky.

Ústavodárné národní shromáždění se sešlo na ustavující schůzi 18. června 1946. Druhý den 19. června zvolilo jednomyslně prezidentem republiky opět dr. E. Beneše. Předseda nejsilnější strany – KSČ – Kl. Gottwald byl

prezidentem ještě téhož dne pověřen sestavením nové vlády. 26členná vláda složená z 9 komunistů, 4 národních socialistů, 4 lidovců, 4 slovenských demokratů, 3 sociálních demokratů a 2 nestraníků předstoupila před Ústavodárné národní shromáždění 8. července 1946. Kl. Gottwald předložil plénu Budovatelský program třetí vlády.

Vládní program, schválený po dvoudenní diskusi, byl založen na myšlence dlouhodobé spolupráce všech vrstev československé společnosti. Tato základní idea programu, kterou politicky značně diferencovaný parlament plně akceptoval, však byla v následující době jak v legislativně právní praxi, tak i v každodenní politice záhy hrubě porušována.

Ústavodárné národní shromáždění přijalo za necelé dva roky svého působení 224 zákonů. Při jejich přípravě, projednání a schvalování docházelo stále častěji k hlubokým názorovým rozdílům mezi KSČ a ostatními politickými silami.

Na podzim roku 1946 schválilo Ústavodárné národní shromáždění zákon č. 192/1946 Sb. o dvouletém hospodářském plánu. Plán počítal s existencí a soutěžením různých hospodářských sektorů. Stanovil úkoly jednotlivým odvětvím a určil i základní investice.

V souladu s vládním programem došlo ke sloučení obchodních bank a národních podniků. Zákonem č. 83/1947 Sb. byl zrušen Český akciový hypoteční ústav v Praze a První moravská spořitelna v Brně. Československý reeskomptní a lombardní ústav se sídlem v Praze financoval investiční výstavbu státem zaručeným úvěrem. Dlouhodobé úvěry pod zemskou zárukou poskytovala Zemská banka pro Čechy se sídlem v Praze a Zemská banka pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně.

Zákonem č. 141/1947 Sb. byl zřízen likvidační fond měnový, který převzal závazky Národní banky československé a peněžních ústavů, plynoucí z vázaných vkladů, které byly zavedeny v průběhu měnové reformy k 1. 1. 1945. Tento fond také disponoval aktivy, v nichž byly započteny pohledávky vůči peněžním ústavům a cedulovým bankám v Německu, Maďarsku a Rakousku a vázané pohledávky vůči Národní bance československé a ostatním domácím peněžním ústavům. Dále patřily do aktiv i pohledávky vůči státu.

K 1. 1. 1947 byly zřízeny nové pojišťovny, které působily vedle ústavů veřejného nemocenského pojištění.

K zabezpečení dvouletky přijalo Ústavodárné národní shromáždění řadu dalších zákonů. Zákon č. 27/1947 Sb. o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu jasně stanovil, že stávka není podle tohoto zákona trestným činem.

K zajištění hospodářského plánu byla přijata i četná opatření v oblasti průmyslu a zemědělství. Při realizaci znárodnovacích dekretů vláda schvalovala seznamy podniků, které měly být znárodněny. Zkonfiskované podniky, kde byla zřízena národní správa, měly být podle návrhu komunistů přidělovány národním podnikům.

Nekomunistické politické strany naproti tomu usilovaly o přidělování konfiskátů soukromníkům. Na základě dohody Národního shromáždění s Ústřední radou odborů z března 1947, kde byly stanoveny podmínky přidělování konfiskátů, byl prosazen požadavek KSČ přidělovat konfiskáty převážně národním podnikům, svazkům lidové správy a družstvům. Soukromníci získávali prakticky jen bezvýznamné drobné živnostenské podniky.

Komunistický ministr zemědělství J. Ďuriš připravil již v roce 1946 návrhy 6 zákonů, vážně zasahujících do oblasti zemědělské výroby:

- zákon o zaknihování přídelů zkonfiskovaného a jiného zemědělského majetku,
- zákon o zajištění zemědělského výrobního plánu,
- zákon o úpravě dělení zemědělských podniků a zamezení drobení půdy,
- zákon o myslivosti,
- zákon o technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon),
- zákon o revizi první pozemkové reformy.

V tzv. Hradeckém programu, vypracovaném komunistickou stranou a vyhlášeném dne 4. 4. 1947 v Hradci Králové, byly pak stanoveny další požadavky v oblasti zemědělské politiky:

- nová pozemková reforma parcelací půdy nad 50 ha a půdy spekulativní,
- jednotná zemědělská daň,
- národní pojištění,
- zemědělský úvěr,
- reorganizace trhových svazů,
- demokratizace družstev,
- urychlená mechanizace.

Pod rostoucím tlakem komunistů schválilo Ústavodárné národní shromáždění do konce roku 1947 pět ze šesti navrhovaných zemědělských zákonů. První zákon byl publikován ve Sbírce zákonů pod číslem 90/1947 Sb., druhý pod číslem 55/1947 Sb., třetí pod číslem 139/1947 Sb. a čtvrtý pod číslem 225/1947 Sb. Některé zákony byly schváleny na základě kompromisu, scelovací zákon byl přijat až po únoru 1948.

Názorové střety byly zvláště silné při projednávání návrhu zákona o revizi první pozemkové reformy. Komunisté požadovali, aby revizi pozemkové reformy řídilo ministerstvo zemědělství. Naproti tomu nekomunističtí představitelé navrhovali vytvoření zvláštní revizní komise, jejíž usnesení

mělo ministerstvo zemědělství jenom provádět. V tomto bodě se prosadil do konečného znění zákona návrh nekomunistických politických sil.

Rovněž snaha komunistů provést revizi i pod limit 50 ha byla v té době odražena. Komunisté společně se sociálními demokraty však do konečné verze zákona prosadili názor, že revize se má týkat i zbytkových statků. Po dlouhých diskusích o řadě pozměňovacích návrhů byl zákon schválen a publikován ve Sbírce zákonů pod č. 142/1947 Sb.

V roce 1947 přijalo Ústavodárné národní shromáždění zákon o mimořádné jednorázové dávce (milionářská daň) č. 185/1947 Sb. a zákon č. 200/1947 Sb. o dani z předmětů zbytné potřeby (přepychová daň).

Přijalo i řadu sociálních zákonů, např. zákon č. 44/1947 Sb. o hornickém penzijním pojištění a zákon č. 46/1947 Sb. o odškodnění nemocí z povolání.

V oblasti organizace a kompetencí státních orgánů přijalo Ústavodárné národní shromáždění zejména zákon o národní bezpečnosti č. 149/1947 Sb., podle něhož byly zřízeny správní úřady národní bezpečnosti, podřízené ministerstvu vnitra. Správními úřady národní bezpečnosti byly podle tohoto zákona okresní národní výbory, místní národní výbory, zemské národní výbory, pověřenectvo vnitra a ministerstvo vnitra. Staré policejní úřady byly zrušeny.

V trestněprávní oblasti přijalo Ústavodárné národní shromáždění zákon č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu. Zákon vycházel ze zásady přísné trestní represe. Při skutkových podstatách zločinu počítal s uložením trestu odnětí svobody od 10 do 20 let těžkého žaláře. V některých případech bylo možné uložit i doživotní těžký žalář nebo trest smrti.

Mimořádně přísné tresty (10 let těžkého žaláře a peněžitý trest až do výše 1 miliónu korun) bylo možné uložit za porušení zákona č. 27/1947 Sb. o trestní ochraně provádění dvouletého hospodářského plánu.

Vyloženě represivní charakter měl také zákon č. 107/1947 Sb. o opatřeních proti neoprávněnému přechodu státních hranic. Nejvyšším trestem, ukládaným okresním národním výborem, bylo vězení do 6 měsíců a pokuta do 50 000 Kčs.

Zákon č. 182/1947 Sb. o stíhání trestných činů proti státu recipoval v podstatě předválečný zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky.

V oblasti trestního práva procesního přijalo Ústavodárné národní shromáždění zákon č. 232/1946 Sb. o porotních soudech (na sestavování porot se podílely místní národní výbory).

Byla přijata i řada občanskoprávních předpisů – např. č. 227/1946 Sb. o některých opatření v občanských věcech právních a jiných zákonů, zákon č. 255/1946 Sb. o příslušnicích československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

V období činnosti Ústavodárného národního shromáždění bylo podepsáno i mnoho mezinárodních smluv, dotýkajících se rovněž úpravy státních hranic Československa. Nejzávažnějším úkolem Ústavodárného národního shromáždění však zůstala příprava a přijetí nové ústavy Československé republiky. O její obsah byl sveden politický boj mezi obhájci pluralitní demokracie a představiteli komunistické strany. K přijetí nové ústavy došlo až po únorových událostech 1948, v nichž byly demokratické síly poraženy.

Základní použitá literatura

1. Beneš E.: *Šest let exilu a druhé světové války*, Družstevní práce, Praha 1946
2. *Československé dějiny státu a práva (1918–1945)*, Kolektiv, Brno 1991.
3. Gronský J.: *Dějiny československého státu a práva 1938–1948*, SPN, Praha 1971.
4. Janák J., Hledíková Zd.: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, SPN, Praha 1989
5. Janák J.: *Vývoj správy v českých zemích v epoše kapitalismu, II*, SPN, Praha 1971.
6. Kaplan K.: *Československo v letech 1945–1948, I. část*, SPN, Praha 1991.
7. Litsch K.: Právomoci říšského protektora v Čechách a na Moravě v oblasti zákonodárné činnosti. *Sborník prací z dějin státu a práva*, UK, Praha 1979, s. 173 n.
8. Litsch K.: K problematice protektorátního trestního práva. *Právněhistorické studie*, Praha 1971, 16, s. 191 n.
9. Lhota V.: *Znárodnění v Československu*, Praha 1987.
10. *15. březen 1939. Sborník z vědeckého kolokvia*, Dům techniky ČSVTS Brno 1990.
11. Peška Zd.: *Dokumenty k ústavnímu právu I, II*, Praha 1947.
12. Sobota E.: *Co to byl protektorát*, Praha 1946.
13. Vaněček V.: *Dějiny státu a práva v Československu*, Orbis, Praha 1975, III. vyd.
14. Veselá J.: *Trestní právo německé všeobecně platné na území Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 1939.

Výbor některých právních předpisů ČSR z období 1939–1948

I. Období 2. republiky

Vládní nařízení ze dne 23. prosince 1938 č. 355 Sb. o politických stranách
Vláda republiky Česko-Slovenské nařizuje podle čl. II ústavního zákona zmocňovacího ze dne 15. prosince 1938, č. 330 Sb. z. a n.:

Část první

Vznik politických stran

§ 1

Nové politické strany mohou býti zakládány jen s povolením vlády republiky Česko-Slovenské.

§ 2

- (1) Žádost o udělení povolení (§1) podává u ministerstva vnitra přípravný výbor strany.
- (2) Žádost budiž podepsána všemi členy přípravného výboru; přípravný výbor musí mít alespoň 50 členů, kteří musí vyhovovati podmínce § 6.
- (3) V žádosti budiž uveden program a organizační řád strany, z nichž musí býti patry mimo jiné název, cíl a organizace strany.
- (4) Povolení uděluje vláda podle volné úvahy.
- (5) Povolení vyhlásí ministerstvo vnitra v Úředním listě Česko-Slovenské republiky; dnem tohoto vyhlášení nabývá povolení platnosti.

Část druhá

Práva a povinnosti politických stran

§ 3

- (1) Politická strana jest právnickou osobou a může samostatně nabývatí práv a se zavazovati.
- (2) Může budovati svou organizaci a vyvíjeti činnost jen v mezích právních předpisů, svého programu a organizačního řádu.

§ 4

Název politické strany požívá právní ochrany do té míry, že žádná jiná strana nesmí navenek vystupovati pod stejným nebo podobným označením, jež by mohlo snadno vésti k záměně, zejména při volbách.

§ 5

Politická strana nepodléhá předpisům práva spolkového.

§ 6

Politická strana nesmí přijímat za členy osoby, které nedosáhly 21. roku věku nebo které nejsou státními občany československými.

§ 7

- (1) Usnese-li se politická strana na změně názvu, programu nebo organizačního řádu, anebo dojde-li ke změně osob, které ji v ústředí zastupují navenek, jest povinna změnu do 8 dnů oznámiti ministerstvu vnitra a připojit v potřebném počtu příslušné doklady.
- (2) Ministerstvo vnitra jest oprávněno oznámenou změnu zakázat. Zápověď se musí státi do 28 dnů po učiněném oznámení.

Část třetí

Zánik politické strany

§ 8

- (1) Vláda může politickou stranu rozpustiti, uzná-li, že činnost strany ohrožuje veřejný zájem.
- (2) Před rozpuštěním může vláda dáti politické straně výstrahu.
- (3) Rozpuštění vyhlásí ministerstvo vnitra v Úředním listě Česko-Slovenské republiky; dnem tohoto vyhlášení nabývá rozpuštění platnosti.

§ 9

Usnese-li se politická strana na svém rozejtí, jsou osoby, které ji v ústředí navenek zastupují, povinny oznámiti to do 8 dnů ministerstvu vnitra.

§ 10

Se jměním politické strany, která se rozešla, naloží se podle ustanovení jejího organizačního řádu. O tom, jak se naloží se jměním politické strany, která podle § 8 zanikla, ustanovuje § 11, odst. 2.

Část čtvrtá

Následky rozpuštění politické strany

§ 11

- (1) Byla-li politická strana rozpuštěna (§ 8), platí ustanovení třetí části zákona ze dne 25. října 1933, č. 201 Sb. z. a n. o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran, ve znění zákona ze dne 20. prosince 1934, č. 269 Sb. z. a n., přičemž platí také z jeho části čtvrté ustanovení § 20.

- (2) Zabavený majetek rozpuštěné politické strany bude zlikvidován a přebytek propadne ve prospěch státu. Způsob likvidace určí vládní nařízení podle čl. II ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n.

Část pátá

Ustanovení společná a závěrečná

§ 12

Okolnost, že politická strana se rozešla dříve, než byla rozpuštěna (§ 8), nemění ničeho na uplatnění tohoto nařízení.

§ 13

- (1) Přestupky tohoto nařízení, s výjimkou jeho části čtvrté, trestají – bez újmy stíhání soudního – okresní (státní policejní) úřady pokutou do 10 000,- Kč. Za nedobytnou pokutu vyměří se náhradní trest vězení podle míry zavinění až do jednoho měsíce.
- (2) Tyto tresty se ukládají, byla-li porušena povinnost postihující podle tohoto nařízení politickou stranu, orgánu strany, který je podle organizačního řádu povolán v této věci stranu zastupovati. Skládá-li se tento orgán z několika fyzických osob, jsou odpovědny za porušení povinnosti ty z nich, jež nedokáží, že nepřivodily trestné činnosti. Politická strana ručí rukou společnou a nerozdílnou s potrestaným za zaplacení pokuty a nákladů řízení jemu uložených.

§ 14

- (1) Přestupky části čtvrté tohoto nařízení a zákazů nebo příkazů podle ní vydaných trestají – bez újmy stíhání soudního – okresní (státní policejní) úřady vězením do 6 měsíců nebo pokutou do 50 000 Kč. Nedobytná pokuta budiž přeměněna podle míry zavinění ve vězení do 6 měsíců. Tyto tresty mohou býti uloženy též zároveň; trest na svobodě nesmí však spolu s náhradním trestem za nedobytnou pokutu činiti více než 6 měsíců.
- (2) Stejně bude potrestán, kdo, byv dán pod policejní dozor podle § 7 zák. č. 201/1933 Sb. z. a n., jedná proti povinnostem nebo omezením, které mu byly podle zákonných ustanovení o policejním dozoru uloženy.
- (3) Předměty, jimiž byl trestný čin v odstavci 1 uvedený podniknut, které jím byly získány, nebo které jsou ke spáchání trestného činu zřejmě určeny, buďtež prohlášeny za propadlé ve prospěch státu, i když pachatel nemůže býti stíhán nebo potrestán.
- (4) Byla-li porušena povinnost postihující podle tohoto nařízení právnickou osobu nebo jiný útvar hromadný, platí obdobně ustanovení § 13, odst. 2.

§ 15

Dnem počátku účinnosti tohoto nařízení se zrušují veškeré předpisy jemu odporující.

§ 16

Toto nařízení platí jen pro zemi Českou a Moravskoslezskou a nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provede je ministr vnitra v dohodě se zúčastněnými ministry.

II. Období protektorátu

Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava č. 75 Sb. I.

Po tisíc let náležely k životnímu prostoru německého národa česko-moravské země. Násilí a nerozum vytrhly je svévolně z jejich starého historického okolí a posléze jejich zapojením do umělého útvaru Česko-Slovenska vytvořily ohnisko stálého neklidu. Od roku k roku zvětšovalo se nebezpečí, že z toho prostoru – jako již jednou v minulosti – vyjde nové nesmírné ohrožení evropského míru. Neboť česko-slovenskému státu a jeho držitelům moci se nepodařilo organizovati rozumně soužití národních skupin, v něm svémocně spojených, a tím probuditi a zachovati zájem všech zúčastněných na udržení jejich společného státu. Tím však prokázal svou vnitřní neschopnost k životu a propadl proto nyní také skutečnému rozkladu.

Německá říše však nemůže v těchto pro její vlastní klid a bezpečnost stejně jako pro obecné blaho a obecný mír tak rozhodně důležitých oblastech trpěti žádné trvalé poruchy. Dříve nebo později musela by nésti nejtěžší důsledky jako mocnost dějinami a zeměpisnou polohou nejsilněji interesovaná a spolupostížená. Odpovídá tudíž příkazu sebezáchovy, jestliže Německá říše jest rozhodnuta zasáhnouti rozhodně k zajištění základů rozumného středoevropského řádu a vydati nařízení, která z toho vyplývají. Neboť dokázala už ve své tisícileté dějinné minulosti, že díky jak velikosti, tak i vlastnostem německého národa jediná jest povolána řešiti tyto úkoly.

Naplněn vážným přáním sloužiti opravdovým zájmům národů sídlících v tomto životním prostoru, zajistiti národní svébytnost německého a českého

národa, prospěti míru a sociálnímu blahu všech, nařizují tudíž jménem Německé říše jako základnu pro budoucí soužití obyvatelů těchto oblastí toto:

Článek 1

- (1) Části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží od nynějška k území Velkoněmecké říše a vstupují jako „Protektorát Čechy a Morava“ pod její ochranu.
- (2) Pokud obrana Říše toho vyžaduje, učiní Vůdce a říšský kancléř pro jednotlivé části těchto území úpravu od toho odchylnou.

Článek 2

- (1) Obyvatelé protektorátu, kteří jsou příslušníky německého národa, stávají se německými státními příslušníky a podle předpisů zákona o říšských občanech z 15. září 1935 (Říš. Zák. I., s. 1146) říšskými občany. Pro ně platí tudíž také ustanovení na ochranu německé krve a německé cti. Podléhají německé soudní pravomoci.
- (2) Ostatní obyvatelé Čech a Moravy stávají se státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava.

Článek 3

- (1) Protektorát Čechy a Morava jest autonomní a spravuje se sám.
- (2) Vykonává svoje výsostná práva, náležející mu v rámci protektorátu, ve shodě s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami Říše.
- (3) Tato výsostná práva jsou vykonávána vlastními orgány a vlastními úřady s vlastními úředníky.

Článek 4

Hlava autonomní správy Protektorátu Čechy a Morava požívá ochrany a čestných práv hlavy státu. Hlava protektorátu potřebuje pro výkon svého úřadu důvěry Vůdce a říšského kancléře.

Článek 5

- (1) Jako zastávce říšských zájmů jmenuje Vůdce a říšský kancléř „Říšského protektora v Čechách a na Moravě“. Jeho úřední sídlo jest Praha.
- (2) Říšský protektor jako zástupce Vůdce a říšského kancléře a jako zmocněnec říšské vlády má úkol pečovati, aby bylo dbáno politických směrnic Vůdce a říšského kancléře.
- (3) Členové vlády protektorátu jsou potvrzováni říšským protektorem. Potvrzení může býti odvoláno.
- (4) Říšský protektor jest oprávněn dáti se informovati o všech opatřeních vlády protektorátu a uděleti jí rady. Může podati námitky proti opatře-

ním, která by byla s to poškoditi Říši, a je-li nebezpečí v prodlení, vydati nařízení nutná ve společném zájmu.

- (5) Od vyhlášení zákonů, nařízení a jiných právních předpisů, jakož i od výkonu správních opatření a pravoplatných soudních rozsudků jest upustiti, podá-li říšský protektor námitky.

Článek 6

- (1) Zahraniční věci protektorátu, obzvláště ochranu jeho státních příslušníků v cizině, zastává Říše. Říše povede zahraniční věci tak, jak to odpovídá společným zájmům.
- (2) Protektorát obdrží zástupce u říšské vlády s úředním označením „vyslanec“.

Článek 7

- (1) Říše poskytuje protektorátu vojenskou ochranu.
- (2) Vykonávajíc tuto ochranu, udržuje Říše v protektorátu posádky a vojenská zařízení.
- (3) Pro udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku může protektorát zřídit vlastní sbory. Organizaci, početní sílu a výzbroj určí říšská vláda.

Článek 8

Říše vykonává bezprostřední dohled na dopravnictví, jakož i na pošty a telekomunikace.

Článek 9

Protektorát náleží k celnímu území Německé říše a podléhá její celní výsosti.

Článek 10

- (1) Zákonitým platidlem jest vedle říšské marky až na další koruna.
- (2) Poměr obou měn navzájem určí říšská vláda.

Článek 11

- (1) Říše může vydávati právní předpisy s platností pro protektorát, pokud toho vyžaduje společný zájem.
- (2) Pokud je dána společná potřeba, může Říše převzít do vlastní správy správní obory a zřídit k tomu potřebné vlastní říšské úřady.
- (3) Říšská vláda může učiniti opatření potřebná k udržení bezpečnosti a pořádku.

Článek 12

Právo platné nyní v Čechách a na Moravě zůstává v účinnosti, pokud nedoporuje smyslu převzetí ochrany Německou říší.

Článek 13

Říšský ministr vnitra vydá v dohodě se zúčastněnými říšskými ministry právní a správní předpisy potřebné k provedení a doplnění tohoto výnosu.

V Praze dne 16. března 1939

Vůdce a říšský kancléř:

Adolf Hitler v. r.

Říšský ministr vnitra:

Dr. Frick v. r.

Říšský ministr zahraničí:

Ribbentrop v. r.

Říšský ministr a přednosta říšské kanceláře:

Dr. Lammers v. r.

III. Prozatímní státní zřízení v Londýně

Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 21. července 1940, č. 1 Úředního věstníku čsl. o ustavení Státní rady jako poradního sboru prozatímního státního zřízení ČSR

§ 1

Zřizuje se Státní rada jako poradní sbor prezidenta republiky a jako pomocný kontrolní orgán v rámci zatímního státního zřízení Československé republiky.

§ 2

Státní rada má nejvýše 40 členů, jež jmenuje prezident republiky vždy na dobu jednoho roku. Mandát člena Státní rady po tuto dobu trvá, pokud jej prezident republiky nebo Státní rada sama na návrh kárného výboru (§ 8) nezruší, nebo pokud se ho člen sám nevzdá.

§ 3

Úředníku zahraniční akce nebo příslušníku branné moci, jmenovanému členem Státní rady, dostane se, jestliže mandát přijme, od nadřízeného úřadu trvalé dovolené k jeho výkonu.

§ 4

Předsedu a tři místopředsedy Státní rady ustanovuje prezident republiky. Prezident svolává a uzavírá zasedání Státní rady. K účasti na jednání Státní rady jest člen oprávněn, teprve když prezidentu republiky potvrdil přijetí mandátu spolu s písemným slibem tohoto znění: „Slibuji na svou čest

a svědomí věrnost Republice československé a jejímu prozatímnímu státnímu zřízení uznanému na půdě spojenecké Anglie, a slibuji, že budu svědomitě a nestranně vykonávat své povinnosti a plnit úkoly, které členu Státní rady ukládá společný boj za plné osvobození vlasti a že ve válce proti nacismu a jeho spojencům vytrvám až do konečného vítězství.“

§ 5

Prezidentu republiky náleží konečné schválení jednacího řádu, na němž se Státní rada usnese, i schválení pozdějších změn nebo dodatků.

§ 6

Člen Státní rady, je-li také členem vlády, vykonává práva, jež jsou s členstvím Státní rady spojena, zdržuje se však hlasování. Předseda Státní rady má právo pozvat členy vlády k účasti na schůzích, aby mohli poskytnouti členům Státní rady žádaná vysvětlení.

§ 7

Státní rada jest povinna podati v ustanovené lhůtě prezidentovi republiky nebo vládě poradní zprávu o otázce nebo věci, která jí byla prezidentem republiky nebo vládou předložena, může však také z vlastního podnětu podávati prezidentovi republiky nebo vládě memoranda ze všech oborů státního života.

§ 8

Na návrh kárného výboru může Státní rada zrušiti mandát svého člena, zjistí-li se, že ho není hoden; jest povinna podati o tom neprodleně zprávu prezidentu republiky.

§ 9

Členům Státní rady dostane se za výkon jejich mandátu příslušné náhrady.

Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 15. října 1940, č. 2 Úředního věstníku čsl., (č. 20 Sb. 1945) o prozatímním výkonu moci zákonodárné

K návrhu vlády ustanovují:

§ 1

Dokud nebude možno prováděti ustanovení hlavy druhé ústavní listiny z 29. února 1920 o moci zákonodárné, bude prezident republiky úkony, které mu ukládá par. 54 č. 1 a č. 3 úst. listiny, pokud k nim je zapotřebí souhlasu Národního shromáždění, vykonávat se souhlasem vlády.

§ 2

Předpisy, jimiž se mění, ruší nebo nově vydávají zákony, budou vydávány po dobu platnosti zatímního státního zřízení v nezbytných případech prezidentem republiky k návrhu vlády ve formě dekretů, které spolupodepíše předseda vlády, respektive členové vlády pověřeni jejich výkony.

§ 3

Výkonem tohoto dekretu, který nabude účinnosti dnem jeho podepsání prezidentem republiky, se pověřuje celá vláda.

Podepsáno v Londýně, dne 15. října 1940.

Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 4. prosince 1944, č. 18 Úředního věstníku čsl. o národních výborech a Prozatímním Národním shromáždění

Vycházeje ze základní zásady platné ústavní listiny Československé republiky, že lid je jediným zdrojem veškeré státní moci v Republice československé, a navazuje na vládní prohlášení ze dne 16. dubna 1944, ustanovují k návrhu vlády a po slyšení Státní rady, že svrchovaný lid na osvobozeném území republiky bude tuto moc v přechodném údobí vykonávat takto:

Článek 1

Na území Československé republiky, které bude osvobozeno od nepřítele, budtež na základě voleb ustaveny národní výbory, a to místní, okresní a zemské, jakožto prozatímní orgány veřejné správy ve všech jejích oborech. Jakožto orgány státní správy národní výbory budou podřízeny vládě.

Článek 2

Z národních výborů na základě voleb vzejde Prozatímní Národní shromáždění jakožto prozatímní orgán zákonodárný, jemuž bude odpovědna vláda. Jeho složení, způsob jeho vzniku a jeho působnost stanoví zvláštní ústavní dekret.

Článek 3

Vláda se zmocňuje, aby vládními nařízeními s platností zákona stanovila, jak budou národní výbory voleny a jak budou svou pravomoc vykonávat. Takovéto vládní nařízení musí však býti podepsáno prezidentem republiky.

Článek 4

Pro správu obcí a okresů s většinou obyvatelstva státně nespolehlivého jmenují se podle platného práva komisaři, po případě komise správní, k nimž se mohou podle místních poměrů přibrati k spolupráci zástupci státně spolehlivého obyvatelstva.

Článek 5

Přechodné období začíná se dnem, kdy některá část Československé republiky je osvobozena z nepřátelské moci a končí se dnem, který určí řádně zvolené Národní shromáždění.

Článek 6

Tento ústavní dekret nabývá účinnosti dnem vyhlášení a provedou jej všichni členové vlády.

IV. Od Košického vládního programu do roku 1948

Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 25. srpna 1945 č. 47 Sb. o Prozatímním Národním shromáždění

K návrhu vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou ustanovují:

Článek 1

- (1) Až do doby, kdy se sejde Ústavodárné Národní shromáždění, zvolené podle všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího a podle zásady poměrného zastoupení, vykonává moc zákonodárnou podle tohoto dekretu pro celé území Československé republiky Prozatímní Národní shromáždění.
- (2) Prozatímní Národní shromáždění tvoří jedna sněmovna o 300 členech (poslancích). Jeho sídlem je Praha.
- (3) Volební právo do Prozatímního Národního shromáždění mají osoby, které dosáhly 18. roku věku, a volitelní jsou osoby, které dosáhly 21. roku věku. Další náležitosti práva volebního, volitelnosti a volby Prozatímního Národního shromáždění upraví vláda nařízením, které podepisuje také prezident republiky.

Článek 2

Prozatímnímu Národnímu shromáždění přísluší:

1. potvrditi, že nynější prezident republiky zůstává podle § 58, odst. 5 ústavní listiny ve své funkci až do nové volby prezidenta republiky (čl. 3, odst. 3).
2. vykonávati přiměřeně pravomoc Národního shromáždění podle ústavní listiny a jiných zákonů. Ústavu smí však měniti jen, pokud je toho nezbytně zapotřebí. Ve věcech, týkajících se ústavněprávního postavení Slovenska, je třeba také souhlasu většiny přítomných členů Prozatímního Národního shromáždění ze Slovenska.

Článek 3

- (1) Na členy Prozatímního Národního shromáždění se vztahují v mezích tohoto ústavního dekretu předpisy ústavní listiny a jiných zákonů o členech poslanecké sněmovny Národního shromáždění.
- (2) Pro Prozatímní Národní shromáždění platí přiměřeně ustanovení ústavní listiny a jiných zákonů o Národním shromáždění (poslanecké sněmovně) a jeho jednání (jednacího řádu poslanecké sněmovny).
- (3) K potvrzení prezidenta republiky (čl. 2, č. 1) se vyžaduje přítomnosti nadpoloviční většiny všech členů Prozatímního Národního shromáždění a třípětinové většiny hlasů přítomných.

Článek 4

Tento ústavní dekret nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou jej všichni členové vlády.

Ústavní zákon ze dne 11. dubna 1946, č. 65 Sb. o Ústavodárném Národním shromáždění

Prozatímní Národní shromáždění Republiky československé usneslo se na tomto ústavním zákoně:

Článek 1

- (1) Ústavodárnému Národnímu shromáždění, jež bude zvoleno podle všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího a podle zásady poměrného zastoupení, přísluší, aby Československé republice dalo novou ústavu.
- (2) Vedle toho vykonává moc zákonodárnou pro celé území Československé republiky (§§ 6 a 7 ústavní listiny) s výhradou ustanovení odstavců 3 a 4, jakož i veškerou ostatní působnost přikázanou ústavní listinou a jinými zákony Národnímu shromáždění Republiky československé.
- (3) Slovenské národní radě přísluší na Slovensku vydávati nařízení Slovenské národní rady v dosavadním rozsahu, pokud Ústavodárné Národní shromáždění tuto otázku jinak neupraví.
- (4) Pro výklad rozsahu působnosti ve smyslu ustanovení jest směrodatná dosavadní dohoda vlády a Slovenské národní rady, jejíž znění v tomto směru bude publikováno ministrem vnitra ve Sbírce zákonů a nařízení.

Článek 2

Ústavodárné národní shromáždění tvoří jediná sněmovna o 300 členech (poslancích). Jeho sídlem je Praha. Je-li to však nezbytně nutno, může být svoláno přechodně i do jiného místa.

Článek 3

Právo voliti do Ústavodárného Národního shromáždění mají všichni občané Československé republiky české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, bez rozdílu pohlaví, kteří překročili 18. rok svého věku a vyhovují ostatním podmínkám zákona o volbě Ústavodárného Národního shromáždění.

Článek 4

Volitelní jsou státní občané Československé republiky české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, bez rozdílu pohlaví, kteří dosáhli 21. roku svého věku a vyhovují ostatním podmínkám zákona o volbě Ústavodárného Národního shromáždění.

Článek 5

Podrobnosti výkonu práva volebního a provádění voleb obsahují zákony o úpravě stálých seznamů voličských a o volbě Ústavodárného Národního shromáždění.

Článek 6

Funkční období Ústavodárného Národního shromáždění trvá až do doby, kdy se sejde zákonodárný sbor Československé republiky podle nové ústavy, nejdéle však dva roky.

Článek 7

- (1) Práva prezidenta republiky vůči Ústavodárnému Národnímu shromáždění zůstávají nedotčena. Bude-li Ústavodárné Národní shromáždění rozpuštěno, jest nové volby na nové dvouleté funkční období podle čl. 6 provést do šesti neděl podle předpisů platných pro volbu Ústavodárného Národního shromáždění, nebude-li zákonem stanoveno jinak.
- (2) Ústavodárné Národní shromáždění zvolí 24 členů a tolikéž náhradníků Stálého výboru, na který jest užití ustanovení ústavní listiny o Stálém výboru Národního shromáždění.

Článek 8

- (1) Zákonem o jednacím řádu budou stanovena pravidla pro jednání Ústavodárného Národního shromáždění a jeho styk s vládou a na venek vůbec: Ústavodárné Národní shromáždění může v rámci zákona o jednacím řádu stanovit pravidla o svém vnitřním jednání vlastním usnesením.
- (2) Dokud se tak nestane a pokud tento zákon nestanoví jinak, jest užití přiměřeně ustanovení listiny, jednacích řádů a jiných předpisů, platných pro Národní shromáždění (poslaneckou sněmovnu).

Článek 9

Pro usnesení ústavního zákona, týkajícího se ústavněprávního postavení Slovenska, je třeba také souhlasu většiny přítomných členů Ústavodárného Národního shromáždění, zvolených na Slovensku.

Článek 10

- (1) Platnost volby jednotlivých členů Ústavodárného Národního shromáždění ověřuje a o inkompatibilitě podle platných předpisů rozhoduje Ústavodárné Národní shromáždění samo, zvolíc k tomu účelu výbor ověřovací a výbor inkompatibilitní.
- (2) Ověření voleb budiž provedeno nejdéle do šesti měsíců po ustavení Ústavodárného Národního shromáždění nebo ode dne, kdy náhradník, nastupující na místo člena tohoto sboru, složil poslanecký slib.

Článek 11

Na členy Ústavodárného Národního shromáždění se vztahují přiměřeně ustanovení ústavní listiny a jiných zákonů o členech poslanecké sněmovny Národního shromáždění a o členech Prozatímního Národního shromáždění, pokud tento zákon nestanoví jinak. Ustanovení § 20, odst. 3 ústavní listiny se na členy Ústavodárného Národního shromáždění nevztahují.

Článek 12

- (1) Funkce člena Ústavodárného Národního shromáždění není slučitelná s funkcí prezidenta republiky a s funkcemi guvernéra, členů bankovní rady a revidujícího výboru Národní banky. Ostatní omezení pozbývají platnosti.
- (2) Tím nejsou dotčena ustanovení § 20, odst. 1 a 2 ústavní listiny a zákona ze dne 18. června 1924, č. 144 Sb. o inkompatibilitě (neslučitelnosti).

Článek 13

Volební soud se zrušuje.

Článek 14

Tento ústavní zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení: provedou jej všichni členové vlády.

Zákon ze dne 17. října 1946 č. 197 Sb. o ústavním výboru Ústavodárného Národního shromáždění

Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1

Ústavodárné Národní shromáždění, jemuž podle čl. 1 ústavního zákona ze dne 11. dubna 1946, č. 65 Sb. přísluší, aby dalo Československé republice novou ústavu, zvolí ze sebe zvláštní výbor ústavní.

§ 2

Tento výbor bude mít 36 členů zvolených podle zásady poměrného zastoupení.

§ 3

- (1) Ústavnímu výboru se ukládá, aby vypracoval návrh nové ústavy Československé republiky a zákonů s ústavou souvisejících a předložil je k projednání přímo sněmovně.
- (2) Jinak platí pro ústavní výbor a jeho jednání přiměřeně ustanovení jednacího řádu.

§ 4

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení: provedou jej všichni členové vlády.

Ústavní vývoj na Slovensku v období od 6. 10. 1938 do apríla 1945

Katarína Zavacká

Od Žilinskej dohody ku Slovenskému štátu

V ústavnom vývoji v Československu, vo vzťahu k Slovensku v období od podpísania Žilinskej dohody 6. 10. 1938 do vyhlásenia Slovenského štátu 14. 3. 1939, zohrali zásadnú úlohu dva momenty. Prvým a hlavným momentom bolo porušenie suverenity československého štátu mníchovskou dohodou v septembri 1938 a jeho dopad na medzinárodnopolitické a vnútroštátne vzťahy. Druhým bol vývoj a realizácia právnej filozofie fašizmu v Taliansku a národného socializmu v Nemecku. Tento vývoj sa negatívne odrazil aj na právnom myslení niektorých právnikov na Slovensku.

Porušenie československej suverenity mníchovskou dohodou bolo porušením ako medzinárodného tak i vnútroštátneho ústavného práva. Na následné porušenie ústavného práva sa nečakalo dlho. Vo vzťahu k Slovensku to bola od 6. 10. 1938 faktická realizácia návrhu zákona o autonómii Slovenskej krajiny, predloženého v parlamente Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou (ďalej len HSLŠ) ešte v júni 1938 v čase rokovania právnických expertov so sudetonemeckou stranou o riešení nemeckého problému podľa karlovarských požiadaviek K. Henleina z apríla 1938.

V návrhu zákona HSLŠ požadovala, aby vládnu a výkonnú moc na Slovensku vykonávala päťčlenná slovenská krajinská vláda. Všetci ministri Slovenskej krajiny mali byť súčasne aj členmi ústrednej vlády v Prahe. Celostátne a jednotne sa mala viesť agenda zahraničných vecí, národnej obrany, správy štátneho dlhu a uzavierania pôžičiek pre spoločné potreby štátu. Mala byť stanovená úmerná čiastka rozpočtových výdavkov, ktorá by pripadla na Slovensko. Určiť ju mala paritná komisia zástupcov ústrednej a slovenskej krajinskej vlády.

Tento scenár decentralizácie vládnej a výkonnej moci sa realizoval na základe tzv. Žilinskej dohody, prijatej 6. 10. 1938 HSLŠ a slovenskými politickými stranami okrem KSS. Vzápätí bol rozhodnutím ministra vnútra Slovenskej krajiny vydaný zákaz činnosti KSČ a sociálnej demokracie na

Slovensku. Ostatné politické strany boli postavené pred alternatívu – buď sa zlúčia s HSLS, alebo budú rozpustené. Ministerská rada v Prahe na svojom zasadnutí 7. 10. 1938 schválila túto dohodu so slovenskými ministrami s tým, že kompetencie vo veciach, ktoré sa týkali Slovenska, prechádzali až do definitívneho ústavnoprávneho usporiadania na členov slovenskej krajskej vlády.

Týmto započal celý rad protiústavných krokov. K ním patrilo protiústavné konanie ľudáckej politickej reprezentácie, ktorá si pod vplyvom vnútroštátnej situácie uzurpovala 6. 10. 1938 vládu nad Slovenskom nerešpektovaním § 3 ods. 1) ústavy z roku 1920, podľa ktorého územie Československa tvoril jednotný a nedielný celok, ktorého hranice mohli byť menené iba ústavným zákonom.

Protiústavná bola aj dohoda medzi ministerskou radou a tzv. slovenskými ministrami o tom, že kompetencie vo veciach, ktoré sa týkali Slovenska, prechádzali na členov tzv. slovenskej krajskej vlády. Na Slovensku v tom čase stále platil zákon č. 125 Sb. zo 14. 7. 1927 o organizácii politickej správy. Slovenská krajina mala svoje krajské zastupiteľstvo, na čele ktorého stál krajský prezident, podriadený ministrovi vnútra.

Porušením ústavy bolo aj vymenovanie dr. J. Tisa za ministra pre správu Slovenska dňa 6. 10. 1938. Vzhľadom na neexistujúce ministerstvo pre správu Slovenska nemohol byť pre takúto inštitúciu vymenovaný ani minister, pretože podľa § 85 ústavy sa pôsobnosť ministerstiev upravovala zákonom. Taktiež bolo protiústavným menovanie ďalších slovenských ministrov, ktorí mali do zmeny ústavy ústavným zákonom č. 299 Sb. z 22. 11. 1938 o autonómii Slovenskej krajiny vykonávať vládnú moc na Slovensku.

Protiústavnosť nespočívala iba v menovaní týchto ministrov, ale aj v ich nariadovacej činnosti a v obsahu nimi vydávaných nariadení. Podľa § 55 ústavy mohli byť vydané nariadenia iba k vykonaniu určitého zákona a v jeho medziach, ktoré podľa § 84 podpisoval predseda vlády alebo jeho zástupca a ministri poverení jeho vykonaním, najmenej však polovica ministrov.

Nariadenia slovenských ministrov boli publikované v Úradných novinách, zriadených dr. Šrobárom ešte v decembri 1918, v ktorých boli uverejňované nariadenia ministra s plnou mocou pre správu Slovenska a od roku 1928 nariadenia slovenského krajského prezidenta. Už 11. 10. 1938 bola vydaná vládna vyhláška č. 1 Ú.n., v ktorej sa okrem iného oznamovalo, že vláda Slovenska sa ujíma vedenia slovenských vecí síce za veľmi nepriaznivých medzinárodných pomerov, ale že je plne odhodlaná za každých okolností pripraviť Slovensku krajšiu budúcnosť. Nasledovalo vládne naria-

denie č. 2 Ú.n. z 11. 10. 1938 o mimoriadnych opatreniach pri uplatňovaní práv zo zmienek v dobe brannej pohotovosti štátu, vydané podľa § 117 zákona č. 131/1936 Zb. a vyhláška ministra financií pre Slovensko č. 3 Ú.n. z 11. 10. 1938, ktorou sa nariaďovalo peňažným ústavom na Slovensku, poskytujúcim pôžičky na zmenky, dlžné úpisy atď., zadováženie si peňažných hotovostí za účelom poskytovania pôžičiek roľníkom.

Porušením ústavy bola vyhláška predsedu vlády č. 6 Ú.n. z 10. 10. 1938, ktorou sa slovenský jazyk ustanovoval za výhradný jazyk pri užívaní štátneho jazyka na Slovensku. Za predsedu vlády dr. J. Tisu ju podpísal minister dr. F. Ďurčanský. Vyhláška vlády č. 8 Ú.n. z 15. 10. 1938 obsahovala okrem upozornenia daňovým poplatníkom o nutnosti platiť dane aj pripomienku, aby sa nezabúdalo, že keď sa pomery ukľudnia, vyjde najavo, kto a ako účinne podporoval potreby Slovenskej krajiny.

Veľmi závažným protizákonným nariadením bolo vládne nariadenie č. 9 Ú.n. z 18. 10. 1938 o dočasnej úprave verejného notárstva na Slovensku. Na jeho základe mohol do jedného roku minister spravodlivosti Slovenskej krajiny pozbaviť úradu verejného notára, ktorý pre svoju činnosť nebol hodný potrebnej dôvery pre vykonávanie tohto úradu. Taktiež mohol verejného notára zo služobných dôvodov preložiť na iné služobné miesto. Postihnutý mohol podať u tohto ministra rozklad, ktorý nemal odkladný účinok a minister o rozklade rozhodoval s konečnou platnosťou. Už v nasledujúcich Úradných novinách č. 48 z 29. 10. 1938 uverejnil minister spravodlivosti pod č. 17 Zmeny v úradoch verejných notárov na Slovensku.

Ďalšia čistka nepohodlných vyplynula z Vyhlášky č. 10 Ú.n. ministerstva sociálnej starostlivosti a verejného zdravotníctva Slovenskej krajiny z 21. 10. 1938, keď s použitím ustanovení zák. čl. XIX: 1907, stanov Zemskej úradovne č. 516/1919 Zb. sprostil minister s okamžitou platnosťou všetkých členov správnej komisie ich funkcie, v dôsledku čoho zanikol mandát všetkých samosprávnych orgánov pre úrazový a nemocenský odbor. Zemskú úradovňu mal spravovať zmocnenec ministerstva.

Vyhláškou č. 11 Ú.n. ministerstva sociálnej starostlivosti a verejného zdravotníctva Slovenskej krajiny z 21. 10. 1938 pozbavil minister funkcie predsedu Úradovne Všeobecného penzijného ústavu v Bratislave a členov správnej komisie a vymenoval správcu. Vyhláškou č. 19 Ú.n. ministerstva sociálnej starostlivosti Slovenskej krajiny z 31. 10. 1938 o rozpustení správnych orgánov Prvej pražskej nemocenskej poisťovne obchodných a súkromných zriadencov u krajskej úradovne v Bratislave a jej podriadených úradovní v Žiline, Košiciach a Lučenci, pozbavil minister predsedu a členov správnej a dozornej komisie ich funkcie a určil vládneho komisára. Vyhláš-

kou č. 22 Ú.n. ministerstva hospodárstva Slovenskej krajiny z 3. 11. 1938 pozbavil minister funkcie predsedu a členov Ústrednej správy Slovenskej pokladnice pre hospodárskych robotníkov v Bratislave a stanovil vládneho komisára. Vzápätí boli pozbavované činnosti správne orgány okresných nemocenských poisovní už iba vyhláškami prezidenta krajinského úradu.

Kontrolu nad spolkovou činnosťou malo zabezpečiť nariadenie č. 14 Ú.n. vlády Slovenskej krajiny z 28. 10. 1938 o zaistení majetku spolkov, korporácií a základín, ústredie ktorých bolo mimo Slovenska. Veľmi závažným bolo nariadenie č. 15 Ú.n. slovenskej vlády z 28. 10. 1938 o rozpustení všetkých tzv. polovojenských branných organizácií a uznaní Hlinkovej gardy ako jedinej brannej organizácie na území Slovenskej krajiny. Hlinkova garda mala skladať sľub vernosti slovenskej vláde a priamo jej podliehala.

Zaujímavý obsah mala vyhláška vlády Slovenskej krajiny č. 40 Ú.n. zo 17. 11. 1938 o budovaní priemyslu na Slovensku, ktorú podpísal minister hospodárstva. Vláda pre budúcu priemyselnú politiku Slovenska určovala zásadné smernice pre podporu zakladania nových priemyselných podnikov s tým, že bude zachovaná a rešpektovaná sloboda súkromného vlastníctva a sloboda podnikania a bude zaistená podnikateľská voľnosť pre všetkých oprávnených podnikateľov bez rozdielu s podmienkou, že budú slúžiť hospodárskym záujmom Slovenska a v prvom rade zamestnávať slovenských zamestnancov.

Nečakaným a závažným problémom, s ktorým sa musela táto vláda vysporadúvať, boli dôsledky viedenskej arbitráže. Toto porušenie medzinárodného práva spôsobilo mnohú reorganizáciu napr. v pôsobnosti súdov, ale aj úpravu volebného práva pre repatriantov z obsadeného územia.

Ústavný rámec existujúcemu stavu dal ústavný zákon č. 299 Zb. z 22. 11. 1938 o autonómii Slovenskej krajiny. Hoci sa v ústavnom zákone hovorí o autonómii, obsahom aj formou vyjadroval federatívne usporiadanie štátu. Už v preambule sa uvádzalo, že Česko-Slovenská republika vznikla zhodou suverénnej vôle dvoch rovnoprávných národov, slovenskému národu bola zabezpečená autonómia vyplývajúca z Pittsburskej dohody ako i z iných zmlúv a prejavov. Z dôvodov snáh o uzmierenie slovenského a českého národa sa Národné zhromaždenie uznieslo na tomto zákone práve v duchu Žilinskej dohody.

Ústavný zákon č. 299 Zb. z 22. 11. 1938 o autonómii Slovenskej krajiny vo svojej prvej časti stanovoval, že ústavný súd mal rozhodovať aj o tom, či zákony Snemu Slovenskej krajiny vyhovovali zásade článku I ústavy.

V druhej časti bolo uvedené, že Slovenská krajina je autonómnou čiastkou Česko-Slovenskej republiky a na jej území sa uzákonila krajinská

príslušnosť. Podmienkou jej nadobudnutia bolo domovské právo v niektorej obci Slovenskej krajiny. V oblasti zákonodarnej moci Národného zhromaždenia bola jeho kompetencia stanovená pre celé územie štátu vo veciach ústavy, v otázkach upravujúcich činnosť spoločných zákonodarných, vládnych a výkonných orgánov, medzinárodných vzťahov, vypovedania vojny a uzatvárania mieru, obchodnej a tarifnej politiky, vývozu a dovozu, národnej obrany, štátneho občianstva, vysťahovalectva a prisťahovalectva, cestovných pasov, meny, mier, váh, patentov, ochrany vzorkov a ochranných známok, vymeriavania a mapovania, ciel, dopravy, pôšt, telekomunikácií, poštovej sporiteľnej a šekovej služby, spoločného rozpočtu a jeho uzatvárania, štátneho dlhu a schvaľovania pôžičiek pre spoločné potreby štátu a ich použitie, daní, dávok, poplatkov na úhradu spoločných vecí, monopolv, spoločných štátnych podnikov, ústavov a zariadení okrem štátnych lesov a majetkov, banských a hutníckych podnikov, kúpeľov, ktorých vlastníctvo malo prejsť na tú krajinu, na území ktorej sa nachádzali. Ďalej to mala byť právna úprava hospodárskych a finančných otázok potrebných k zabezpečeniu rovnakých súťažných podmienok podnikania. Na základe súhlasu Snemu Slovenskej krajiny mohlo Národné zhromaždenie jednotne riešiť aj iné otázky spoločného záujmu.

K platnosti uznesenia Národného zhromaždenia vo veciach zmeny ústavy a ústavných zákonov bolo potrebné, aby stanovená väčšina zahrňovala aj primeranú kvalifikovanú väčšinu členov snemovní, zvolených na Slovensku. Zdôraznením zásady, že ústredná vláda mala mať dôveru väčšiny slovenského národa, mohol byť jednou tretinou slovenských poslancov podaný návrh na vyslovenie nedôvery.

V hlave, týkajúcej sa moci vládnej a výkonnej, sa okrem iného uvádzalo, že zamestnanci ústrednej štátnej správy na území Slovenska sa mali prijímať predovšetkým spomedzi príslušníkov Slovenskej krajiny a do spoločných ústredných orgánov mal byť prijatý primeraný počet Slovákov. Na území Slovenskej krajiny mal byť umiestnený kontingent vojenských útvarov všetkých zbraní a služieb, primeraný počtu obyvateľstva. Príslušníci Slovenskej krajiny sa mali zadeliť predovšetkým do útvarov sídliacich na Slovensku, podriadených Slovenskému krajinskému veliteľstvu. Vládnú a výkonnú moc na území Slovenska mala vykonávať krajinská vláda, zodpovedná Snemu Slovenskej krajiny. Mal sa pre Slovensko zriadiť Najvyšší súd a Najvyšší správny súd.

Pre pokračujúci rozklad štátu a právnu destabilizáciu bol charakteristický aj článok III ods. 3, podľa ktorého vládnú a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny vykonávala vo veciach prináležiacich do jej kompetencie

slovenská krajinská vláda, pozostávajúca z piatich členov, tvoriacich súčasť ústrednej vlády (§ 70 ústavy) dovtedy, dokiaľ nebude utvorená slovenská krajinská vláda podľa čl. V, ods. 4 ústavného zákona. To znamenalo, že Národné zhromaždenie sa ani nevyjadrilo, ani nič nenamietalo proti spôsobu, akým sa táto slovenská krajinská vláda konštituovala a ani proti nariadeniam, ktoré vydala. V ústavnom zákone sa počítalo ešte stále s pluralitou politických strán, hoci politický život na Slovensku jasne demonštroval paralyzovanie tohto systému.

Zaujímavá bola reakcia zo strany právnikov na túto vzniknutú situáciu. V časopise Právny obzor (č. 14/1938) publikoval svoje stanovisko ešte k návrhu zákona o autonómii dr. Emil Stodola, známy svojimi požiadavkami samosprávy Slovenska zo začiatku dvadsiatych rokov. Na jednej strane privítal decentralizáciu, ale vyslovil obavu a nesúhlas z prehĺbenia právneho dualizmu kompetenciou slovenského snemu prijímať zákony súkromnoprávne, obchodné, procesné, daňové a iné, proti čomu smeroval celý vývoj unifikácie práva v Československu. Poukázal aj na nedostatok slovenských právnikov ako i technikov. Taktiež bol za spoločný Najvyšší súd pre celý štát.

V ďalšom svojom článku O novej ústave (PO č. 17-18/1938) konštatoval, že vymedzenie zákonodarnej moci slovenského krajinského snemu je také rozsiahle a výkonná moc vlády tak ďalekosiahla, že toto dáva Československej republike charakter federatívneho (spolkového) štátu. K tomuto sa vrátil vo svojej replike Ešte o ústave Slovenska (PO č. 1-3/1939) na článok prof. K. Laštovku Několid poznámek k ústavnímu zákonu č. 299/1938 Sb. o autonómii Slovenskej krajiny (PO č. 19-20/1938). Ani jeden ani druhý však nezaujali stanovisko k porušovaniu ústavy od 6. 10. 1938.

Voľby do Snemu Slovenskej krajiny, ktoré vypísala vláda Slovenskej krajiny vyhláškou č. 49 Ú.n. z 26. 11. 1938, sa mali konať 18. 12. 1938 podľa zák. č. 330/1920 Sb. v znení zák. č. 126/1927 Zb. Zmenená medzinárodnopolitická a vnútropolitická situácia sa odrazila i pri organizovaní volieb. V Úradných novinách bola vládna vyhláška publikovaná aj po nemecky (na Slovensku bol bez právneho podkladu zriadený už 10. 10. 1938 Nemecký štátny sekretariát) a do volieb išli tri politické strany na jednej kandidátnej listine. Bola to Hlinkova slovenská ľudová strana (Strana slovenskej národnej jednoty), Deutsche Partei a Maďarská zjednotená strana. Kandidátka listina obsahovala 100 mien, z ktorých malo byť a aj bolo zvolených (prvých) 63 kandidátov. Zo zostávajúceho počtu 27 kandidátov sa neskôr postupne doplňoval stav až do októbra 1941. Vo voľbách do snemu sa použil spôsob podľa nacistického vzoru hlasovania – ano alebo nie.

Najzávažnejším prielomom do zásad zákonodarstva v Československu bolo prijatie ústavného zákona č. 330 Zb. z 15. 12. 1938 o zmocnení ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Československej a o mimoriadnej moci nariaďovacej. Slovenska sa konkrétne týkal čl. II, ods. 2, na základe ktorého bola slovenská krajinská vláda zmocnená vydávať nariadenia vo veciach, ktoré boli v kompetencii Snemu Slovenskej krajiny. Splnomocnenie malo platiť dva roky a nariadenia vyžadovali súhlas prezidenta republiky, ktorý ich aj spolupodpisoval.

Vydaním tohto zmocňovacieho zákona začínal legálny právny fašizmus. Politické zloženie ústrednej vlády, ale najmä politické zloženie slovenskej politickej reprezentácie predstavovanej Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou položilo na Slovensku právny základ pre porušovanie občianskych práv a slobôd. Legálnou cestou sa porušil ústavný princíp rovnosti a slobody. Navyiac boli porušované práva občanov vyplývajúce z platného právneho poriadku – občianskeho práva, občianskeho procesného práva, pracovného práva, ochrany nájomníkov a sociálneho zabezpečenia.

Na obsahovo závažné právne úpravy vydané na základe tohto zmocňovacieho ústavného zákona sa dlho nečakalo. Predstavitelia slovenskej ľudáckej politickej reprezentácie presadili po 31. 12. 1938 prevzatie a preradenie 9000 úradníkov a zamestnancov českej národnosti, ktorí dovtedy pôsobili na Slovensku, do českých krajín. Realizovalo sa to na základe vládneho nariadenia č. 382 Zb. z 23. 12. 1938 o úprave niektorých služobných pomerov štátnych zamestnancov so zreteľom na autonómiu Slovenskej krajiny. Slovenská krajinská vláda určila na základe návrhov príslušných ministerstiev Slovenskej krajiny, že odsun sa týkal predovšetkým tých zamestnancov, ktorých dlhšie zotrvanie na Slovensku zo služobných dôvodov bolo nežiadúce. Príslušné ministerstvo malo urobiť opatrenia, aby zamestnanci určení podľa ustanovení vládneho nariadenia boli sprostí služby na Slovensku najneskôr do 31. 3. 1939.

Likvidácia politického systému parlamentnej demokracie v Československu prebiehala od Mníchovského diktátu veľmi rýchlym tempom. Prijatím vládneho nariadenia č. 355/1938 Zb. o politických stranách a vlád. nar. č. 4/1939 Zb., ktorým sa menilo a doplňovalo vlád. nar. 355/1938 Zb., sa likvidovala zákonodarná moc československého parlamentu v prijímaní ústavných zákonov. Na túto situáciu pamätal už ústavný zákon č. 330/1938 Zb.

Pre charakterizovanie nasledujúceho politického vývoja nielen autonómie Slovenska, ale aj Slovenského štátu je dôležitý predložený program slovenskej vlády, prednesený predsedom vlády dr. J. Tisom na 2. schôdzi Snemu Slovenskej krajiny, konanom v dňoch 21.-23. 2. 1939. V programe

zdôraznil dr. Tiso budovanie vlastného suverénneho slovenského štátu, so slovenskými zákonmi, daňami, armádou, atď. Uviedol, že tento slovenský štát je síce pokračovateľom starého československého, ale je štátom novým nielen pre zmenené štátoprávne postavenie dvoch národov v rámci nového štátoprávneho zriadenia, ale pre zrevidovanie úloh štátu vôbec. Z toho vyplývalo, „že suverenita národa slovenského nesmie byť ani týmto ústavným zákonom tak viazaná“ (ako sa neskôr ukázalo, nielen plánovanou ústavou Slovenskej krajiny, ale aj ústavou Slovenského štátu, pozn. aut.).

Zdôvodnením tohoto postoja bolo, že „ťažkosti technického rázu mohli byť prekážkou jeho rozhodovania o svojich veciach, alebo aby sa z ústavnej zaviazanosti pobádal ktokoľvek k nedostatočnému rešpektovaniu záujmu národa slovenského. Národ slovenský je suverénny, tvorí si svoj štát, musí mať možnosť, aby svoje suverénne právo uplatňovať mohol vždy, neviazaný ani dlhoočasným charakterom ústavnej listiny. Vzhľadom na terajšiu líniu nášho politického života, že sa utvorila jedna strana, usudzuje sa, že sa vláda zariaďuje na totalitný systém a chce vykonávať určitého druhu autoritatívny režim. I keď sme zlikvidovali najhoršie ovocie demokracie – straníckosť, nič nie je nám vzdialenejšie, ako vykonávať totalitu štátnej moci, čo nasleduje už i z toho nášho zásadného stanoviska, že i štátnu moc podriaďujeme zákonu mravnosti a práva“.¹

Vo vzťahu k zákonodarstvu obsahoval vládny program plán revidovania všetkých dovtedy vydaných zákonov, vládnych nariadení a iných právnych noriem podľa toho, ako vyhovovali potrebám Slovenskej krajiny. Načrtnutý postoj k chápaniu úlohy ústavy v štáte sa odrazil aj pri zdôvodňovaní zasahovania vlády Slovenskej krajiny do zákonodarnej moci Národného zhromaždenia a Snemu Slovenskej krajiny použitím zmocňovacieho zákona č. 330/1938 Zb. Vydané nariadenia vlády po 6. 10. 1938 boli charakterizované ako nariadenia revolučné, ktoré po navrátení do ústavných pomerov mali byť konvalidované schválením Snemu (stalo sa až ústavným zákonom č. 145 Sl. z. z 5. 6. 1940, pozn. aut.).

K predstavám pri koncipovaní ústavy Slovenskej krajiny patrila aj úprava moci zákonodarnej, vládnej a výkonnej, sudcovskej, občianskych práv a povinností a slobôd, najmä slobody osobnej, majetkovej, tlače, práva zhromažďovacieho, spolčovacieho, petičného, listového tajomstva, slobody učenia a prejavu, mienky, ochrany manželstva a rodiny a práva národných,

1 Tesnopisecké správy Snemu Slovenskej krajiny, konanom v dňoch 21.–23. 2. 1939, s. 8.

náboženských a rasových skupín (nie menších, pozn. aut.) a to obdobne ako to bolo obsiahnuté v československej ústave s tým, že mala byť riešená „v duchu a pod zorným uhlom tých zásad, z ktorých sa nové Slovensko zrodilo“.² Počítalo sa napr. so zavedením pracovnej povinnosti s tým, že osoby vyhýbajúce sa práci mali byť prinútené pracovať aspoň v pracovných táboroch.³

Vládny program obsahoval aj plán reformy okresnej a obecnej samosprávy, pretože „zmenou politických pomerov zastupiteľstvá mnohých obcí, čo sa týka ich zloženia, nezodpovedali duchu a vôli ľudu. Preto boli účinené opatrenia, aby tieto zastupiteľstvá boli rozpustené a vedením bežnej agendy obcí boli poverené osoby, ktoré tak svojou minulosťou, ako i svojimi vedomosťami sú zárukou, že hospodárske pomery našich obcí budú čím skôr skonsolidované... bolo súčasne účinené opatrenie, aby si vládni regenti vymenovali poradcov, ktorými sú zástupcovia všetkých veľkých alebo väčších zložiek miestneho voličstva a poplatníctva.“⁴ ...vláda pomýšľa na vypracovanie nového obecného zriadenia, ktorým by sa nahradili ustanovenia doteraz platného obecného zriadenia z roku 1886... vláda kladie dôraz na riadne vybudovanie kontrolnej činnosti nad obcami... Kontrolné orgány musia vyvíjať aj činnosť preventívnu... Zvláštna starosť sa bude venovať novelizácii volebného poriadku do obcí, aby aj z tejto stránky došla k výrazu zmena ústavných a politických pomerov... v obciach musia mať slovo všetky vrstvy občianstva, a to nielen podľa svojej početnosti, ale aj podľa významu svojho postavenia v hospodárskom, kultúrnom a verejnom živote obce vôbec“.⁵

K zaujímavým patrí zmienka o ochrane rasových skupín, pretože súčasne bolo vo vládnom programe načrtnuté aj riešenie židovskej otázky na Slovensku. Na jednej strane sa mali podporovať snahy Židov o vysťahovanie, na druhej strane mala byť v krátkom čase zákonne riešená židovská otázka, pričom mal byť braný do úvahy ako prvoradá záujem slovenského národa. Konkrétny návrh nebol spomenutý, ale pri pasáži týkajúcej sa školstva sa plánovalo zriadenie zvláštnych židovských tried pri štátnych školách.⁶

Programová národnostná a rasová neznášanlivosť a nerešpektovanie slobody názoru sa prejavilo vo viacerých stanoviskách ku vládnemu progra-

2 c.d., s. 10.

3 c.d., s. 14.

4 c.d., s. 11.

5 c.d., s. 12.

6 c.d., s. 18.

mu. Porušovanie občianskych práv a slobôd, garantovaných ústavou, bolo jednoznačne presadzované v štátnych úradoch a v školstve. Zo školstva bolo podľa vyhlásenia poslanca P. Čarnogurského odstránených v prvom rade 126 židovských učiteľov, „... ktorí už v dôsledku svojej rasovej príslušnosti museli stáť v protive s národnou a kresťanskou výchovou našej mládeže. Slovenské ministerstvo školstva odstránilo z národných škôl 884 učiteľov českej národnosti... Ruka národného riadenia nezasiahla len cudzie prvky, pôsobiace v slovenskej škole. Ona siahla i na tých pomýlených synov národa, ktorí zradu páchali a cudzie myšlienky, neslovenského ba protislovenského ducha vnášali do školy... Preto boli odstránení viacerí školskí inšpektori, preto boli pozbavení svojich funkcií správcovia a riaditelia škôl“.⁷

Dôvodom pre pozbavenie funkcie v školstve podľa poslanca P. Čarnogurského bolo, že „... školská správa prvej republiky dopúšťala sa osudnej chyby. V dobrom učiteľovi hľadala len dobrého metodika, schopného technika a bojového šíriteľa nedomyslenej demokracie, rozvratného socializmu. Ale nehľadala v ňom charaktera. Poslaním tejto pomýlenej školy a učiteľa bolo vytvoriť z detských rozumov vedátorské hlavy, egoistov, ktorí hľadajú len zbrane pre egoistické ciele vlastného života. Ale my chceme v škole vychovávať statočného, uvedomelého a tvorivého člena národa i mravného človeka“.⁸

Predstavitel Nemcov na Slovensku poslanec F. Karmasin na tomto zasadnutí zdôraznil, že víťazstvo sudetských Nemcov sa stalo súčasne nielen víťazstvom Slovákov, ale aj Nemcov na Slovensku, hlásiacich sa k národnosocialistickému svetonázoru. Ako rovnoprávny partner protestoval proti dovedy používanému pojmu národnostná menšina.

Karmasinova poznámka k pasáži Tisovho prejavu s citátom *Clara pacta, boni amici*⁹ mala citeľne varovný nádych. Uviedol, že „Keď sme sa zišli v noci zo 6. a 7. 10. s príslubom, že budeme môcť a smieť vybudovať si tú našu samosprávu, dovolili ste nám slobodné vyznávanie národného socializmu, vtedy nijaké *clara pacta* medzi nami neboli ešte uzavreté, ale v plnej dôvere v našu spoločnú budúcnosť a s uvedením si, že posledný kus cesty našej minulosti šli sme s Vami spoločne... chceme skutočne jasný pomer medzi oboma našimi národmi... predpokladom takéhoto vyjasnenia

7 c.d., s. 50.

8 c.d., s. 51.

9 c.d., s. 8.

pomeru je, aby tie rôzne nedorozumenia, aké ešte i dnes v skutočnosti sú, boli eliminované... musí byť eliminované všetko, čo sa stavia medzi slovenský národ a nemeckú národnú skupinu. Predovšetkým treba nám takto vylúčiť Židov, ... je to práve židovská tlač, ktorá má živý záujem na tom, aby sa žiaduce vyjasnenie pomerov medzi Slovákami a Nemcami neuskutočnilo... Musia byť ale ďalej z vyjednávania medzi Slovákami a Nemcami vylúčení i Česi“.¹⁰

K takémuto postupu sa priklonil i poslanec A. Mach, keď vyhlásil židovstvo za jedno z najväčších nepriateľov a nešťastí Slovákov a preto v záujme národa sa židovská otázka musí riešiť do dôsledkov, „... lebo nevyriešená je najväčšou prekážkou v ceste k slobodnému plneniu misie nášho národa v slovenskom štáte. Ďalšou otázkou by bola i nevyriešená otázka česká“.¹¹

Necelý polrok zohral na Slovensku vo vývoji právneho myslenia a jeho transformovania do konkrétnych právnych noriem pre budúcnosť veľmi veľký antidemokratický zlom. Ideová návaznosť negatívneho postoja zákonodarstva k občianskym právam a slobodám prešla víťaznou cestou cez trvanie Slovenského štátu až do nedávnej minulosti.

Ústavný vývoj Slovenského štátu od 14. 3. 1939 do apríla 1945

Charakter vývoja Slovenského štátu, vyhláseného 14. 3. 1939, bol výrazne načrtnutý vo vládnom programe predloženom Snemu Slovenskej krajiny vo februári 1939.

Vyhlásenie Slovenského štátu 14. 3. 1939 sa konalo na neverejnom zasadnutí Snemu Slovenskej krajiny, po demisii vlády K. Sidora, s odvolaním sa na zahraničnú situáciu. Prvý a posledný raz zaznela na pôde snemu námietka o protiústavnosti. Vzťahovalo sa to na pozbavenie funkcie predsedu vlády dr. J. Tisu a niektorých členov vlády dekrétom prezidenta republiky zo dňa 9. 3. 1939. Po K. Sidorovi prehovoril dr. J. Tiso,¹² aby oboznámil

10 c.d., s. 36-37.

11 c.d., s. 94.

12 Reč dr. Tisu na neverejnom zasadnutí Snemu Slovenskej krajiny, konanom 14. 3. 1939. Časový sled tohto zasadnutia: začiatok 10.57, prestávka 11.04–11.10, pokračovanie do 11.45 a do 12.06. Hlasovanie o vyhlásení Slovenského štátu 12.07, 12.09 prerušenie na 15 minút, 12.57 vyhlásený zákon, 13.20 koniec zasadnutia.

poslancov s priebehom svojej návštevy u von Ribbentropa a A. Hitlera, na ktorej bol spolu s F. Ďurčanským. Po jej vypočutí a po jednoznačnej výzve k rozhodnutiu buď-alebo, sa poslanci uzniesli vyhlásiť Slovenský štát prijatím zákona č. 1 Sl. z. z. 14. 3. 1939 o samostatnom Slovenskom štáte.

Tento protiústavný zákon okrem recepčnej normy v § 3 (Všetky doterajšie zákony, nariadenia a opatrenia ostávajú v platnosti so zmenami, ktoré vyplývajú z ducha samostatnosti Slovenského štátu), obsahoval aj veľmi závažný zmocňovací paragraf 4, ktorým sa vláda splnomocnila, aby cestou nariadenia vykonávala všetko, čo bolo v prechodnom čase potrebné na udržanie poriadku a na zabezpečenie záujmov Slovenského štátu. Zmocnenie neobsahovalo žiadne výslovne ohraničenie a poskytlo široký rozmer zásahom vlády do všetkých oblastí fungovania štátu.

Vymenovaná vláda predsedníctvom snemu sa okamžite ujala svojej právomoci. V období od 14. 3. 1939 do 25. 4. 1939, kedy bol prijatý druhý zákon slovenským snemom (zákon č. 83/1939 Sl. z. o zásluhách Andreja Hlinku), vydala vláda 70 vládnych nariadení veľmi závažného obsahu, značnou mierou zasahujúcich do platného právneho poriadku a tiež obmedzujúcich, resp. rušiacich občianske práva a slobody. Do prijatia ústavy (ústavný zákon č. 185 Sl. z. z. 21. 7. 1939) bolo prijatých ďalších 80 vládnych nariadení obdobného charakteru.

Vládny nariadením č. 9 Sl. z. z. 16. 3. 1939 vyhlásila vláda mimoriadne opatrenia pre obvod celého Slovenského štátu, ktoré po dobu troch mesiacov obmedzovali alebo dočasne rušili slobody zaručené v § 113 zák. č. 121 Zb. z. 29. 2. 1920. Vládne nariadenie č. 19 Sl. z. z. 15. 3. 1939 o vyslaní vládnych dôverníkov do výrobných a obchodných podnikov (závodov) stanovilo, že minister hospodárstva mohol, ak to uznal za potrebné, z dôvodov verejného záujmu dosadiť do všetkých výrobných a obchodných podnikov vládnych dôverníkov, ktorí podliehali ministrovi hospodárstva. Ich odmena išla na ťarchu podnikov a proti opatreniam nebolo žiadne odvolanie.

Ďalším veľmi závažným, dokonca bez odvolania sa na paragraf zmocňovacieho zákona, bolo vládne nariadenie č. 32 Sl. z. z. 24. 3. 1939 o zaisťovacom uväznení nepriateľov Slovenského štátu, ktorým bol minister vnútra zmocnený dať do väzby osoby, ktoré dovtedajšou činnosťou budili a vzbudzovali obavu, že budú vážnou prekážkou v budovaní Slovenského štátu. K tomuto účelu mal minister vnútra zriadiť zaisťovací tábor, v ktorom boli väzni povinní i telesne pracovať na „všežitočných prácach“. Toto znamenalo zásadný prelom v chápaní postavenia politických odporcov. Vládny nariadením č. 33 Sl. z. z. 24. 3. 1939 o vykonávaní advokátskej praxe boli

vyrazení z advokácie tí, ktorí sami, alebo ich otec nemali na Slovensku obecnú príslušnosť už 30. 10. 1918.

Prvou protižidovskou právnou normou bolo vládne nariadenie č. 36 Sl. z. z. 30. 3. 1939 o zákaze výroby bohoslužobných a náboženských kresťanských predmetov nekresťanmi a o obchodovaní s nimi. Výslovne sa v ňom uvádzalo, že sa zákaz týka Židov a vôbec neobsahovalo zmienku o odvolaní.

Vládny nariadením č. 39 Sl. z. z. 30. 3. 1939 bol ustanovený prechodný dozor a vnútená správa na veľkostatky vo výmere nad 30 ha, kde bolo ohrozené riadne hospodárenie. Vládne nariadenie č. 40 Sl. z. z. 30. 3. 1939 o mimoriadnych zásahoch do oprávnení hostinských a výčapníckych živností stanovovalo, že živnostenský úrad mal vykonať revíziu hostinských a živnostenských koncesíí (§ 22, pol. 15 živn. zák.) a oprávnení doposiaľ platných, vydaných pred účinnosťou živnostenského zákona (r. 1884 a 1899) a mal ich odňať, ak proti majiteľovi boli námietky z hľadiska osobnej spoľahlivosti, z verejného záujmu, zo sociálnych dôvodov, ktoré vyžadovali odstránenie hospodársky nezdravého vplyvu, spočívajúceho v nadpočetnosti oprávnení. Odvolanie bolo prípustné, ale nemalo odkladný účinok.

V tomto vládnom nariadení bol definovaný v § 2 verejný záujem, ktorý bol súhrnom skutočností, ktoré v pomere do seba zapadajúcej časovej a miestnej spojitosti boli spôsobilé priviesť do súladu súčasné štátoprávne, národnostné, hospodárske a sociálne pomery. Vládny nariadením bol zriadený Slovenský zákonník, Slovenská národná banka, stanovená slovenská mena, zriadená Obilná spoločnosť, Slovenský najvyšší súd a Najvyšší správny súd.

Vládny nariadením č. 63 Sl. z. z. 18. 4. 1939 o vymedzení pojmu Žida a usmernení počtu Židov v niektorých slobodných povolaniach sa začala na Slovensku presadzovať tvrdá legálna protižidovská politika. Začal sa realizovať plán, načrtnutý na pôde Slovenského krajinského snemu ešte vo februári 1939. Okrem porušenia základných ľudských a občianskych práv, garantovaných ústavou z roku 1920, boli z akéhokoľvek rozhodovania vylúčené súdy. V sporných prípadoch rozhodoval okresný úrad a odvolanie sa podávalo na ministerstvo vnútra.

Výslovný zákaz výkonu povolania pre Židov sa vzťahoval na verejné notárstvo. Ako redaktori mohli pracovať iba v židovských časopisoch a v advokácii sa počet Židov určil na 4 % z celkového počtu zapísaných členov príslušnej komory. Za porušenie ustanovení vládneho nariadenia boli stanovené vysoké tresty a to nielen za porušenie zo strany Židov, ale i zo strany tých, ktorí im umožnili sa zamestnať.

Skoro súčasne vyšlo vládne nariadenie č. 73 Sl. z. z. 24. 4. 1939 o politických zbohatlíkoch, ktorých majetok získaný vlastnou politickou činnosťou

(vplyvom) iných osôb alebo politických strán v dobe od 30. 10. 1918 do 6. 10. 1938, prepadal v prospech štátu a to bez ohľadu na to, či išlo o majetok na Slovensku alebo v cudzine. Toto sa vzťahovalo i na majetok nadobudnutý tretími osobami dedením, alebo darovaním. Osoby, ktorých majetok prepadal v prospech štátu, mala určiť vláda. Po rozhodnutí piatich členov komisie, vymenovanej vládou na návrh ministra vnútra, z ktorých dvaja mali byť sudcovia z povolania, sa nepripúšťala sťažnosť na Najvyšší správny súd. Konanie podľa tohto vládneho nariadenia mohlo prebiehať iba do 31. 12. 1939.

Na základe vládneho nariadenia č. 74 Sl. z. z 24. 4. 1939 o vylúčení Židov z verejných služieb, nesmeli byť Židia zamestnaní v štátnych službách, vo verejných samosprávnych korporáciách a vo verejných ustanovizniach, v poisťovníctve, v sprostredkovateľniach práce a ich ústavoch, nesmeli byť znalcami, odhadcami, tlmočníkmi, sudcami-laikami, alebo funkcionármi akýchkoľvek verejnoprávnych korporácií, základníc a ústavov včítane živnostenských spoločenstiev a obchodných grémií. Z dôvodov verejného záujmu mohla byť príslušným ministrom udelená výnimka. O výpovediach služobných zmlúv platili diskriminačné ustanovenia vládneho nariadenia č. 65/1939 Sl. z. o skrátení výpovednej lehoty pre služobné pomery, upravené podľa súkromného práva a o odbytnom pri výpovedi, stavajúcich postihnutých do veľmi nevýhodného postavenia.

Vládne nariadenie č. 116 Sl. z. z 17. 5. 1939 o zriadení hudobnej komory stanovovalo povinnosť byť jej členmi pre tých, ktorí sa zaoberali hudobnou činnosťou ako svojim zamestnaním, okrem Židov. Vládne nariadenie č. 122 Sl. z. z 26. 5. 1939 o dočasnej úprave pokračovania pred civilnými súdmi stanovilo, že súd v exekučných veciach, ktoré boli v behu, odložil na návrh exekúta dražobné úkony a roky nútených dražieb, nariadených proti poľnohospodárom na poľnohospodárske nehnuteľnosti vo výmere nepresahujúcej 15 ha a na domy nezamestnaných robotníkov. Zároveň bolo v § 10 uvedené, že ustanovenia vládneho nariadenia neplatia, ak bola exekútom osoba uznaná za Žida.

Jedným z mnohých zásahov vlády do platných zákonov bolo vládne nariadenie č. 128 Sl. z. z 1. 6. 1939 o zrušení niektorých ustanovení zák. čl. XLIII: 1895 o slobodnom vyznaní náboženstva, ktorým sa rušili ustanovenia § 8, bod 3, písm. b) a bod 4, písm. a) uvedeného zákona. Týkalo sa uznania náboženských spoločností, ktorých schválenie štatútu sa mohlo odoprieť iba vtedy, ak zásady viery, učenia, bohoslužby a iné náboženské obrady alebo zamýšľaná organizácia boli zhodné s niektorou už jestvujúcou a zákonom recipovanou alebo uznanou náboženskou spoloč-

nosťou, alebo sa od nej odlišovali iba bohoslužobným jazykom alebo cirkevnou správou a ak by malo mať pomenovanie náboženskej spoločnosti charakter rasy alebo národnosti.

Ďalším takýmto bolo napr. vládne nariadenie č. 142 Sl. z. z 13. 6. 1939 o rozpustení závodných výborov, závodných rád a revírnej rady a menovanie nových. Vládne nariadenie č. 145 Sl. z. z 26. 6. 1939 o vylúčení Židov z práv na verejné lekárne a o usmernení počtu židovských zamestnancov v lekárnach taktiež postihovalo za porušenie ustanovení ako Židov tak i nežidov.

Obsahovo veľmi závažné boli vládne nariadenia č. 146 Sl. z. z 21. 6. 1939 o súpise poľnohospodárskych nehnuteľností vo vlastníctve cudzozemských štátnych občanov, s majetkom ktorých mohla vláda nakladať tak, ako nakladali vlády príslušného štátu s poľnohospodárskymi nehnuteľnosťami nachádzajúcimi sa vo vlastníctve slovenských štátnych občanov, a vládne nariadenie č. 147 Sl. z. z 21. 6. 1939 o súpise poľnohospodárskych nehnuteľností vo vlastníctve Židov. Súpis mal byť vykonaný do 60 dní a tieto nehnuteľnosti nemohli byť scudzené, ani zaťažené alebo dané do árendy bez povolenia ministerstva hospodárstva. Právne úkony proti tomuto zákazu boli vyhlásené za neplatné.

Vládne nariadenie č. 150 Sl. z. z 21. 6. 1939 upravovalo vojenskú povinnosť Židov tak, že všetci Židia-dôstojníci, rotmajstri a mužstvo sa preradili z vojenskej prezenčnej služby na čas ich povinnosti do osobitných pracovných útvarov spolu so Židmi záložníkmi, povolanými na cvičenie. Židia prepustení z vojenskej služby podľa vládneho nariadenia č. 74/1939 Sl. z. nesmeli nosiť vojenskú rovnošatu, ani používať označenie vojenskej hodnosti.

Vládne nariadenie č. 169 Sl. z. z 11. 7. 1939 o revízií živnostenských oprávnení rozšírilo právomoc živnostenského úradu II. stolice podrobiť revízií oprávnenia k výkonu živnosti o všetky formy živnostenského podnikania. Odňatie oprávnenia k výkonu živnosti bolo možné vtedy, ak boli proti majiteľovi námietky z hľadiska osobnej spoľahlivosti, verejného záujmu, alebo sa vyskytli sociálne dôvody, ktoré vyžadovali odstránenie hospodársky nezdravého vplyvu pre nadpočetné oprávnenia.

Vládne nariadenie č. 184 Sl. z. z 25. 7. 1939 o usmernení počtu Židov vo výkone lekárskej praxe obmedzovalo v širokej miere pracovné príležitosti pre židovských lekárov s tým, že lekár, ktorý bol síce zaradený do povolenej percentovej skupiny, mohol stratiť oprávnenie k výkonu lekárskej praxe pri liečení nežidovských občanov. Pracovne činní židovskí lekári nemali do lekárskej komory ani aktívne ani pasívne volebné právo.

Veľký význam prikladali slovenskí politickí predstavitelia vypracovaniu návrhu ústavy Slovenského štátu. Vládny návrh ústavy bol v parlamente predložený 21. 7. 1939. Spravodaj ústavnoprávneho výboru dr. K. Mederly vo svojom prejave, zdôvodňujúcim zameranie a obsah predloženého vládneho návrhu ústavy, zreteľne zdôraznil úlohu vplyvu štátu na všetky sféry života obyvateľstva. Silne sa v návrhu presadzoval kolektivismus voči postaveniu jednotlivca.

Spravodaj uviedol, že nie ústavy sú chrbtovou kosťou sociálneho života spoločnosti, ale hospodársky poriadok. Rozpor medzi hospodárskym životom a právnym poriadkom mal byť odstránený sociálnymi potrebami a ústava mala byť v súlade s hospodárskymi a sociálnymi potrebami. Uviedol, že rozpínajúca sa sila sociálneho dynamizmu si nachádzala svoje cesty vo zvrhnutí komunizmu alebo konštruktívnom nacionalizme či už v podobe fašizmu alebo nacionálneho socializmu. Liberalistická spoločnosť síce emancipovala individualizmus, ale nevytvorila národnú pospolitosť. Pre túto chybu liberalizmus padol a s ním i systém demokracie.¹³

Za hybné myšlienky diania vyhlásil autoritu a stavovské zriadenie. Autoritatívny systém ako protipól demokratického režimu, v ktorom „investitúra moci a vlády sa diala púhym mechanickým sčítaním hlasov a vystavila týmto vládu v štáte nebezpečenstvu tajných a nezodpovedných síl masy. Teórie terajšej doby neuznávajú túto sčítaciu rovnosť občanov, lebo národ je niečom vyšším ako púhym súčtom jedincov. Ľud nie je celok, ale len väčšina a táto väčšina býva ovládaná malou skupinou jednotlivcov, preto suverenity ľudu, ako ju chápa demokracia, sa neuznáva. Ľud nemožno hodnotiť len kvantitatívne, treba ho vážiť predovšetkým kvalitatívne.... Podľa Mussoliniho treba, aby uvedomenie a vôľa ľudu sa prejavovala uvedomením a vôľou niekoľkých, za istých okolností jediného človeka.... V tom sa javí autoritatívne postavenie vlády, ktoré je charakteristickou známkou štátu v autoritatívnom poňatí.“¹⁴ Z toho dôvodu mala mať význam existencia iba jednej politickej strany.

Predpokladom autoritatívneho systému bolo taktiež konštituovanie inštitúcie Štátnej rady, ktorá mala uskutočňovať kvalitatívny výber do parlamentných volieb. Pre vybudovanie sociálnej výstavby spoločnosti malo byť veľmi dôležité začleniť do ústavy hospodársky a sociálny poriadok. Súkrom-

13 Tesnopisecké zprávy zo 6. zasadnutia Slovenského snemu, konaného 21. 7. 1939, s. 6.

14 c.d., s. 7.

né vlastníctvo malo mať v prvom rade sociálnu funkciu a malo slúžiť všeobecnému dobru.¹⁵

Veľmi závažného problému vo vzťahu k ľudským a občianskym právam sa dotkol v rozprave poslanec dr. M. Vančo. Poukázal na to, že z ústavnej ochrany občana sa nevylučuje nik, kto sa hlási ku kresťanským a národným zásadám, ale čo je beznárodné a internacionálne, to vypadlo.¹⁶ Týkalo sa to ako ustanovenia v preambule ústavy, ktorá sa zmieňovala o kresťanskej a národnej pospolitosti, tak i obsahu § 81 ods. 1 „Všetci obyvatelia bez rozdielu pôvodu, národnosti, náboženstva a povolania požívajú ochranu života, slobody a majetku“.

Z ustanovenia tohto paragrafu bola vynechaná ochrana rasy, ktorá bola uvádzaná v demokratických ústavách na základe ustanovení mierových zmlúv, zabezpečujúcich aj v tomto pojme ochranu Židov. To znamenalo, že slovenská ústava Židom ústavnú ochranu odoprela. V konečnom dôsledku už uvedený vývoj zákonodarstva do prijatia ústavy k tomu jednoznačne smeroval.

Jeden z tvorcov ústavy dr. V. Tuka charakterizoval predložený návrh ústavy tak, že nie je ani demokratickou, ani autoritatívnu, ani stavovskou, ani socialistickou. Podľa neho to nebola ani parlamentná ani prezidentská ani ústava „völkisch“ – plemenného rázu. Upozornil, že nebolo skoro ani jedno opatrenie ministra, ktoré by nebolo žalovateľné pred Najvyšším správnym súdom. Poukázal na to, že táto ústava mala byť iba základným kameňom k celkovej ústave, pretože v nej bolo asi 14-15 krát odvolanie sa na to, že podrobnosti mal určiť osobitný zákon. To znamenalo iné, voľné, nezáväznú chápanie ústavného práva, pretože v demokratických ústavách ustanovenie o tom, že podrobnosti určí osobitný zákon, znamená podrobné rozpracovanie princípov ústavy, a nie ich menenie.

Nasmerovanie ďalšieho ústavného vývoja je zrejmé aj z Tukovho vyjadrenia, že pred snemom stojí riešenie ohromných problémov ako vlastníctva, pracovnej povinnosti každého občana a odmena za prácu, otázky rodiny, stavovského zriadenia atď. Súčasne dr. Tuka žiadal poslancov, aby sa pri tejto práci približovali viac k autoritatívnym princípom ako k demokratickým.

Po prijatí týchto ústavných zákonov sa mal podľa dr. Tuku parlament vrátiť k pôvodnému poslaniu – ku kontrole. Upozornil na skutočnosť, že vo svete práva dochádza k ohromnej zmene. „Predtým právnici chápali právny život tak, že kládli váhu a dôraz na práva a na oprávnenia. Teraz

15 c.d., s. 8.

16 c.d., s. 10.

sa to všetko premieňa a základom právneho poriadku se stávajú povinnosti. Autoritatívny systém, ktorého sa mnohí ľudia na svete boja znamená len toľko, že národ si trúfa zveriť veľkú, takmer neobmedzenú moc na jednotlivcov, lebo národ si je toho vedomý, že disponuje s tak veľkým mravným kapitálom a mravne tak dobre vychovanými občanmi, že na nich môže zveriť tú veľkú moc.“¹⁷

Posledné slovo v tejto rozprave mal poslanec A. Mach, ktorý uviedol, že už vo februári sa hovorilo o Slovenskom štáte väčšinou takým tónom, ktorý prezrádzal, že už bol očakávaný blízky príchod samostatného štátu. Ale ten sa mohol udržať len vtedy, keď bude očistený od tyranstva cudzích príživníkov.¹⁸

Ústava bola prijatá 21. 7. 1939 ako ústavný zákon č. 185 Sl. z. Slovenský štát bol republikou a hlavou štátu bol prezident. Zákonodarná moc snemu prináležala snemu, ktorý mal mať 80 poslancov, volených na 5 rokov všeobecným, priamym, rovným a tajným hlasovaním. Poslanci boli zástupcami občanov celého štátu, čo vyplývalo z jednotnej kandidátky jednej politickej strany. Poslanca, ktorý si neplnil svedomite svoju funkciu, ale sa stal jej nehodným, bolo možné pozbaviť mandátu a o strate mala rozhodovať Štátna rada na návrh predsedníctva snemu.

Do výlučnej právomoci snemu patrilo a) voliť prezidenta republiky, b) uznávať sa o ústave, ústavných zákonoch a ich zmene, c) ustáliť štátny rozpočet, d) uznávať sa na záverečných účtoch, e) vydávať zákony o brannej povinnosti, f) uznávať sa na zákonoch, ktorými sa ukladali trvalé finančné bremená občanom, g) vydávať zákony o organizácii súdov, o ich pôsobnosti a príslušnosti a o súdnom pokračovaní, h) udeľovať súhlas s medzinárodnými zmluvami obchodnými alebo takými, ktoré ukladali štátu alebo občanom bremená a s mierovými zmluvami.

Prezidentova právomoc bola stanovená v § 38, podľa ktorého mal okrem iného vyhlasovať stav brannej pohotovosti a so súhlasom snemu vypovedať vojnu. Taktiež mu prináležala funkcia najvyššieho veliteľa armády.

Všetka moc vládna a výkonná, nakoľko ústavou alebo neskoršie vydanými zákonmi nebola výslovne vyhradená prezidentovi republiky alebo Štátnej rade, prislúchala vláde. Vláda mala v ústave výnimočné postavenie, ktoré už signalizovali vyjadrenia rečníkov v parlamentnej rozprave. V jej kompetencii bolo vydávať nariadenia na vykonávanie určitých zákonov

17 c.d., s. 21.

18 c.d., s. 25.

a v ich medziach. Ale podľa § 44 ústavy ods. 1 mala právomoc: „Ak na zamedzenie nenahraditeľnej újmy vážne hospodárske, finančné alebo politické záujmy štátu vyžadujú neodkladné opatrenia, vláda ich môže vydať nariadením s mocou zákona s výnimkou vecí, ktoré patria do výlučnej právomoci snemu, alebo ktoré podľa ústavy má upraviť zákon“.

Takéto nariadenie platilo len vtedy, ak ho podpísala väčšina členov vlády a prezident republiky. Nariadenia s mocou zákona súčasne s jeho vyhlásením mal predložiť predseda vlády snemu. Snem mohol do troch mesiacov vysloviť s ním svoj nesúhlas, ktorý sa mal vyhlásiť podľa § 29 s udaním dňa, ktorým nariadenie stratilo svoju platnosť, alebo mohol nariadenie zmeniť a vydať ho ako zákon.

Nová inštitúcia zakotvená v ústave – Štátna rada – mala zisťovať, či nenastala skutočnosť, ktorá trvale znemožnila prezidentovi republiky plniť jeho funkciu či trestne stíhať prezidenta ako i predsedu vlády a jej členov. Mala zostavovať kandidátnu listinu pre voľby do parlamentu, rozhodovať o strate poslaneckého mandátu (ale len na návrh predsedníctva snemu), podávať snemu návrhy zákonov a prezidentovi republiky a vláde dobrozdania vo veciach politických, kultúrnych a hospodárskych. Štátna rada pozostávala zo šiestich členov menovaných prezidentom republiky, desať vysielala HSLS, po jednom registrované strany národnostných skupín a stavy. Ďalšími členmi boli predseda vlády a predseda snemu.

Už samotný spôsob vytvorenia Štátnej rady podmieňoval vopred jej nefunkčnosť. Okrem toho jej funkcia zostavovateľky kandidátnej listiny do parlamentných volieb sa nikdy nevyužila, lebo voľby do parlamentu sa už od decembra 1938 nikdy neuskutočnili. Taktiež bolo vágnym ustanovenie o stavovskom zriadení. Podľa talianskeho vzoru mali byť občania rozdelení do šiestich stavov (poľnohospodárstva, priemyslu, obchodu a živností, peňažníctva a poisťovníctva, slobodných povolání, verejných zamestnancov a osvetových pracovníkov), ale ich zorganizovanie sa nerealizovalo.

Svetlým javom ústavy boli ustanovenia o súdnictve, so zakotvením nezávislosti sudcov, viazaných iba zákonom. Prevzatie nezávislých sudcov z fungujúceho súdnictva Československej republiky a ich činnosť počas trvania Slovenského štátu zohralo významnú úlohu, ktorá čaká ešte na zhodnotenie.

Charakteristický je obsah ustanovení vzťahujúci sa na občianske práva a slobody. Ustanovenia o povinnostiach a právach neobsahujú síce o rovnosti občanov ani zmienku, ale začínajú ihneď o vojenskej alebo s ňou spojenej pracovnej povinnosti, o povinnosti predvojenského a povojenského výcviku každého muža, o účasti každého občana na pomocnej službe k obra-

ne štátu. Práca – ako duševná tak i telesná – bola vyhlásená za občiansku povinnosť.

Mnohoúčelové bolo ustanovenie o povinnosti občanov plniť úlohy svojho povolania, pomáhať verejným orgánom v ich činnosti a plniť funkcie, ktorú mali na základe zákona alebo z príkazu úradov. Toto ustanovenie je v podstate konglomerátom chápania totality, podriadenia občana štátu a presun zodpovednosti občana za určité konanie na štát. Pod toto ustanovenie sa mohol vsunúť akýkoľvek protizákonný postup, ak sa zdôvodnil štátnymi záujmami.

Vlastníctvo sa chápalo v intenciách ideológie národného socializmu. Malo mať sociálnu funkciu a ústava zaväzovala majiteľa narábať s ním v záujme nešpecifikovaného všeobecného dobra. Práca bola chránená a vykorisťovanie sociálne slabých občanov sa zakazovalo. Výška mzdy mala byť primeraná pracovnému výkonu so zreteľom na rodinné pomery. Rušenie a organizovanie práce bolo zakázané.

Sloboda vierovyznania, prejavu mienky, vedeckého bádania a umenia sa zabezpečovala vtedy, ak bola v súlade s ustanoveniami zákonov, s verejným poriadkom a s kresťanskými mravmi. Každému sa zabezpečovalo právo voľne plniť náboženské povinnosti, pokiaľ to neodporovalo ustanoveniam zákona, verejnému poriadku a kresťanským mravom. Všetky cirkve a náboženské spoločnosti uznané štátom boli verejnoprávnymi korporáciami s vlastnou správou a s vlastným majetkom. Vyučovanie náboženstva na školách bolo povinné. Občania sa mohli voľne hlásiť k svojej národnosti a o príslušnosti občanov k národnosti sa viedol národnostný kataster, zmeny v ktorom sa mohli konať iba na základe zákona. Národnostné skupiny mali právo užívať vo verejnom živote a v školách svoj jazyk. Práva národnostných skupín platili iba v takom rozsahu, v akom boli poskytované slovenskej menšine na území materského štátu príslušnej národnostnej skupiny.

O ústavnosti zákonov a nariadení s mocou zákona mal rozhodovať ústavný senát, zložený zo senátnych prezidentov Najvyššieho súdu a Najvyššieho správneho súdu. Predsedom senátu bol prvý prezident Najvyššieho súdu.

Ústava obsahovala taktiež ustanovenie, že snem ostáva v činnosti, pokiaľ nebude ustanovený nový. Pre platnosť uznášania sa bol rozhodujúci dovtedy počet členov ústavodarného snemu – 63. Funkčné obdobie sa malo skončiť najneskôr do 21. 12. 1943.

Ústava v siestej hlave o politických stranách zakotvila v § 58 ods. 1 vedúcu úlohu jednej strany. Stanovila, že „Slovenský národ zúčastní sa

štátnej moci prostredníctvom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty)“.

Prijatím ústavy Slovenskej republiky bola završená jedna dôležitá etapa ako zákonodarstva tak i života Slovenského štátu.

Ďalšia časť štúdie je zameraná hlavne na ústavné zákony, ktoré sa vzhľadom na svoju silu stali súčasťou ústavy a na niektoré právne normy, ktoré rozšíri informáciu o charaktere týchto ústavných zákonov. Štúdia neobsahuje z tohto dôvodu postavenie a činnosť Hlinkových gárd, širší rozbor zásahov štátu do ekonomiky v štáte, zásahy do sociálnej sféry. Konečne, už z doposiaľ uvedeného je zrejmé, prečo sa nemohol skúmať Slovenský štát vo svojej podstate a nemohli byť o ňom publikované žiadne práce.

Ústavný zákon č. 255 Sl. z. z 25. 9. 1939 o štátnom občianstve (doplnený úst. zák. č. 160/1941 Sl. z.), obsahoval okrem iného i pre budúcnosť závažné ustanovenie o odňatí štátneho občianstva z politických dôvodov. Týkalo sa to tých, ktorí vyvíjali voči štátu nepriateľskú činnosť a utiekli do cudziny, vstúpili bez povolenia ministerstva národnej obrany do vojenskej služby cudzej moci, bez povolenia ministerstva vnútra do cudzej štátnej alebo verejnej služby a ktorí z politických príčin emigrovali do cudziny. Takéto odňatie štátneho občianstva sa vzťahovalo aj na manželku a maloleté deti vtedy, keď to ministerstvo vnútra vo svojom rozhodnutí z dôvodov spoluviny alebo pre ohrozenie dôležitých štátnych záujmov výslovne prehlásilo.

Návazne s týmto ústavným zákonom bol prerokovávaný a prijímaný zákon č. 262 Sl. z. z 19. 10. 1939 o zhabaní majetku pre niektoré trestné činy. V podstate to bola „revolúcia“ v súkromnom práve – v majetkovoprávných vzťahoch. Odrazilo sa to i v správe ústavnoprávneho výboru, ktorý konštatoval, že predložený vládny návrh zákona hlboko zasahuje do súkromnoprávnej sféry občanov a znamená prielom do terajších právnych noriem o ukladaní trestov a dosahu trestnej činnosti delikventa po stránke majetkovej.

„Je to zásah do súkromných záujmov iste prenikavý. Ústavnoprávny výbor preto skúmal, čo je ráciou tohto zákona a či táto vyváži tie ďalekosiahle a ťažké následky, ktoré uzákonenie tejto osnovy so sebou nesporne prinesie.“¹⁹ Nasledovala rečnícka otázka, či občan alebo obyvateľ tohto štátu, ktorý sa dopustil alebo sa chystal dopustiť proti štátu tieto najťažšie

19 Tesnopisecké správy z 11. zasadnutia Slovenského snemu, konaného 19. 10. 1939, s. 3.

trestné činy proti štátu si zasluhoval aj naďalej ochranu po súkromnoprávnej majetkovej stránke? Vzhľadom na to sa mu nemala poskytnúť ochrana nielen po stránke osobnej slobody, ale ani po stránke majetkovej integrity. Na základe toho dospel výbor k presvedčeniu, že uzákonenie návrhu zákona je nielen účelné, ale aj veľmi naliehavé a prichádza v najvyšší čas.

Poslanec P. Čarnogurský vo svojom súhlasnom vystúpení v rozprave zdôraznil, že kto zbabelo opustí miesto obrancu vlasti, demoralizuje ostatných a kazí morálku a túto zbabelosť treba čo najprísnejšie trestať. Pretože takto vystavil nebezpečenstvu života a majetok spoluobčanov, nemal takýto zbabelec právo ani na ochranu svojho vlastného života štátom, tým menej na ochranu svojho majetku.²⁰

Zaujal tiež negatívne stanovisko k podstate zahraničného odboja za znovuoobnovenie Československej republiky a žiadal neuverejšovať v oficiálnej propagande správy o tom, koľko je na Slovensku protištátnych elementov, pretože sa najmä v cudzine pýtajú, kto vlastne stojí za touto vládou? „Evanjelici nie, Čechoslováci nie, slobodomurári nie, ba ešte ani autonomisti nie.... Máme zákon na ochranu republiky, máme súdy, políciu, žandárstvo, treba trestať každého, komu tieto ustanovizne zistia protištátnu činnosť“.²¹ Podčiarkol, že „preto ktokoľvek sa honosí slovenskou príslušnosťou a chcel by obnoviť Československú republiku, stal by sa vyvrheľom, odsúdeným a vylúčeným z lona slovenskej pospolitosti výrokom zvečnelého vodcu Andreja Hlinku“.²²

Ďalej konštatoval, že zaistenie primeraného podielu v hospodárskom živote nebolo Slovákom ešte umožnené pre nedostatok právnej úpravy a preto sa jednotlivci ujali iniciatívy „či už gardista alebo iný politický muž a realizoval to podľa svojich predstáv, t.z. pripravoval si cestu, aby prevzal- arizoval nejaký obchod. V podstate tí ľudia robili všetko čo sa malo. Lenže robili to tak, ako to hovel ich finančným záujmom“.²³

Zákon č. 326 Sl. z. z 22. 12. 1939 o trestnom stíhaní niektorých činov, ktorými sa ohrozoval verejný poriadok, pokoj a verejná bezpečnosť, bol namierený proti tým, ktorí rozširovali poplašné a nepravdivé správy namierené proti samostatnosti, celistvosti a záujmom štátu a proti ústavným čini-

20 c.d., s. 5.

21 c.d., s. 8.

22 c.d., s. 7.

23 c.d., s. 8-9.

teľom. Stíhaný bol i ten, kto o činoch spáchaných tlačou vedel a páchatel'a bezodkladne neoznámil bezpečnostnému úradu alebo orgánu.

V zákone č. 40 Sl. z. z 22. 2. 1940 o pozemkovej reforme bolo v § 24 stanovené, že po nadobudnutí účinnosti tohto zákona nemohol Žid nadobúdať nijaké vecné práva na poľnohospodárske nehnuteľnosti, okrem prípadu zákonného dedenia. Pretože však podľa predchádzajúcich paragrafov boli Židia-majitelia poľnohospodárskych nehnuteľností povinní dať ich na výkup, stratila aj časť o dedení svoj význam.

Konečne prišla na rad aj dlho avizovaná právna úprava o legalizovaní nariadení vlády od 6. 10. 1938. Ústavným zákonom č. 145 Sl. z. z 5. 6. 1940 o legalizovaní nariadení vlády Slovenskej krajiny vydaných pred 14. 3. 1939, dostali tieto nariadenia, pri ktorých neboli splnené ústavnými alebo inými zákonmi predpísané náležitosti, po dobu svojej účinnosti moc zákona.

Pracovná povinnosť zakotvená v ústave bola upravená nariadením s mocou zákona č. 129 Sl. z. z 29. 5. 1940 a nariadením s mocou zákona č. 130 Sl. z. z 29. 5. 1940 o dočasnej úprave pracovnej povinnosti Židov a Cigánov. Nariadením s mocou zákona č. 203 Sl. z. z 30. 8. 1940 o súpise židovského majetku boli Židia (aj cudzí štátni príslušníci) povinní vykázať všetok svoj majetok ako na Slovensku tak i v cudzine. Veci, ktoré slúžili osobnej potrebe a predmety zariadenia bytu a inventára do výšky 3000 Ks mali byť uvedené vo výkaze hromadne.

Nariadením s mocou zákona č. 208 Sl. z. z 30. 8. 1940 o úprave niektorých právnych pomerov Židov vo veciach školstva a vzdelania, boli Židia vylúčení z akéhokoľvek štúdia na všetkých školách na Slovensku okrem ľudových, ktorých náklad museli hradiť príslušné náboženské obce. Okrem ľudových škôl bolo zakázané zriaďovať akékoľvek iné ako i súkromné vyučovanie. Táto právna úprava platila už od 1. 9. 1940.

Jednou z najzávažnejších právnych noriem pre svoj dosah bol ústavný zákon č. 210 Sl. z. z 3. 9. 1940, ktorým sa vláda splnomocnila, aby činila opatrenia vo veciach arizácie. Vláda bola splnomocnená, aby nariadeniami robila všetky opatrenia, ktoré boli potrebné a) aby sa Židia vylúčili zo slovenského hospodárskeho a sociálneho života, b) aby majetok Židov prešiel do vlastníctva kresťanov. Splnomocnenie platilo na jeden rok od účinnosti zákona, t.z. dňom vyhlásenia a vykonať ho mali všetci členovia vlády. Nariadenia vydané na základe tohto splnomocnenia mali platnosť zákonov a podpisoval ich predseda vlády a príslušný minister.

Zvláštnosťou tohto zmocňovacieho zákona bolo nariadenie č. 222 Sl. z. z 16. 9. 1940 o Ústrednom hospodárskom úrade, v ktorom vláda podľa § 1 ústavného zákona č. 210/1940 Sl. z. zriadila Ústredný hospodársky

úrad (ÚHÚ), podriadený predsedovi vlády. Táto inštitúcia bola kompetentná, aby podľa osobitných predpisov vykonala všetko, čo bolo potrebné pre vylúčenie Židov zo slovenského hospodárskeho a sociálneho života a pre prevedenie ich majetku do vlastníctva kresťanov.

Ústredný hospodársky úrad bol v odbore svojej pôsobnosti oprávnený vydávať rozhodnutia (opatrenia) alebo mohol jednotlivými výkonmi poveriť úrady, záujmové korporácie a iné ustanovizne. Rozhodnutia a opatrenia Ústredného hospodárskeho úradu boli konečné. Jeho činnosť bola mimoriadne rozsiahla a v pravom slova zmysle obľudná. Rozhodnutia a opatrenia boli publikované v Úradných novinách a ich počet tvoril najmä v roku 1941 trojštvrťtinovú väčšinu ich rozsahu.

Protiprávny rozsah zásahov nových právnych noriem možno ilustrovať na zákone č. 213 Sl. z. z 3. 9. 1940 o výkupe nehnuteľností zakúpených Židmi na exekučnej dražbe. Ustanovenia tohto zákona a nariadenia č. 313 Sl. z. z 30. 11. 1940 o povinnosti Židov vrátiť zisk, nadobudnutý odpredajom nehnuteľností, kúpených na exekučnej dražbe pred 30. 10. 1918 sa týkali i dedičov. Nariadením č. 215 Sl. z. z 14. 9. 1940 boli Židia povinní odovzdať cestovné pasy.

Zákon č. 320 Sl. z. z 26. 11. 1940 o trestných činoch proti štátu sa v dosť značnom rozsahu zaoberal jednotlivými skutkovými podstatami trestného činu vlastizrady, poškodzovania republiky a útokov na ústavných činiteľov, ohrozovanie pokoja v republike a jej vojenskej bezpečnosti.

Vo sfére zahraničnej politiky podpísala vláda Slovenskej republiky Protokol o pristúpení k Paktu troch mocností 27. 9. 1940 v Berlíne, ale dokument bol publikovaný v Slovenskom zákonníku až 3. 3. 1941.

Konkrétnou prípravou na vysťahovanie Židov zo Slovenska, hlásaného už vo februári 1939, bolo nariadenie č. 186 Sl. z. z 12. 8. 1941, ktorým sa obmedzovala voľnosť nakladať s majetkom Židov a zriadil sa Fond pre podporu vysťahovalectva Židov. Podľa § 3 boli Židia a židovské združenia povinní odvieť do 8 dní od nadobudnutia účinnosti tohoto nariadenia polovicu svojich vkladov v prospech Fondu. Pomerne súhrnné, do tohto času vydané právne predpisy obsahovalo nariadenie č. 198 Sl. z. z 9. 9. 1941 o právnom postavení Židov.²⁴

24 „Podľa kritiky vedúcich ríšskonemeckých časopisov a odborníkov sú naše právne predpisy upravujúce arizáciu a právne postavenie Židov na Slovensku dokonalejšie a lepšie, ako tomu je a bolo v Nemecku (vyjmúc predpisov, ktoré určujú pojem Žida). Nariadenia o obmedzení nakladania s majetkom Židov je rigoróznejšie ako

Toto nariadenie bolo a je známe pod názvom Židovský kodex. Bolo posledným, ktoré bolo vydané na základe zmocňovacieho ústavného zákona č. 210/1940 Sl. z., ktorého platnosť končila 11. 9. 1941. Jedným z argumentov obhajovania dr. Tisa v súčasnosti je, že tento kodex nepodpísal. Ignoruje sa skutočnosť, že ho podpísal už rok pred tým pri podpise zmocňovacieho zákona, čo bolo v jeho kompetencii.

Situácia v parlamente bola v priebehu roku 1941 už taká, že na zasadnutiach sa schádzalo okolo 40 poslancov a hrozilo, že by sa nemusel zísť dostatočný počet poslancov pre prijatie ústavného zákona. Prítom v textovej príprave bol už ústavný zákon o vysťahovaní Židov. Tejto nepríjemnej situácii sa predišlo prijatím ústavného zákona č. 225 Sl. z. z 7. 10. 1941, ktorým sa menil § 100, ods. 1 ústavy. Podľa tohto ústavného zákona bol prezident republiky kompetentný menovať voľbou nezaplnené alebo menovaním zaplnené ale uprázdnené mandáty do konca funkčného obdobia ústavodarného snemu. Takto bol snem doplnený o chýbajúci počet na stav stanovený ústavou – 80 poslancov.

V priebehu roka 1942 boli prijaté ústavné zákony č. 20 Sl. z. z 4. 2. 1942 o ústavnom senáte, č. 100 Sl. z. z 5. 6. 1942 o Najvyššom úrade pre zásobovanie, č. 110 Sl. z. z 16. 6. 1942 o Najvyššom kontrolnom dvore, ale obsahovo bol najzávažnejším ústavný zákon č. 68 Sl. z. z 15. 5. 1942 o vysťahovaní Židov. Hoci obsahovo sa radil k najkrutejším právnym normám vydaným počas trvania Slovenského štátu, možno vidieť určitú demoralizáciu poslancov aj v tom, že rozprava o vládnom návrhu zákona na 87. zasadnutí Snemu dňa 15. 5. 1942 prebehla veľmi rýchlo (začiatok 17.46 – koniec 18.18), pričom sa prijímali ešte dva návrhy zákonov.²⁵

Zákon musel byť prijímaný ako ústavný preto, lebo zbavoval Židov štátneho občianstva.

podobné nariadenia nemecké... Čo sa týka 'problému' právnej istoty, tak k tomu len toľko, že medzi právom a právom je tiež rozdiel. Je samozrejme, že národne-socialistické zákonodarstvo a právo sa podstatne líši od práva demokraticko-liberalistického. Ľudia, ktorí sú alebo chcú byť národnými socialistami, musia vedieť, že v národne-socialistickom štáte je právo všetko to, čo slúži národnej pospolitosti a čo umožní previesť a uviesť tie zásady a zvyky, ktoré národný socializmus robia národným a sociálnym.“ Morávek, A. – Harman, V. – Hammer, O. – Ziman, L.: Arizácia a právne postavenie Židov. Komentovaná zbierka najnovších právnych predpisov, Bratislava 1941, s. 6-7. Vašek, A.: Protižidovské zákonodarstvo na Slovensku, Bratislava 1942.

25 Tesnopisecké správy z 87. zasadnutia Slovenského snemu, konaného dňa 15. 5. 1942.

Hoci sa pri prijímaní ústavy z roku 1939 nehovorilo jednoznačne o vodcovskom princípe v Slovenskom štáte, konštrukcia právomoci prezidenta, obzvlášť pri menovaní poslancov do parlamentu ho jednoznačne vyzdvihovala. Definitívne sa vodcovský princíp zakotvil zákonným spôsobom v zákone č. 215 Sl. z. z 22. 10. 1942 o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane.

V zákone sa stanovovalo, že sa slovenský národ zúčastňuje na štátnej moci prostredníctvom HSĽS. Účasťou na štátnej moci sa rozumela účasť na vedení a správe štátu podľa ustanovení tohto zákona a iných právnych noriem. Stranu navonok zastupoval Vodca, alebo ním poverený člen predsedníctva strany. Jasne bola vyslovená stranícka disciplína. Vodca určoval smer politiky strany v rámci programových zásad schválených zjazdom, ako i spôsoby, ako má strana plniť svoje poslanie. Rozkazy, ktoré Vodca v tomto smere vydal, boli pre každého člena a funkcionára strany záväzné. Predsedovia organizačných jednotiek boli pod disciplinárnymi následkami zodpovední Vodcovi za politický stav svojho obvodu a v politických veciach im boli podriadené aj všetky zložky strany v obvode.

V priebehu roku 1943 závažnosť problematiky pre prijímanie ústavných zákonov poklesla. Ústavným zákonom č. 105/1943 Sl. z. sa menili ustanovenia ústavy o Štátnej rade a ústavným zákonom č. 165/1943 Sl. z. o zmene niektorých ustanovení ústavy sa stanovilo funkčné obdobie ústavodarného snemu do 31. 12. 1946.

Zmena v medzinárodnopolitickej a vnútroptickej situácii sa odrazila aj na závažnosti obsahu ústavných zákonov z roku 1944. Ústavný zákon č. 35 Sl. z. z 30. 3. 1944 o osobitných ustanoveniach v pokračovaní na súdoch a úradoch za brannej pohotovosti štátu, ústavný zákon č. 47 Sl. z. z 11. 5. 1944 o splnomocnení zmeniť sídlo Najvyššieho správneho súdu za brannej pohotovosti štátu a ústavný zákon č. 49 Sl. z. z 11. 5. 1944 o uzavieraní niektorých medzinárodných zmlúv za brannej pohotovosti štátu, zreteľne naznačovali vojnovú situáciu najmä na východe Európy.

Návazne bol prijatý zákon č. 50 Sl. z. z 11. 5. 1944 o ochrane osobnej slobody, domového pokoja, ich dočasnom obmedzení, ako aj o obmedzení iných práv a slobôd. V zákone sa okrem iného stanovilo, že za brannej pohotovosti štátu mohol minister vnútra podľa potreby, prípadne ním zmocnený, jemu podriadený orgán poveriť politicky spofahlivé a dôveryhodné, ako aj mravne zachovalé osoby, najmä organizovaných príslušníkov HSĽS a registrovaných strán národných skupín, aby boli nápomocné pri udržiavaní verejnej bezpečnosti, verejného poriadku alebo verejného pokoja.

Veľký vplyv na zákonodarstvo malo vypuknutie Slovenského národného povstania. Nariadenie s mocou zákona č. 142 Sl. z. z 13. 9. 1944, ktorým

sa menili niektoré ustanovenia zákona o obrane štátu, sa týkalo postihu zamestnancov hrubo porušujúcich povinnosti. Týkalo sa to práve tých, ktorí sa pridali k povstaniu. Vládnym nariadením č. 167 Sl. z. z 29. 9. 1944 sa menil a doplňoval zákon o urýchlennom trestnom pokračovaní. Nariadenie s mocou zákona č. 193 Sl. z. z 23. 10. 1944 o úprave niektorých služobných pomerov za brannej pohotovosti štátu bolo namierené voči tým, ktorí svojoľno opustili alebo nevykonávali zamestnanie.

Najzávažnejším však bol ústavný zákon č. 200 Sl. z. z 27. 10. 1944, o splnomocnení meniť ústavné zákony a o rozšírení nariaďovacej právomoci za brannej pohotovosti štátu. Na základe neho bol prezident splnomocnený, aby za brannej pohotovosti štátu činil dekrétom s mocou ústavného zákona naliehavé opatrenia vo veciach, ktorých úprava by si vyžadovala ústavný zákon. Taktiež vláda mohla nariadeniami činiť naliehavé opatrenia aj vo veciach, pre úpravu ktorých sa inak vyžadoval zákon včítane vecí, ktoré podľa § 24, písm. c), e), f) a g) patrili do výlučnej právomoci snemu, ako aj tie, ktoré podľa ústavy mal upraviť osobitný zákon. Zároveň sa nevyžadoval súhlas snemu s medzinárodnými obchodnými zmluvami a takými, ktoré ukladali štátu alebo občanom bremená.

Na základe tohto zmocnenia vydala vláda nariadenie č. 211 Sl. z. z 13. 11. 1944, ktorým podriadila príslušníkov štátnej polície vojenskej súdnej právomoci a taktiež nariadenie č. 215 Sl. z. z 22. 11. 1944 o opatreniach proti niektorým príslušníkom brannej moci, žandárstva a štátnej polície. Týkalo sa to tých, ktorí pred 20. 10. 1944 sa samovoľne vzdialili z miesta svojho služobného pridelenia, konali službu na území ovládanom povstaleckými jednotkami a do 20. 10. 1944 sa neprihlásili osobne alebo písomne na ministerstvo národnej obrany, na Hlavnom veliteľstve žandárstva v Bratislave, policajnom riaditeľstve a pod.

Nariadenie č. 229 Sl. z. z 6. 12. 1944 o trestaní podporovania osôb vyvíjajúcich činnosť štátu nepriateľskú a o prísnejšom trestaní falšovania osobných preukazov smerovalo voči tým, ktorí pomáhali povstalcovi po potlačení povstania.

Posledná etapa trvania Slovenského štátu od 31. 12. 1944 (nariadenie č. 255 Sl. z., ktorým sa menili predpisy o urýchlennom trestnom pokračovaní, nariadenie č. 5 Sl. z. z 5. 1. 1945 o odklade a prerušení výkonu trestu za brannej pohotovosti štátu a i.) by sa dala charakterizovať posledným právnym predpisom uverejneným v Slovenskom zákonníku – Vyhláška predsedu vlády č. 48 z 19. 3. 1945 o oprave tlačových chýb vzniklých pri vyhlásení právnych predpisov v Slovenskom zákonníku.

První poválečná vláda Komentované dokumenty

Karel Kaplan

Předložené dokumenty se tematicky zaměřují na jednání o první poválečnou československou vládu, zahájená v lednu 1945, a na její vztah k České národní radě a bývalým představitelům československého vojenského velení v londýnském exilu. Výběr se omezuje na většinou dosud nepublikované dokumenty z bývalého archivu ÚV KSČ (fond 100/24), nyní spravovaného Státním ústředním archivem, z archivu Kanceláře prezidenta republiky a z fondu Úřadu předsednictva vlády ve Státním ústředním archivem.

Publikace si klade jediný cíl: přispět k rozšíření nebo i k doplnění dosavadních znalostí a pramenů k uvedeným událostem.

Zrod první poválečné vlády

Na počátku roku 1945 začala v československém exilu jednání o první poválečnou vládu. V Londýně jednal prezident Edvard Beneš a 30. ledna poslal představitelům Slovenské národní rady Vavro Šrobárovi a Karolu Šmidkemu zprávu o dosud podniknutých krocích a také o vlastní představě příští vlády:

1. Sdělil jsem již do Moskvy a oznamuji též Vám, že jsme učinili po dohodě s našimi moskevskými [!] rozhodnutí o odjezdu prezidenta a vlády na osvobozené území. Přál bych si, aby odjezd byl proveden co nejdříve.
2. Vláda zahraniční před svým odjezdem podá demisi a bude sice pověřena vedením vládních věcí až do utvoření vlády domácí, ale náš cíl je, aby hned druhý – třetí den po příjezdu do Košic byla jmenována první vláda domácí a aby se vláda zahraniční na osvobozeném území vůbec nemusela ujímat jakýchkoli úřadů.
3. Proto přistupuji už nyní k jednání o ustavení vlády nové a chtěl bych ještě v Londýně pokud možno vše připravit, aby doma jednání dlouhého nebylo a hlavně nenastaly žádné komplikace. Počal jsem dne 22. ledna jednat se stranou komunistickou, kterou tu v jednání zastupuje kol. Nosek. Vyložil mi, jak se na tvoření vlády dívají komunisté a jaké budou jejich

požadavky. Druhý den jsem jednal se Šrámkem, jako šéfem strany lidové. V nejbližších dnech budu jednat se skupinou čs. národních socialistů, pak sociálních demokratů a zemědělců. Vláda bude složena ze stran Národní fronty, tj. z komunistů, sociálních demokratů, čs. socialistů, lidovců a čs. zemědělců a z delegátů SNR, kteří budou ve vládě zastupovat Slovensko.

4. Prosím tedy, by mi SNR sdělila své stanovisko a předložila mi své kandidáty s přáními, jež pokládá za nutné mi sdělit. Věci ty předložím přirozeně též ostatním partnerům, by se k přáním těm mohli vyslovit, jako na druhé straně budu informovat SNR o stanovisku partnerů ostatních a žádat stanovisko její k nim. Slováci budou ve vládě zastoupeni proporčním počtem míst podle počtu obyvatel.¹

Na Benešovu iniciativu reagovalo okamžitě exilové vedení Komunistické strany Československa v Moskvě. Nechtělo, aby se první poválečná vláda utvářela v londýnském exilu bez jeho účasti a bez závazného programu. Klement Gottwald sděloval už 1. února prezidentu Benešovi:

Komunistická strana Československa považuje jednání o vytvoření první domácí vlády republiky za včasná a projevuje ochotu bráti v nich účast. Jednání ovšem, která v Londýně o domácí vládě vede Nosek, mohou být jen předběžná.

My z naší strany, v zájmu rychlého a hladkého průběhu jednání navrhuje, aby prezident se svými nejbližšími spolupracovníky, jakož i s londýnskými představiteli v úvahu přicházejících politických skupin přišel ihned do Moskvy. Zde by představitelé londýnské i moskevské skupiny zahraničního odboje, jakož i odpovědní zástupci Slovenska, mohli pod předsednictvím prezidenta projednat všechny programové a osobní otázky nové vlády. Nato by se prezident mohl odebrat na osvobozené území a tam ihned jmenovat v Moskvě dohodnutou vládu, která by se ihned ujala úřadu. Do jmenování nové vlády na domácí půdě by v Londýně zůstala vláda dosavadní, aniž by předtím podala demisi. Námi navrhovaná procedura co nejvíce usnadňuje organický přechod od vlády zahraniční k vládě domácí, přijatelný jak lidu doma, tak činitelům zahraničním. Zároveň by přítomnost prezidenta v Moskvě dala příležitost k jednání se sovětskými místy o aktuálních otázkách československo-sovětských, což považujeme za žádoucí.

Kdyby snad měly být námitky proti tomu, aby jednání o nové vládě se konala v Moskvě – ačkoliv k podobným námitkám nevidíme žádných příčin – nemáme samozřejmě nic proti tomu, aby jednání byla přenesena ihned přímo na půdu domácí.

1 Státní ústřední archiv – Archiv ÚV KSČ (SÚA-AÚV KSČ), fond 100/24, sv. 173, a.j. 1542, 47-48 (Z Londýna 30.1.1945, č. 83).

Přijměte, pane prezidente, ujištění, že z naší strany chceme učiniti vše, abychom Vám usnadnili vážný úkol vytvoření první domácí vlády republiky.²

Představy prezidenta a Gottwalda o postupu při tvorbě první poválečné vlády se různily. Prezident předpokládal, že vytvoří vládu on ještě v londýnském exilu a bude ji jmenovat po příjezdu na osvobozené území. Gottwald prosazoval, aby jednání o budoucí vládě předcházelo přijetí jejího programu, aby se jednání zúčastnily delegace politických stran, se kterými se počítá v příští vládě, a přál si diskuse vést v Moskvě.

Za čtrnáct dní, 14. února, obdržel československý vyslanec v Moskvě Zdeněk Fierlinger od prezidenta sdělení, určené pro Gottwalda. Obsahovalo v zásadě souhlas s Gottwaldovým návrhem postupu. Zároveň Beneš vyslovoval už konkrétnější představu o politickém složení příští vlády, kterou považoval za provizorní:

1. Dle nynějších dispozic budeme hotovi k odletu z Londýna do Moskvy a pak domů kolem 23. února. Tento týden mám již schůze a obědy na rozloučenou u krále a u vlády, pak projevy do rozhlasu domů, k britské veřejnosti a Státní radě. Zhruba do čtvrtka příštího týdne bude vše hotovo a pak od následující soboty každý den bude lze odletět.

2. Mám v úmyslu zůstat v Moskvě nejdéle jeden týden, tj. 3-4 dny pro jednání se sovětskou vládou, a ostatní 3-4 dny na naše diskuse vnitropolitické. Pak bychom se hned odebrali společně na Slovensko, kde by naše jednání byla skončena a nová vláda ustavena.

3. Pokládám za nutné, aby obě jednání byla přesně oddělována a aby také obě delegace, tj. prezident a ministr zahraničních věcí na jedné, a delegace politiků pro naše jednání vnitřní na druhé straně zůstaly striktně oddělené. K politickým jednáním s vládou SSSR bude mě doprovázet ministr zahraničí, který teprve v Moskvě rozhodne, zda odjede též na Slovensko na několik dní, ale pak se bude musit hned vrátit zpět do Londýna, kde zůstanou některé části našich úřadů (část ministerstva zahraničí, část MNO, část ministerstva sociální péče atd.) pod jeho vedením až do doby, kdy celá vláda bude se moci shromáždit v Praze a učinit další rozhodnutí.

4. Podle dosavadních rozhodnutí vlády o dalším vývoji a odjezdu domů by se patrně přijal postup, odpovídající přibližně posledním návrhům Gottwaldovým. Beneš a někteří ministři a druzí politikové odjedou do Moskvy a na Slovensko, druhá část ministrů zůstane v Londýně. Vláda se usnese na demisi před odjezdem a zmocní šéfa vlády Šrámka, aby ji podal v dohodě s Benešem ve chvíli, kdy moskevská a slovenská jednání to umožní. Bude

2 Tamtéž, sv. 172, a.j. 1525, 40 (Pro prezidenta republiky, Moskva 1. února 1945).

tím tak vyhověno přání všech a žádná otázka prestižní ani politická se nepoloží. Zbylá část politické emigrace, tj. ministři, členové Státní rady a část úřednictva odjedou lodí patrně společně.

5. Podle dosavadních výsledků londýnských a moskevských jednání s politickými skupinami o tvoření vlády byly by formulace o nynější situaci asi tyto:

a) Vládu budou tvořit komunisté, sociální demokraté, čeští socialisté, lidovci a zemědělci. Podle dosavadní diskuse byli by patrně ve vládě dva čs. socialisté, dva lidovci, dva čeští zemědělci (bude-li jich), čtyři Slováci (dva leví a dva praví), jeden neutrální (Masaryk). Diskuse o šéfa vlády nechává se až nakonec, početní účast komunistů a sociálních demokratů se dohodne v Moskvě. Rozdělení resortů až na 3-4 nebude patrně dělat větších nesnází.

b) Vládu budu pokládat za zcela provizorní, dokud se v plné volnosti nebude moci vyslovit osvobozená Morava a Čechy. Budu žádati, jakmile přijedu do Prahy, aby se v nějaké formě potvrdilo, že mám dále, prozatím až do nové volby prezidentské, na základě principu kontinuity zůstat v čele státu (dle § 58 ústavy, jak to prohlásila vláda londýnská 3. prosince 1942).

c) V Moskvě a na Slovensku se řádně prodiskutují před jmenováním vlády všechny podstatné věci vojenské, aby byla mezi vládou a Benešem v té věci plná shoda. K hlavním vojenským požadavkům slovenským jsem v tom smyslu dal už souhlas, který byl předán v podrobnostech Pikovi. Budu usilovat o to, aby věci vojenské byly diskutovány se vzájemným porozuměním pro poměry na západě i na východě a aby byla docílena rozumná, oběma směrům přijatelná dohoda.

d) Jednání o novou vládu se vede současně v Londýně a v Moskvě a bude skončeno až na Slovensku. Tak bude třeba předložit to celé veřejnosti naší i spojenecké. Nebude-li totiž v Moskvě plně a právoplatně zastoupení SNR při tomto, projednávaly by se věci slovenské až v Košicích.

K prezidentově depeši ministr zahraničí Jan Masaryk dodával:

1. S Benešem pojedje Masaryk k oficiálním rozhovorům se sovětskou vládou, Ripka zůstane zatím v Londýně, aby vedl MZV a ostatní s tím spojenou agendu.

2. Bylo dosud politickým jednáním stran dohodnuto, že zároveň pojedje šéf vlády Šrámek, za komunisty Nosek a Laštovička, za sociální demokraty Majer a Bečko, za čs. socialisty Stránský a David, aby se účastnili politických jednání s našimi politickými činiteli, dlíci v Moskvě, a se SNR. Hned Ti sdělím, pojedje-li ještě někdo jiný k těmto politickým jednáním.³

3 Tamtéž, 41-43 (Z Londýna 14.2.1945, č. 122 a Masaryk 1782).

Vedoucí komunistického exilu v Moskvě s blížícím se příjezdem prezidenta a delegací z Londýna uvažovali o příští vládě zcela konkrétně. Diskutovali o struktuře vlády, jejím politickém složení a o personálním obsazení resortů. Gottwald vypracoval návrh 22. února 1945 jako podklad diskuse s Jiřím Dimitrovem, vedoucím mezinárodního oddělení ústředního výboru sovětské komunistické strany, které plnilo mnohé funkce rozpuštěné Komunistické internacionály. Gottwaldův návrh obsahoval několik zvláštností nebo odlišností od dosavadních představ, zejména Benešových. Pokud šlo o strukturu, navrhoval předsednictvo vlády složené z předsedů vládních politických stran; dále ustavení Hospodářské rady, Vojenské rady a Státního revizního úřadu.

Pozoruhodné bylo, že v předsednictvu vlády neměla zastoupení Komunistická strana Slovenska. Vysvětlení mohou být dvojího druhu. Buď moskevské vedení KSČ ještě nepočítalo se svou slovenskou stranou jako samostatnou, ale pouze jako se součástí celostátní strany, nebo uvažovalo s účastí Slováků ve vládě prostřednictvím zástupců Slovenské národní rady. V Gottwaldově návrhu se nenacházel žádný komunist z londýnského exilu.

Nejzávažnější změny se týkaly politického složení vlády. Už vypadli zástupci a tedy i strana zemědělců, a členství původně uvažovaného jednoho ministra bez stranické příslušnosti se rozrostlo na tříčlennou a nakonec na čtyřčlennou skupinu. Gottwaldem zpracovaný návrh a jeho zdůvodnění pro rozhovor se sovětskými funkcionáři z 22. a 23. února 1945:

Začátkem března tohoto roku přibude do Moskvy prezident Beneš s několika jinými československými politiky z Londýna. Při této příležitosti budou mezi námi, Benešem a zástupci Slováků vedena jednání o vytvoření nové československé vlády, která by byla jmenována po příchodu Beneše na osvobozené československé území. Přikládáme těmto jednáním značný význam a připravujeme své návrhy.

Na základě předběžné výměny názorů mezi Benešem a námi ve věcech nové vlády a na základě našich znalostí o lidech, kteří při tvoření této vlády přicházejí v úvahu, sestavili jsme první náš projekt struktury a složení nové vlády, který přikládáme.

Podle tohoto projektu má nová vláda mít 20 členů, z toho 14 Čechů a 6 Slováků. Svým složením je to vláda Národní fronty Čechů a Slováků a sdružuje všechny hlavní politické skupiny, a sice:

Z české strany – české komunisty (3 zástupci), české sociální demokraty (3 zástupci), české socialisty – stranu Benešovu (3 zástupci), české katolíky (2 zástupci) a 3 bezpartijní české osobnosti. Dohromady 14 Čechů.

Ze slovenské strany – slovenské komunisty (3 zástupci) a slovenské občanské demokraty (3 zástupci). Dohromady 6 Slováků. Na Slovensku

došlo během loňského povstání k novému seskupení stran. Sloučili se slovenští komunisté a sociální demokraté v jednu stranu – Komunistickou stranu Slovenska – a demokratické živly z dřívějších měšťáckých stran se sdružily v novou stranu – Slovenskou stranu občansko-demokratickou. Obě strany utvořily blok a vedou Slovenskou národní radu.

Jádrem navržené námi nové vlády má být tzv. „Národní blok pracujícího lidu měst i venkova“, který na české straně sestává ze tří stran: komunistické strany, sociální demokracie a strany českých socialistů (strana Benešova), dohromady 9 zástupců. K tomuto bloku by těsně se přimykál slovenský národní blok (slovenští komunisté a slovenští občanskí demokraté), dohromady 6 zástupců. Takovým způsobem by „Národní blok pracujícího lidu měst i venkova“ měl 15 zástupců, z toho 6 českých a slovenských komunistů.

Při sestavování nové vlády jsme brali také zřetel na to, aby v ní byli zastoupeni lidé z dosavadní československé vlády v Londýně. Z 10 členů dosavadní londýnské vlády počítáme pro novou vládu s pěti, a sice právě s těmi, na nichž Benešovi nejvíce záleží.

Z předpokládaných námi členů nové vlády se během války nacházelo 8 lidí v Anglii, 6 lidí v Sovětském svazu a 6 lidí na Slovensku.

Pokud se týká pracovníků z podpolí v českých zemích, nemůžeme zatím nazvat kandidáty ani my, ani Beneš. Počítá se proto s tím, že vláda bude po osvobození českých zemí reorganizována.

Při sestavování našeho projektu neznáme přesně, s jakými personálními a věcnými návrhy přijde sám Beneš. Vcelku však máme za to, že naše návrhy mohou být vhodnou základnou pro jednání s Benešem.

Příkládáme návrh struktury a složení nové vlády, jakož i krátké charakteristiky kandidátů-nekomunistů.

Současně prosíme, aby nám byla brzy dána možnost k ústnímu vysvětlení celé záležitosti.

N á v r h

organizace prozatímní československé vlády Národní fronty.

I. Předsednictvo vlády

1. Ministerský předseda: Fierlinger Zdeněk, Čech, sociální demokrat
2. Náměstek ministerského předsedy: Šrobár Vavro, Slovák, slov. demokrat
3. Náměstek ministerského předsedy: Šrámek Jan, Čech, katolík
4. Náměstek ministerského předsedy: David Josef, Čech, strana Beneše
5. Náměstek ministerského předsedy: Gottwald Klement, Čech, komunist

Poznámka: Předsednictvo vlády, které má být složeno z odpovědných představitelů hlavních složek vlády Národní fronty, je orgánem, který:

- a) Vypracovává směrnice všeobecné vládní politiky a připravuje projevy a vystoupení vlády.

- b) Operativně řídí činnost celé vlády.
- c) Koordinuje činnost ministerstev a dbá, aby tato činnost odpovídala programové linii vlády.
- d) V rámci vlády a prostřednictvím zvláštních pomocných orgánů uvádí v soulad činnost jednotlivých resortů na zdolání úkolů, které vyžadují společného úsilí několika ministerstev.
- e) Určuje program a řídí schůze ministerské rady.

II. Ministerstva

A. P o l i t i c k á

1. Ministerstvo národní obrany: generál Svoboda Ludvík, Čech, bezpartijní
2. Ministerstvo věcí zahraničních: Masaryk Jan, Čech, bezpartijní
3. Ministerstvo vnitra: Slánský Rudolf, Čech, komunist
4. Ministerstvo spravedlnosti: Stránský Jaroslav, Čech, strana Beneše
5. Ministerstvo informací: Kopecký Václav, Čech, komunist

B. H o s p o d á ř s k á

6. Ministerstvo financí: Ursíny Ján, Slovák, slov. demokrat
 - a) státní finance
 - b) měna
 - c) banky, spořitelny, pojišťovny a jiné peněžní ústavy
7. Ministerstvo průmyslu: Laušman Bohumil, Čech, sociální demokrat
 - a) hornictví, hutnictví, jiný těžký průmysl a zdroje energie
 - b) lehký průmysl a výroba spotřebních statků
 - c) stavební průmysl a výroba stavebních hmot
 - d) živnostenská společenstva a výrobní družstva
8. Ministerstvo obchodu: Ripka Hubert, Čech, strana Beneše
 - a) vnitřní obchod
 1. spotřební družstva
 2. obchodní komory a grémia
9. Ministerstvo zemědělství: Ďuriš Július, Slovák, komunist
 - a) výroba zemědělská
 - b) lesnictví, rybářství
 - c) pozemková reforma, správa Národního pozemkového fondu
 - d) zemědělská družstva
10. Ministerstvo výživy: Lettrich Jozef, Slovák, slov. demokrat
 - a) zásobování a výkupní organizace
 - b) potravinářský průmysl
11. Ministerstvo dopravy: Široký Viliam, Slovák, komunist
 - a) železniční doprava
 - b) silniční doprava
 - c) říční doprava
 - d) letecká doprava

12. Ministerstvo pošt a telegrafu: Majer Václav, Čech, sociální demokrat
- pošta
 - telegraf a telefon
 - rádio

C. Sociální a kulturní

15. Ministerstvo ochrany práce a sociální péče: Šoltész Jozef, Slovák, komunist (býv. slov. sociální demokrat)
- sociální pojištění všeho druhu
 - zprostředkování práce
 - mzdové otázky a ochrana práce
 - odborové organizace a závodní výbory
14. Ministerstvo školství, osvěty a tělovýchovy: Nejedlý Zdeněk, Čech, bezpartijní
15. Ministerstvo zdravotnictví: Hála František, Čech, katolík

III. Hospodářská rada

- Předseda – ministerský předseda nebo jeho náměstek
- Státní plánový a statistický úřad
- Ministr financí
- Ministr průmyslu
- Ministr obchodu
- Ministr zemědělství
- Ministr výživy
- Ministr dopravy
- Zástupce Slovenské národní rady

Poznámka: Hospodářská rada je pomocný orgán vlády a má zejména:

- zjednávatí přehled o celkovém hospodářském stavu země
- vypracovávatí celkový hospodářský plán ve všech oborech hospodářského života
- navrhovatí konkrétní opatření a určovatí jednotlivým resortům konkrétní úkoly za účelem provedení celkového hospodářského plánu.

Všechny návrhy Hospodářské rady podléhají schválení vlády resp. jejího předsednictva.

IV. Vojenská rada

- Předseda – ministerský předseda nebo jeho náměstek
- Ministr národní obrany
- Hlavní velitel čsl. branné moci
- Šéf generálního štábu
- Ministr vnitra
- Zástupce Slovenské národní rady

Poznámka: Vojenská rada je pomocným orgánem vlády a připravuje pro ni řešení zejména v otázkách:

- všeobecné organizace čsl. branné moci
- vojensko-politického a vojensko-hospodářského rázu
- osvětové činnosti a ideové výchovy vojska
- osobních.

Všechny návrhy Vojenské rady podléhají schválení vlády resp. jejího předsednictva.

V. Státní revizní úřad

Přednostu Státního revizního úřadu jmenuje vláda resp. její předsednictvo.

Poznámka: Státní revizní úřad je pomocným orgánem vlády a přísluší mu obzvláště:

- Vypracovávatí směrnice pro jednotný účetnicko-administrativní systém ve státních a veřejných úřadech i ve státních podnicích a kontrolovatí provádění směrnic.
- Prováděti revizi finančního hospodářství ve státních a veřejných úřadech, ústavech a podnicích.
- Navrhovatí vládě konkrétní opatření na odstranění zjištěných závad a na předejití jim v budoucnosti.⁴

Dosud se neobjevil dokument, který by potvrzoval, zda vůbec, s kterými sovětskými funkcionáři a s jakými výsledky Gottwald o návrhu jednal. Existuje pouze překlad návrhu do ruštiny. K návrhu Gottwald připojil politické charakteristiky navrhovaných ministrů-nekomunistů. Charakteristiky vyjadřovaly pohled komunistů z moskevského exilu, vytvářeny jak z poznatků a z hodnocení jejich soudruhů v Londýně, tak z vlastní zkušenosti (*příloha č. 1*).⁵

Nejzávažnější výhrady měli komunisté vůči Janu Masarykovi: vedle vlastních zkušeností se v nich zřejmě odrážely i pohledy sovětských míst. Většinu kritických výtek i prvků nedůvěry komunistů se podařilo odstranit v rozhovoru Masaryka s Gottwaldem 21. března 1945 (*příloha č. 2*).⁶

Gottwald se snažil, aby členy delegací politických stran pro jednání v Moskvě byli navrhovaní ministři. V korespondenci se svými soudruhy v Londýně žádal přítomnost Huberta Ripky. Ten však musel zůstat v Londýně a v dopise Gottwaldovi z 2. března vyjadřoval jak radost z pozvání, tak naději v úspěch jednání i příští spolupráce:

4 Tamtéž, a.j. 1532, 23-33. (Jména a údaje o osobách dopisoval Gottwald ručně.)

5 Tamtéž, 34-43.

6 Tamtéž, a.j. 1533, 1-10 (Záznam rozhovoru ministra Masaryka s poslancem Gottwaldem).

Milý pane poslanče,

používaje příjezdu našich přátel do Moskvy, chtěl bych Vám po nich poslat svůj srdečný pozdrav.

Velmi mne potěšilo, že jste ve své depeši, poslané do Londýna, vyslovil spolu se svými přáteli přání, abych k politickým jednáním, která nyní nastanou, přijel mezi ostatními také já. Upřímně lituji, že nebylo možno, abych přijel už nyní. Musil jsem tu ještě na krátkou dobu zůstat, když nyní odjíždí ministr Masaryk; dobře jsem si vědom, že by nebylo působilo dobře na naši dosti početnou emigraci, žijící v Anglii, kdyby se byli všichni bez ohledu na ni prostě sebrali a odjeli, mimo to vedou se tu důležitá jednání zahraničně politická před Evropskou poradní komisí (zajištění našich požadavků hraničních, transfer atd.). Pokládal jsem proto za samozřejmou svou povinnost, abych tu za těchto okolností ještě zůstal a dále pracoval. Ale netajím se Vám, že kdyby to bylo bývalo možno, byl bych velmi rád spěchal s ostatními přáteli k jednání do Moskvy a pak domů.

Jsem pln důvěry, že tato jednání povedou rychle k úspěšným výsledkům a že se všichni přátelsky dohodneme tak, jak je třeba v zájmu nové republiky. Vím, že budou obtíže, ale jsem přesvědčen, že se podaří překonat je poměrně snadno, a opírám tuto svou důvěru o vědomí, že všichni důležití političtí partneři jsou si vědomi velké odpovědnosti k našemu lidu a že jsou prolnutí upřímným vlastenectvím.

Až se sejdeme – a doufám, že to bude velmi záhy – připomenu Vám, že jsem nezapomněl na onu tragicky pohnutou noc z 21. na 22. září 1938 v Lidovkách, kdy jsem se s Vámi posledně sešel. Často jsme na to vzpomínali se Švermou v Paříži v r. 1939. Ještě dnes věřím, že kdyby už tehdy byla mezi námi všemi existovala pevně skloubená národní fronta, kterou budujeme teprve v posledních letech, události byly by mohly mít jiný vývoj. Přes všechno opačné zdání jsem přesvědčen, že zkušenosti z minulosti jsou cenné – aspoň pro všechny, kteří jsou ochotni se učit z historických zkoušek a zkušeností. Nyní máme novou velkou příležitost: společným úsilím vybudovat základy k opravdově demokratické, v lidu zakotvené republice. Pevně důvěřuji, že této jedinečné příležitosti nepropaseme. A zakládám tuto důvěru v neposlední řadě také na Vás a na Vaší straně.

Upřímně se těším na brzkou shledanou a srdečně pozdravuji Vás a druhé Vaše přátele.

S přátelskými pozdravy a na brzkou shledanou Váš oddaný

Hubert Ripka⁷

7 Tamtéž, a.j. 1532, 62-63 (V Londýně 2. března 1945).

Vedoucí komunističtí funkcionáři v 1. čs. armádním sboru v SSSR, kteří už 6. března věděli, že generál Ludvík Svoboda odjíždí do Moskvy k jednání o nové vládě, prosazovali u Gottwalda sestavu budoucího velení československé armády. Bedřich Reicin (Fricek) zaslal Gottwaldovi vzkaz:

Milý Klémo,

za několik minut náhle odjíždí gen. Svoboda do Moskvy. Využívám příležitosti a předávám toto naše přání:

1. Při jednáních o novou vládu a ostatní instituce trvat za každou cenu na kandidatuře gen. Svobody na místo hlavního velitele a gen. Bočka na místo velitele polních jednotek (sboru, později armády atd.). Každé jiné kompromisní řešení by těžce poškodilo bojeschopnost armády. Gen. Klapálek na místo velitele sboru ne!

2. Zřídit při našich vyšších jednotkách, počínaje sborem, válečné rady (vojennýje sověty) jako v Rudé armádě.

3. Vyhlásit pro osvobozená území jasné zákony o potrestání viníků, zřídit ihned první lidový soud a začít soudit a provádět rozsudky.

Víc nemám času psát. Doufám, že k Vám dojde Jarka (Procházka) a vyřídí ostatní.

Zdravím Vás všechny srdečně a nakonec Vás prosím, abyste dějstvovali směle, tak jak si to přeje náš lid.

6. 3. 1945 Zdraví Fricek

Kandidatura Svobody je dána těmito fakty:

1. přeje si to náš lid,
2. uznávají ho všichni bojující důstojníci a vojáci,
3. má kladný poměr k našemu spojenci,
4. je bojovník,
5. pro Slováky je nejpřijatelnější,
6. ostatní kandidáti jsou buď reakcionáři nebo nic neumějí, ale většinou obojí.

Reicin

Zařídte povýšení na divizního generála co nejdříve, aby odpadla otázka šarží.⁸

Představitelé KSČ velmi intenzívně pracovali na návrhu vládního programu. Získali s prvním návrhem už souhlas Fierlingera, Laušmana i Svobody. První návrh programu poslali funkcionářům sovětské komunistické strany, zejména jejímu mezinárodnímu oddělení, s žádostí o rady a direktivy.

8 Tamtéž, 8 (vlastnoručně psaný text). Změny ve vedení čs. armády schválila vláda na své druhé schůzi 6. dubna 1945. Usnesla se, aby funkcí hlavního velitele byl pověřen ministr národní obrany gen. L. Svoboda a aby otázka jeho zástupce byla ponechána otevřena do doby, než se najde vhodný kandidát ze slovenských vyšších důstojníků. Náčelníkem hlavního štábu se stal gen. B. Boček. Velitelem 1. čs. armádního sboru v SSSR byl jmenován K. Klapálek.

V průvodním dopise Gottwald také zdůvodňoval politické motivy obsahu a charakteru navrhovaného vládního programu:

Dovoluujeme si Vám poslat první projekt námi vypracované platformy nové československé vlády. Projekt tento má sloužit politickou základnou pro jednání o vytvoření nové československé vlády. Jednání započne pravděpodobně příští týden, po příjezdu prezidenta Beneše do Moskvy. K příloženému projektu platformy připojujeme několik poznámek.

1. Může se zdát, že platforma vchází v některých otázkách do přílišných podrobností. To se děje z naší strany úmyslně, a sice proto, abychom Beneše a ostatní naše partnery přinutili vyslovit a zavázat se při jednotlivých problémech nejen všeobecně, ale pokud možno konkrétně. Máme totiž zkušenost, že oni poměrně ochotně dávají souhlas k všeobecným formulím, avšak při jejich konkretizaci se pak ukazuje, že mají na mysli úplně něco jiného než my. Tomu chceme pokud možno předejít a vládní program co nejvíce konkretizovat už při nynějších jednáních.

2. Námi formulovaný projekt vládní platformy staví otázky, ve většině z nichž je mezi námi a Benešem všeobecná shoda. Předmětem zvláštního sporu budou pravděpodobně otázka slovenská (kapitola V), otázka Zakarpatské Ukrajiny (kapitola VI) a otázka potrestání zrádců a kolaborantů (kapitola VIII).

3. S obsahem našeho projektu jsme podrobně seznámili v Moskvě se nacházející sociální demokraty, velvyslance Fierlingera a poslance Laušmana, kteří se zúčastní jednání a jejichž účast na příští vládě předpokládáme. Oba s naším projektem souhlasí. Máme za to, že získáme také souhlas všech Slováků a že se nám podaří vystoupit při jednáních s platformou, ne jakožto s platformou samotné komunistické strany, nýbrž jakožto s platformou celého bloku a prosadit v ní všechno důležité, na čem nám záleží.

4. Platformu chceme ještě doplnit zvláštní kapitolou, obsahující programovou linii vlády při budování nové československé armády. To chceme udělat po poradách s blízkými nám důstojníky. Měli jsme už poradu s generálem Svobodou, který projevil s celkovou naší linií souhlas a s nímž jsme se dohodli vésti společný boj za odstranění nynějšího reakčního a antisovětského vedení čs. armády (gen. Ingr a jeho klika) a za prosazení vedení demokratického a poctivě prosovětského.

5. Celý projekt vládního programu se nachází ve stavu projedávání. Bude podroben podrobnému zkoumání při příchodu našich soudruhů ze Slovenska a z Londýna, dříve ještě, než jej v písemné a definitivní formě předložíme našim partnerům. Naše velká prosba k Vám spočívá v tom, abyste nám svými radami a direktivami pomohli při řešení tohoto vážného úkolu.⁹

9 Tamtéž, 79b (Za Komunistickou stranu Československa Gottwald, 10. 3. 1945).

Prezident Beneš a delegace politických stran z londýnského exilu přijeli do Moskvy 17. března a za pět dní začala jednání zástupců stran sociálně demokratické, národně socialistické, lidové, KSČ a Slovenské národní rady o programu a složení první poválečné vlády. 23. března předložil účastníkům rozhovorů Gottwald jménem své strany „Návrh struktury a organizace nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků“:

I. Předsednictvo vlády

1 ministerský předseda a 5 náměstků ministerského předsedy /má být politické vedení vlády/

Poznámka: Předsednictvo vlády, které má být složeno z odpovědných představitelů hlavních složek vlády Národní fronty (po stránce národní čtyři Češi a dva Slováci, po stránce politické za každou stranu po jednom zástupci), je orgánem, který: /Fierlinger, David, Gottwald, Šrobár, Široký, Šrámek/

a) Vypracovává směrnice všeobecné vládní politiky a připravuje projevy a vystoupení vlády.

b) Operativně řídí činnost celé vlády.

c) Koordinuje činnost ministerstev a dbá, aby tato činnost odpovídala programové linii vlády.

d) V rámci vlády a prostřednictvím zvláštních pomocných orgánů uvádí v soulad činnost jednotlivých resortů na zdolání úkolů, které vyžadují společného úsilí několika ministerstev.

e) Určuje program a řídí schůze ministerské rady.

II. Ministerstva

1. Ministerstvo národní obrany (ministr a náměstek ministra, jeden Čech a jeden Slovák)

2. Ministerstvo zahraničních věcí (ministr a náměstek ministra, jeden Čech a jeden Slovák)

3. Ministerstvo zahraničního obchodu (ministr a náměstek ministra, jeden Čech a jeden Slovák)

4. Ministerstvo vnitra

5. Ministerstvo spravedlnosti

6. Ministerstvo informací

a) rozhlas

b) film

c) tisk

7. Ministerstvo financí

a) státní finance

b) měna

c) banky, spořitelny, pojišťovny a jiné peněžní ústavy

8. Ministerstvo průmyslu
 - a) hornictví, hutnictví, jiný těžký průmysl a zdroje energie
 - b) lehký průmysl kromě průmyslu potravin, poživatin a nápojů
 - c) stavební průmysl a výroba stavebních hmot
 - d) výroba řemeslná, organizace řemeslníků a výrobní družstva
9. Ministerstvo vnitřního obchodu
 - a) spotřební družstva
 - b) soukromý obchod a organizace obchodníků
10. Ministerstvo zemědělství
 - a) výroba zemědělská
 - b) lesnictví, rybářství, rybníkářství
 - c) pozemková reforma, správa Národního pozemkového fondu
 - d) družstva pro zemědělskou prvovýrobu
11. Ministerstvo výživy
 - a) zásobování a výkupní organizace
 - b) průmysl potravin, poživatin a nápojů
12. Ministerstvo dopravy
 - a) železniční doprava
 - b) silniční doprava
 - c) říční doprava
 - d) letecká doprava
13. Ministerstvo pošt
 - a) pošta
 - b) telegraf a telefon
 - c) rádio
14. Ministerstvo ochrany práce a sociální péče
 - a) sociální pojištění všeho druhu
 - b) zprostředkování práce
 - c) mzdové otázky a ochrana práce
 - d) odborové organizace a závodní výbory
 - e) repatriace a péče o oběti války a fašistického teroru
15. Ministerstvo osvěty
 - a) školství
 - b) kulturní a osvětové instituce
 - c) tělovýchova
16. Ministerstvo zdravotnictví¹⁰

10 Tamtéž, 162-166 (Návrh struktury a organizace nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků).

Ve srovnání s prvním Gottwaldovým projektem vlády z 22. února došlo k některým změnám. Předně byli v předsednictvu vlády zástupci obou slovenských stran, za komunisty přibyl Viliam Široký. Za druhé – návrh předpokládal nové ministerstvo, a to zahraničního obchodu. Za třetí – zaváděla se instituce náměstka ministra obrany, zahraničních věcí a zahraničního obchodu na národním principu; byl-li ministrem Čech, byl náměstkem Slovák a naopak. Instituce náměstků se později vyvinula ve funkci státního tajemníka v uvedených ministerstvech, s plnoprávným postavením člena vlády.

Početnější změny doznalo rozdělení a personální obsazení resortů. Do vlády, přímo do čela mimořádně významného ministerstva vnitra, přicházel představitel komunistů z londýnského exilu Václav Nosek. H. Ripka byl navrhován za ministra zahraničního obchodu. V ministerstvu výživy místo Jozefa Lettricha se objevil sociální demokrat Václav Majer. Na ministerstvo dopravy přicházel místo Širokého voják, gen. Antonín Hasal. Na ministerstvu pošt Majera nahradil František Hála. Místo něho prosazovali v návrhu na ministra zdravotnictví komunisté dr. Škvařila. Funkce a složení Hospodářské rady, Vojenské rady a Státního revizního úřadu zůstávaly stejné jako v Gottwaldově návrhu z 22. února.

Natříkrát, 24. – 26. března, diskutovaly delegace o struktuře vlády. Podkladem byl Gottwaldův návrh z 23. března; zdůvodňoval jej Slánský. Po pochybnostech o instituci náměstků tří ministrů a vyjasnění úlohy předsednictva vlády účastníci návrh schválili (*příloha č. 3*).¹¹

Politické rozdělení funkcí ve vládě se na pořad jednání dostalo 26. března, diskuse pokračovala i další dva dny a vyplynulo z ní rovněž personální obsazení resortů. Návrh na politické rozdělení zdůvodňoval opět Slánský:

Především navrhujeme, aby byly přijaty dvě zásady:

1. že členem vlády může být jen ten, kdo souhlasí s programem vlády a kdo jej podepíše.
2. Že nemůže být členem vlády nikdo z těch, kdo byl členem vlády v době druhé republiky, po 30. září 1938 v zemích českých i na Slovensku, stejně jako nikdo z těch, kdo se po 15. březnu 1939 těžce kompromitoval. A přirozeně nikdo, kdo byl členem vlády protektorátu nebo tzv. slovenské vlády.

Jak z návrhu struktury vlády vysvítá, navrhujeme šest členů předsednictva a 16 resortních ministrů. Pokud jde o národnostní rozdělení, navrhujeme, aby Slováci měli v předsednictvu dva členy, z resortních ministerstev čtyři

11 Klimeš, M. – Lesjuk, P. – Malá, I. – Prečan, V.: *Cestou ke květnu I*. Praha 1965, 423-425, 432-433, 439.

a dále tři náměstky ministrů nebo státní tajemníky. Byl tu návrh, aby se neříkalo náměstek ministra, nýbrž státní tajemník s právem ministra. Byl by to tedy politický státní tajemník. Doporučujeme, aby taková změna byla přijata.

V předsednictvu budou zastoupeny všechny politické strany (stejným) počtem členů. Celkové zastoupení českých politických stran v předsednictvu a v resortech navrhujeme, aby bylo takové: sociální demokraté tři, národní socialisté tři, komunisté tři, lidovci dva.

A dále, aby ve vládě bylo pět neutrálnů, kteří jsou buď odborníky nebo osobnosti celonárodního významu. Máme na mysli konkrétně tyto osobnosti: Masaryka pro ministerstvo zahraničí, gen. Svobodu pro ministerstvo národní obrany, prof. Nejedlého pro ministerstvo školství a osvěty, gen. Hasala pro dopravu a kpt. dr. Škvařila pro ministerstvo zdravotnictví.

Resortní ministerstva doporučujeme rozdělit takto:

Slováci by měli ministerstvo zemědělství, financí, ochrany práce a soc. péče, ministerstvo vnitřního obchodu. Češi by měli tato resortní ministerstva: sociální demokraté – ministerstvo průmyslu a ministerstvo výživy, národní socialisté – ministerstvo zahraničního obchodu a ministerstvo spravedlnosti, komunisté – ministerstvo vnitra a ministerstvo informací, a lidovci – ministerstvo pošt.¹²

Poté delegace oznámily, že svá stanoviska sdělí na příští schůzi.

K největším sporům došlo kolem národního složení vlády, konkrétně kolem zastoupení Slováků; větší zastoupení požadovali i zástupci lidové a sociálně demokratické strany. Spor kolem zastoupení Slováků se odehrál 27. března a střetli se v něm zejména představitelé národních socialistů (Prokop Drtina, Jaroslav Stránský, Jožka David), kteří považovali navrhované zastoupení Slováků za příliš velké, se zástupci Slovenské národní rady (Gustáv Husák, Ladislav Novomeský, Ján Ursíny, Vavro Šrobár, Jozef Styk). Spory řešila tzv. šestka (též nazývaná komitét), sestavená z vedoucích delegací stran a dvou členů Slovenské národní rady. Předsedou šestky byl Gottwald. Debata o politickém složení nové vlády 27. března (*příloha č. 4*).¹³

Jednání o první poválečné vládě skončila dohodou, ve které zanikly i veřejně nepronesené výhrady některých účastníků z londýnského exilu vůči komunistickému návrhu na Fierlingera do funkce předsedy vlády. Příští den, 29. března, se sešli navrhovaní ministři bez stranické příslušnosti,

¹² Tamtéž, 440-441.

¹³ SÚA-AÚV KSČ, fond 100/24, sv. 173, a.j. 1532, 254-262.

přítomní v Moskvě, aby přijali účast ve vládě a podepsali společně program a strukturu vlády (*příloha č. 5*).¹⁴

Komunisté převzali iniciativu při tvorbě první poválečné vlády téměř od počátku. Výsledek jednání považovali za svůj úspěch. Účastníci rozhovorů, komunisté (pravděpodobně V. Nosek a Bohuslav Laštovička), v dopise z 30. března tlumočili Anežce Hodinové-Spurné do Londýna názor komunistické delegace na výsledek moskevských rozhovorů:

Používáme příležitosti cesty ministra Masaryka, abychom Vám sdělili stručný průběh a výsledky politických jednání o novou vládu Národní fronty Čechů a Slováků, o její struktuře, programu a osobním složení. Jednání byla velmi rozčilující. Naše vedení mělo všechno náležitě promyšleno, program i strukturu písemně připravené, kdežto ostatní partneri neměli věci ani promyšleny, ani nic písemného nepřivezli. Sociální demokraté si z Londýna přivezli zásady, schválené na jejich londýnské konferenci 18.2.1945, které ovšem vůbec nebyly vzaty za podklad jednání. S Bečkou to dopadlo přesně tak, jak jsme to v Londýně předvíдали a jak jsme mu to říkali, sedí za dveřmi. Partneri v jednání jsou: zástupci politických stran českých, komunisté, sociální demokraté, národní socialisté, katolíci, dále pak delegace Slovenské národní rady, skládající se ze zástupců obou slovenských politických stran. Slovenská delegace vystupuje však naprosto jednotně pod hlavičkou SNR. Nejhůře v jednání si počínali jako obvykle Stránský a Majer. Teprve potom, když byli strašně zbiti, umkli a jednání pak pokračovalo rychleji kupředu. Trvalo celkem šest dnů. Nejtěžší problém bylo Slovensko. Díky jednotnému postupu Slováků a pevnému stanovisku naší strany byl slovenský problém vyřešen tak, jak si to přejí Slováci a naše strana.

Svébytnost slovenského národa jako rovného národa s národem českým byla plně prosazena a dále byla prosazena zásada, že Slováci jsou ve své zemi pány, stejně tak jako Češi v českých zemích. Práva SNR nebudou dotčena ustavením centrální vlády, Slovákům se dostává v nové vládě patřičného zastoupení, odpovídajícího zásadě rovný s rovným.

Přikládáme Vám naší stranou vypracovaný program nové vlády, jak byl jednomyslně schválen zástupci všech českých stran, jakož i Slovenskou národní radou. Dále přikládáme strukturu nové vlády a osobní obsazení. Vláda je složena ze tří faktorů: 1. ze zástupců politických stran, 2. ze SNR, 3. z osobností všenárodního významu, odborníků a bezpartijních.

V čele vlády, jak zjistíte, je postaveno předsednictvo ze zástupců všech složek Národní fronty Čechů a Slováků. Rozdělení resortů – to byla nejtěžší práce, kromě projednání slovenské otázky ovšem. Konečně byla námi navrže-

¹⁴ Tamtéž, 264-266.

na a pak dohodnuta zásada, že české politické strany, tvořící Národní frontu, budou míti po třech zástupcích. Také obě dvě strany slovenské mají po třech resortech a kromě toho tři státní tajemníky v ranku ministrů, to znamená členy vlády ve třech nejdůležitějších ministerstvech. Osoby všenárodního významu a odborníci jsou: prof. Nejedlý, generál Svoboda, generál Hasal-Nižborský, Jan Masaryk. Bohužel, za státního tajemníka musel býti kvůli dosažení dohody přijat také Lichner. Na návrh slovenské delegace je navržen za státního tajemníka do ministerstva zahraničí Clementis. Není to tedy na návrh strany. Tím se nikterak nic nemění na dosavadním jeho poměru (ku straně), který bude vyřešen po jeho příchodu na Slovensko.

Soudruzi, posuzujte sestavení nové vlády z hlediska Národní fronty Čechů a Slováků a s určitým ohledem na přání prezidenta. Prezident do jednání přímo nezasahoval, ale bylo cítit jeho zásahu nepřímo přes Stránského a Majera. Není příliš spokojen.¹⁵

V předvečer závěru moskevských jednání se českoslovenští politikové zúčastnili večere v Kremlu, kterou dával Stalin zejména na počest prezidenta Beneše. Při té příležitosti pronesl projevy a vedl s prezidentem rozhovory. Záznam, velice stručný, pořídil jeden z účastníků, podle šifry podpisu na zprávě zřejmě kancléř J. Smutný:

Stalin při včerejší večeři v Kremlu učinil dva velmi významné projevy, adresované všem účastníkům večera a měl kromě toho intimnější rozhovor s prezidentem v užším kroužku. Všechny jeho projevy byly velmi otevřené, vážné, zřejmě byly pronášeny upřímně a cílevědomě. Mnohé z nich byly adresovány našim komunistům a příští vládě.

V prvním přípátku se Stalin obíral Rudou armádou. Aniž byl k tomu zavdán nějaký podnět, Stalin povstal a vykládal, že Rudá armáda nyní na svém vítězném postupu dopouští se také někdy zbytečných přehmatů. Prosí přítomné, aby jí to nebrali ve zlé, aby to posuzovali shovívavě a promíjeli to, protože i na našem území může k některým nepřístojnostem dojít. Psychologie vojáka Rudé armády vysvětlí, co se děje. Tento voják prožil úžasné boje, prošel od Stalingradu až do Německa a nyní se vidí na vrcholu své vítězné slávy. Každý z nich se považuje za heroje a domnívá se, že mu jako herojovi všechno je dovoleno a vše bude odpuštěno.

V druhém přípátku Stalin formuloval svůj názor na slovanskou politiku. Slyšel jsem málo z tohoto tiše pronášeného projevu, ale jeho závěry byly asi tyto: Politika slovanské vzájemnosti, jak ji formulujeme my, bolševici, komunisti, je jiná, nežli byla slovanská politika předchozí. Slovanské národy byly vždy obětí germánské rozpínivosti. A vždy nesly na svých bedrech

tíhu evropských válek. V první světové válce byli jsme to my, Slované, kteří platili, a my utrpěli největší ztráty. Kdykoliv se perou Němci s Angličany, zaplatí to Slované. I v této válce. Francie, když na ni Němci šli, tak se položila, Anglie, ta je na svých ostrovech, ta má docela zvláštní situaci. Největší ztráty v bojích jsme měli my, Rusové, Poláci, Češi, Slováci, Jihoslované. Jen Bulhaři chtěli vylézt suš z vody, ale nepodařilo se jim to. Kdykoliv se nějaký slovanský národ spojí s Němci, musí na to doplatit.

Proto musíme my, Slované, spojit se na obranu proti německému nebezpečí. Říkám-li spojit, znamená to udělat pevný spojenecký svazek samostatných, nezávislých slovanských států, spojených smlouvami na obranu společné svobody. Nám nezáleží na tom, jaké režimy si zvolí jednotlivé slovanské státy, chceme jen, aby to byly režimy demokratické, ale jinak ať si to dělají jak chtějí, my se jim do toho plést nebudeme, budou-li mít režimy horší, sami na to doplatí.

My v této válce Německo rozbijeme, ale co bude dále, to nevíme. Je možné, že naši západní spojenci jako po minulých válkách zase budou nějak nakonec Německu pomáhat. Já Němce nenávidím. Ale musím přiznat, že je to národ schopný, dovedou mnoho, válku vedou znamenitě, vydrží hodně. Musíme proto počítat s tím, že se zase Němci zvednou a budou chtít vyvolat nový boj proti nám. Proto musí být slovanské státy silné a připravovat se na boj.

Několikrát během řeči se Stalin obracel ke Gottwaldovi a některé body přímo jemu zdůrazňoval. Bylo to obzvlášť, když prohlašoval, že na západě mají nedůvěru vůči Rusům, obávající se, že Sovětský svaz chce se míchat do vnitřní politiky a podporovat zavádění komunistického režimu. Ví, pravil Stalin, obrací se k prezidentovi, že někdy i u vás to vyvolává nedůvěru. Zcela správně, odpověděl mu pan prezident. Je tomu tak. (Stalin v pozdějším rozhovoru s panem prezidentem vrátil se k tomu bodu a prohlásil, že se tomu docela nediví, že i u nás tato nedůvěra vůči Rusům vznikla, „vždyť jsme tolik let hlásali zbolševizování Evropy, jakpak byste tomu nevěřili?“)

Pan prezident odpověděl Stalinovi, že přijímá úplně jeho koncepci slovanské politiky a že Stalin uvidí, že dr. Beneš formuluje tuto politiku stejně jako on ve své knize o slovanské otázce, která krátce vyjde. „Tak si podejme ruku,“ řekl mu Stalin s úsměvem.

V pozdějším intimním rozhovoru s panem prezidentem Stalin mu docela otevřeně řekl své mínění o našich komunistech. Jsou to lidé prostí, bez rozhledu, příliš přímočaří. Nesouhlasil s tím, že Fierlinger se má stát předsedou vlády, ani s přehnaným podílem, jehož se dostalo komunistům ve vládě, „na západě všechno to hodějí na hlavu nám“. Prezident mu vysvětloval, že sám také je téhož přesvědčení, že upozorňoval Gottwalda i Fierlingera, ale

15 Tamtéž, 302-303 (Milá Anežko, soudruzi a soudružky...).

oni prosadili svoje. Stalin rovnou mu řekl, měl jste si vzít někoho jiného, třeba Šrámka – což ovšem nebylo možné.

Stalinovy projevy zanechaly u všech přítomných hluboký dojem procítěnosti a upřímnosti, s nimiž byly pronášeny. Celá atmosféra tohoto večera jevila se mi oproti obdobnému večeru při první návštěvě před rokem srdečnější a serióznější, jako by obě strany, tj. prezident a Stalin, nabyli vzájemně více důvěry.¹⁶

Autor záznamu se nemýlil v poznatku o hlubokém dojmu, který v přítomných Stalinovy projevy vyvolaly. Někteří z účastníků se na ně později odvolávali ve vládě.

Osud České národní rady

4. dubna 1945 v Košicích jmenoval prezident Beneš první poválečnou vládu ve složení, které dohodli zástupci českých politických stran a Slovenské národní rady 28. března. Druhý den vláda schválila svůj program, nazývaný Košický, a 10. května přiletěla do Prahy. Ještě týž den jednala s představiteli České národní rady, která stála v čele odboje v Čechách v posledních dnech války. ČNR předala moc nové vládě a požadovala, aby splnila své předchozí prohlášení a doplnila své řady o účastníky domácího odboje. Vláda a zástupci ČNR se shodli na tom, že ČNR zůstane pomocným orgánem vlády a nejautoritativnějším sborem v české zemi.

Zápis ze 14. schůze vlády 10. května 1945:

Společné jednání se zástupci ČNR

Ministerský předseda Zd. Fierlinger vítá zástupce ČNR, kteří byli v tomto okamžiku uvedeni. Dojednávají se s nimi, zejména s předsedou ČNR profesorem dr. A. Pražákem, že zítra ve 12 hod. bude v místnostech ČNR pracovní schůze, které se zúčastní vláda. Ve večerních hodinách se pak bude konat slavnostní schůze. Přesná hodina a další podrobnosti o této slavnostní schůzi nutno ještě dojednat.

Ministerský předseda připomíná při této příležitosti, že v Čechách nebyl dosud náležitě publikován obsah vládního programu a vládního nařízení o volbě a pravomoci národních výborů. Ministr V. Kopecký sděluje, že podnikne ihned kroky, aby obyvatelstvo bylo o podstatném obsahu těchto dokumentů informováno a zařídí také, aby byly vytištěny.

16 Tamtéž, a.j. 1534 (Záznam o večeři v Kremlu dne 28. března 1945).

Místopředseda ČNR J. Smrkovský navazuje na dřívější jednání o poměru vlády k ČNR a vyslovuje názor, že by ČNR měla zůstat poradním orgánem vlády, zejména až do doby, kdy dojde k ustavení [Pro]zatímního národního shromáždění. Ministerský předseda Zd. Fierlinger poukazuje na to, že se tato věc upraví na zítřejší schůzi s ČNR. Končí poté formální část schůze v 5.45 hod. a členové vlády setrvávají pak ještě nějakou dobu v rozhovoru se zástupci ČNR.¹⁷

Druhý den, 11. května, se situace v postavení ČNR náhle změnila. Zasáhla do něho sovětská místa, velvyslanectví a představitel Rudé armády. Vláda opět jednala o poměru k České národní radě. Ze zápisu 15. schůze vlády 11. května 1945:

Poměr vlády k ČNR

Náměstek předsedy vlády K. Gottwald navazuje na včerejší jednání vlády v této věci a domnívá se, že by se ČNR mělo navrhnouti, aby se přetvořila na Český zemský národní výbor ve smyslu ústavního dekretu a vládního nařízení o národních výborech. Za toto řešení se přimlouvají zejména předseda vlády Zd. Fierlinger a náměstek předsedy vlády msgr. J. Šrámek, který poukazuje na to, že se také v Brně již tvoří Zemský národní výbor.

U s n e s e n í : Vláda se usnáší, že navrhne ČNR, aby se přetvořila na Zemský národní výbor ve smyslu ústavního dekretu prezidenta republiky a vládního nařízení o národních výborech.

Předseda vlády končí poté schůzi v 10.40 hod.

Schůze znovu zahájena ve 12 hod., když ministerský předseda Zd. Fierlinger referuje, že mu sovětské vojenské orgány právě cestou velvyslanectví sdělily, že nemají důvěru k ČNR, poněvadž některé věci a zjevy neopravňují k této důvěře. Jde o styk s vlasovci, o styk s Němci a o celou politickou linii, jak se projevuje z rozhlasových vysílání. Předseda vlády dodává, že snad jde o nedorozumění, ale pro vládu plyne z toho, že musí setrvat na zdrženlivém stanovisku k ČNR a žádat, aby odevzdala ihned správu země do rukou vlády a aby se co nejdříve provedly volby do Zemského národního výboru.

Za tohoto stavu věci učiněno

u s n e s e n í : Vláda se usnáší, že se zatím nebude konat manifestační schůze ČNR za její účasti. Na pracovní schůzi půjde jen předseda vlády.¹⁸

17 Tamtéž, sv. 137, a.j. 1494, schůze vlády 10.5.1945.

18 Tamtéž, schůze vlády 11.5.1945.

Zprávu o výsledcích jednání delegace vlády a ČNR podával 12. května Fierlinger a ministr Kopecký odmítl požadavek na doplnění vlády o zástupce domácího odboje (příloha č. 6).¹⁹

Po zásahu sovětských míst zmizela Česká národní rada z politického života. Pro některé její členy a pro funkcionáře jejího vojenského vedení měla faktická likvidace ČNR neblahé důsledky. Fierlinger informoval 5. června 1945 předsednictvo vlády o námitkách k činnosti ČNR ve dnech 5.–9. května. Šlo zejména o stížnosti sovětského velvyslance, uvedené v jeho notě z 31. května 1945 (příloha č. 7). Předsednictvo vlády usneslo:

1. Předseda vlády požádá příslušné politické strany, aby odvolaly ze Zemského národního výboru Josefa Kotrlého a Josefa Smrkovského. 2. Ministru národní obrany se ukládá, aby dal do výslužby gen. Kutlvašra, generála jezdeckta Julia Fišera, podpl. Bůrgra, podpl. Kadainku a škt. Nechanského.²⁰

Osudy představitelů vojenského velení v exilu

Změny ve velení československé armády, provedené vládou na její druhé schůzi, měly dozvuky. Od přelomu let 1944/45 komunisté intenzivně připravovali a prosazovali nové velení armády s cílem zcela vyřadit vedoucí armádní funkcionáře londýnského exilu. Zaměřili se na generály Sergeje Ingra, ministra národní obrany v exilové vládě, Františka Moravce, velitele zpravodajské služby a Miroslava-Neumanna. Komunisté dosáhli toho, že jmenovaní byli fakticky zbaveni odpovědných funkcí v armádě, ale neprosadili jejich potrestání, o což se snažili. Narazili na odpor prezidenta Beneše a některých členů československé exilové vlády. Vláda v Košicích rozhodla vyřadit generály Ingra a Moravce ze služby. Schválila doporučení předsednictva vlády z 6. dubna 1945, aby generálům Ingrovi a Neumannovi byla dána zdravotní dovolená a zmocnila své předsednictvo, aby samo rozhodlo ve věci gen. Moravce podle návrhu Vojenské rady.²¹ Na prezidentovo doporučení sami o dovolenou požádali. Jakmile dovolená skončila, naléhal prezident 8. srpna na předsedu a místopředsedu vlády, aby byla jejich záležitost vyřešena (příloha č. 8).²²

19 Tamtéž, schůze vlády 12.5.1945.

20 Tamtéž, schůze 6.4.1945

21 Tamtéž, schůze 6.4.1945.

22 SÚA-AÚV KSČ, sv. 57, a.j. 907 (též Archiv KPR, sign. T 577/45).

Jak slíbil ministr Svoboda, případem gen. Ingra se měla zabývat Vojenská rada a vláda. Očekávala se jeho rehabilitace a návrat do armády. Jeho odpůrci však nadále shromažďovali „důkazy o jeho vině“. Sociálně demokratickým ministrům je dodal Jaroslav Tomčík a Laušman je poslal Gottwaldovi. Autor dopisu z 24. srpna 1945 mimo jiné psal:

Převzetí gen. Ingra na odpovědné místo do naší nové armády ohrozí celou demokratickou výstavbu armády. „Rehabilitace“ Ingrova bude satisfakcí a posílením reakčních elementů v důstojnickém sboru, příšlých ze západu, i důstojníků domácích. Prakticky to znamená, že vládní program v armádě nebude splněn!

Gen. Ingr a spol. nese hlavní vinu a odpovědnost za ideologický zmatek a reakční tendence, které byly systematicky vneseny a upevněny v důstojnickém sboru západní zahraniční armády. Je příliš kompromitován, aby mohl v nové armádě zaujmouti místo, odpovídající jeho vysoké hodnosti. V Anglii gen. Ingr naprosto selhal vojensky a především p o l i t i c k y.

A následoval výčet ostrých výtek a obviňování, především politického rázu, z protisocialistického a protisovětského zaměření. Dopis pokračoval:

Dne 11.7.1945 jsem byl přijat prezidentem republiky, abych ho informoval o provádění osvětové a výchovné činnosti v nové armádě. Hovořili jsme také o skupině gen. Ingra a spol. Zdůraznil jsem i uvedl fakta, proč se gen. Ingr nemůže vrátit do armády.

Nesdílím prezidentovo hledisko, že jmenované skupině se ublížilo. Slíbil jsem panu prezidentovi, že až dostanu svůj písemný materiál z Anglie, že prokáži na faktech Ingrova neschopnost a zhoubnost jeho počínání jako ministra národní obrany a hlavního velitele čs. zahraniční armády.

Je nutné a v zájmu budování nové demokratické armády, aby záležitost gen. Ingra byla definitivně likvidována a gen. Ingr byl z armády odstraněn. Totéž platí o gen. Moravcovi. Jedinou výjimku a kompromis možno hledat v případě gen. Neumanna.

Prosím soudruha ministerského předsedu Zd. Fierlingera i soudruhy ministry Laušmana a Majera, kteří gen. Ingra i poměry v Anglii dobře znají, aby svou vahou pomohli případ gen. Ingra likvidovat jak naznačeno. Třeba energicky zúčtovat s reakcí v naší nové armádě a tak zaručit, aby program vlády také v armádě mohl být splněn. To s Ingrem ani s Moravcem n e j d e !²³

Pro komunistické ministry obstarával „důkazy“ Bedřich Reicin, velitel obranného zpravodajství. Stejně jako Tomčík řadil mezi hlavní Ingrovo „provinění“, že „v červnu 1940 nařídil demobilizaci čs. armády ve Francii,

23 SÚA-AÚV KSČ, sv. 57, a.j. 907 (Připomínky k věci S. Ingra).

ačkoliv Čs. národní výbor v Paříži, zastupující prezidenta, Národní shromáždění i vládu, neuzavřel s Německem ani příměří ani mír“, a navíc, že zakázal legionářům v čs. armádě ve Francii oslovovat se „bratře“. Reicin konstatoval:

Pro obě shora uvedená jednání je proti div. gen. S. Ingrovi vedeno trestní řízení pro zločin vojenské zrady podle § 6/1 zák. č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky. Toto trestní řízení bylo zahájeno dne 18. dubna 1945 u čs. polního prokurátora ve Velké Británii pod čj. 031/45. Spisy pak převzal polní prokurátor 1. armádního sboru v Praze a v řízení pokračuje ve formě soudního vyhledávacího řízení u polního soudu v Praze pod čj. Pv 971/45 IIIg.

Reicinův soupis obvinění Ingra obsahoval šestnáct bodů. Některá obvinění vycházela z toho, „že je všeobecně známo“, což bylo jediným důkazem. Další skupina obvinění se týkala Ingrova postoje ke komunistům v armádě, k ministru Svobodovi a také reprodukovala sovětské výhrady vůči exilovému ministru obrany (bod 5, 7, 8, 10, 11, 14):

5. V době, kdy div. gen. Ingr byl ministrem národní obrany a hlavním velitelem čs. branné moci, zpravodajské oddělení MNO pořizovalo a nařídilo zpravodajským orgánům vést seznamy komunistů, socialistů a osob sympatizujících s SSSR a sledovat jejich činnost jako osob nespolehlivých. Důkazy o tom se nacházejí v rukou hlavní správy OBZ, a to důkazy jak rázu všeobecného (směrnice), tak speciálního (evidenční listy, v nichž osoby komunistického smýšlení jsou špatně zapsány). Naproti tomu, přes různá upozornění, že ten či onen důstojník neb voják je smýšlení protidemokratického, vojenská správa pod vedením gen. Ingra nebrala na vědomí a naopak zakročovala proti stěžovatelům.

7. Za své návštěvy v SSSR v červenci 1942 zavinil gen. Ingr vznik nedůvěry vlády SSSR k čs. politice, když byl informoval nesprávně a nestejně sovětské činitele o poměru čs. vlády v některých zvláštních otázkách (Škodovy závody v Teheránu aj.). Zesnulému členu Státní rady dr. B. Vrbenskému pak zástupce lidového komisaře pro zahraničí Vyšinskij později výslovně řekl: „Ingr nás obelhává.“...

V souvislosti s těmito poměry též velmi nedobře působilo na sovětská úřední místa oddalování odjezdu 1. čs. praporu na sovětsko-německou frontu, ač vojáci netrpělivě čekali na příležitost k boji s nepřitelem.

8. Na podzim roku 1942 div. gen. S. Ingr ve funkci ministra národní obrany udělil písemnou důtku plk. L. Svobodovi, veliteli čs. vojenské jednotky v SSSR, za to, že se obrátil k maršálu Stalinovi s prosbou o odeslání své jednotky na frontu, a tím porušil služební postup. Věc nezůstala neznáma sovětským úřadům a vzbudila u nich nový pocit nedůvěry.

10. Za bojů u Dukly, kdy 1. čs. sbor v bojích o čs. hranice utrpěl těžké ztráty, div. gen. Ingr jako hlavní velitel, z Londýna, neobeznámen se situací a úkoly 1. čs. sboru a bez snahy obeznámit se s ní, vydával veliteli 1. čs. sboru kategorické rozkazy, které objektivně mařily válečné úsilí, jež sbor vyvíjel...

Z těchto rozkazů vyplývá, že ze strany gen. Ingra je objektivně zřejmá nezodpovědnost, s jakou tato opatření byla nařizována, subjektivně pak je z nich patrna zaujatost vůči čs. armádě z SSSR a snaha zmenšit její rozsah a snížit její význam, ač toho nebylo zapotřebí a ač několik týdnů poté tato armáda silně vzrostla v důsledku pomoci a opatření velení RA...

Z obsahu i formy uvedených spisů, zejména jejich tón osobně zahrocený a bryskní, je nutno usuzovat na osobní i politickou zaujatost tehdejšího hlavního velitele vůči veliteli 1. čs. sboru v SSSR, bez ohledu na to, že tím podlamuje bojovnou a morální sílu této jednotky...

11. Po návratu div. gen. Ingra ze zájezdu do SSSR v létě 1942 tento se častěji negativně vyslovoval o nynějším ministerském předsedovi a tehdejšími velvyslanci v SSSR Zd. Fierlingerovi a bylo všeobecně známo, že proti němu vede kampaň, která vyvrcholila v návrhu na jeho odvolání z místa velvyslance v SSSR – o tom mohou podati svědectví členové tehdejší vlády.

14. Gen. Ingr spoluzavinil, že prezident republiky nebyl informován o požadavcích některých skupin domácího odboje, jejichž depeše mu nebyly doručeny a že bylo znemožňováno spojení domácího odboje s Moskvou, že přímé spojení nebylo uznáno a nepřímé přes Londýn bylo přes stálé naléhání domácího odboje brzděno a znemožňováno...²⁴

Uplynul měsíc a Ingrovou záležitostí se přes Benešův podnět a Svobodu slib vláda nezabývala. 18. září 1945 se obrátil gen. Ingr na předsedu a místopředsedu vlády s žádostí o projednání své věci (*příloha č. 9*).²⁵

Následovalo předvolání Ingra před vojenský soud na 30. října 1945. Druhý den ve schůzi vlády proti tomuto kroku protestoval ministr Jaroslav Stránský a ministr Svoboda sdělil, že řízení zastavil:

Ministr prof. dr. J. Stránský prohlašuje, že se musí dotknouti věci, která není na programu, kterou však považuje za velice důležitou, neboť dotýká se cti a postavení londýnské vlády. Kolují pověsti, že bylo zahájeno trestní řízení proti generálu Ingrovi pro velezradu, a že se toto řízení týká skutečných okolností, o kterých věděli prezident republiky a ostatní členové londýnské vlády, a i když snad nechtěli převzít odpovědnost za tyto věci, přece je hodnotili tak, že považovali generála Ingra i nadále za poctivého

24 Tamtéž, 26-30 (Přehled předběžného informativního šetření obvinění vznesených proti osobě bývalého ministra nár. obrany div. gen. Ingra).

25 Tamtéž, 16-19 (Žádost o projednání osobní věci).

a věrného vlastence se všemi zásluhami, které si v minulosti získal. Nebylo by proto dobře možné, aby se skutečně tyto věci mohly stát předmětem trestního řízení, poněvadž to by znamenalo zároveň urážku ostatních členů vlády. Není-li pověst nepravdivá nebo není-li věc uvedena do pořádku, bude nutno, aby se vyšetřila a pro tento případ navrhuje ministr, aby byla šetřením pověřena komise, skládající se z ministra národní obrany, ministra vnitra a ministra spravedlnosti. Ministr gen. L. Svoboda vysvětluje, že se poprvé po ustavení vlády na domácí půdě dověděl od generála Španiela, když přijel do Banské Bystrice, že bylo zahájeno trestní řízení proti gen. Ingroví, Viestovi a Neumannovi, poněvadž kdysi ve Francii nařídili demobilizaci. Tehdy dal příkaz, aby se řízení ihned zastavilo, což se také stalo. Prostudoval spis a zjistil, že trestní řízení bylo zahájeno na návrh vojenského prokurátora Aufrichta ještě v Anglii, a to na podkladě oznámení, které učinil pplk. Brunner. Dodatečně nařídil Nejvyšší vojenský soud obnovení zastaveného trestního řízení a věcí byl pověřen vojenský prokurátor první oblasti. Do tohoto řízení nemohl ministr národní obrany dobře zasahovat, poněvadž abolicie, tj. zastavení trestního řízení, je prerogativou prezidenta republiky. V poslední době se však zajímal o věc pan prezident sám a informoval se o ní a v důsledku toho mohl ministr národní obrany ji také sledovat a může dnes vládě sdělit, že právě dnes dal příkaz, aby se trestní řízení zastavilo, přičemž nedojde ani ke kárnému řízení. Ministr zdůrazňuje, že původcem celé věci je pplk. Brunner a na otázku ministra prof. dr. J. Stránského, v jakých důvodech dojde nyní k zastavení řízení vysvětluje, že podle předpisu vojenského trestního řízení lze zastavení provést z několika důvodů a pravděpodobně se tak stane pro nedostatek skutkové podstaty nějakého trestného činu. Ministr prof. dr. J. Stránský je přesvědčen, že ministr národní obrany věděl, že oznamovatel pplk. Brunner je mauvais sujet. Ministr gen. L. Svoboda potvrzuje tuto okolnost, žádá však, aby se případ generála Ingra definitivně vyřídil, neboť dělá mu mnoho starostí a bylo by proto na čase, aby se vláda tím zabývala, neboť jde o čistě politický případ.²⁶

Vláda vzala Svobodovu zprávu na vědomí a usnesla, že se k případu vrátí, až Vojenská rada předloží své doporučení. 2. listopadu Ingr, který ještě nevěděl o rozhodnutí vlády, děkoval jejímu předsedovi a místopředsedům, že poskytli možnost řádného projednání jeho případu:

V dopise ze dne 18. září t.r., zasláném panu ministerskému předsedovi, pánům místopředsedům vlády, panu ministrowi národní obrany a na vědomí panu prezidentu republiky jako vrchnímu veliteli, jsem vylíčil svou situaci a žádal o projednání mého případu.

26 Tamtéž, sv. 138, a.j. 1494, schůze vlády 31.10.1945.

Své podání jsem uzavřel žádostí, aby vláda – příkládá-li víru pomluvě o mně šířené – buď proti mně zavedla řádné řízení, nebo aby mi sdělením jmen informátorů dala možnost zjednat si zadostiučinění.

30. října t.r. jsem byl předvolán polním soudem I. armádního sboru jako obviněný pro zločin podle § 380 v. tr. z. a zločin dle § 6, odst. 1 zák. na ochranu republiky (zločin zneužití úřední moci a zločiny velezrady a napomáhání nepříteli).

Jakkoli jsou uvedené obvinění nehorázná, ba urážlivá, děkuji vládě, že mně konečně poskytla možnost řádného projednání obvinění proti mně vznesených a dovoluji si vyslovit svou dobrou víru, že po skončení trestního řízení proti mně rozhodne vláda o mém případu brzy i politicky.²⁷

9. listopadu soud upustil od dalšího stíhání. Ingr členům předsednictva vlády v dopise z 15. listopadu 1945 opět vyslovoval naději na brzké rozhodnutí a na definitivní vyřešení jeho věci:

Ku svému dopisu ze dne 2. listopadu t.r. si dovoluji sdělit, že podle oznámení polního prokurátora I. armádního sboru ze dne 9.11. t.r. bylo upuštěno od mého dalšího stíhání pro zločiny zneužití úřední moci, velezrady a napomáhání nepříteli, „poněvadž tu není činný trestním soudem stíhatelných“.

Soudím, že nyní nestojí již nic v cestě, aby vláda rozhodla spravedlivě v mé věci i politicky a dovoluji si znovu vyslovit svou dobrou víru, že tak učiní brzy.²⁸

Ingroví odpůrci, ať už z politických či osobních důvodů, nespíchlali. Nevyklučovali, že uzavřením případu by hrozilo nebezpečí návratu generála k výkonu služby, čemuž chtěli zabránit. Záležitost se dostala na schůzi předsednictva vlády až 1. února 1946. V diskusi se kromě dvou zcela protikladných ocenění Ingrových zásluh promítl i rozdílný postoj k činnosti exilové vlády v Londýně. Z jednání předsednictva vlády:

Náměstek dr. Stránský žádá, aby se o této věci jednalo pouze za účasti ministra národní obrany gen. Svobody. Státní tajemník dr. Ferjenčík uvádí, že ministr národní obrany by se jednání o této věci nerad zúčastnil, ježto ji považuje výlučně za politickou. Vzkazuje však, že podle jeho názoru poměry v armádě, jakož i poměry politické mluví proti Ingrově reaktivaci. Náměstek dr. Stránský s tímto názorem nesouhlasí. Má za to, že mnoho vojáků by neporozumělo, že ten, kdož první stál v odboji, nemůže nyní sloužit. Náměstek Gottwald je přesvědčen, že návrat gen. Ingra možný není. Jeho vojenská politika byla reakční, protidemokratická a proti sovětské armádě.

27 Tamtéž, sv. 57, a.j. 907, 32 (Projednání osobní věci, pokračování).

28 Tamtéž, 33 (Ukončení trestního řízení).

Je to vidět i z protokolu Vojenské rady. Jeho příchod do armády znamená rozkol. Pro komunisty je jeho návrat nepřijatelný. Náměstek dr. Stránský uvádí, že stejně rozhodně a se stejným důrazem hájí názor opačný. Nikdo nemůže Ingrovi vytknouti, že by byl protisovětský. Připouští některé osobní neshody mezi Ingrem a gen. Svobodou. Sám proti Ingrovi navrhoval povýšení Svobody na generála. To však jsou věci pouze osobní.

Předseda vlády má za to, že Ingr přece jenom způsobil u Sovětů určité rozladění. Náměstek dr. Stránský znovu opakuje, že kdo hrál v osvobození takovou roli, nesmí se nechat padnout. Náměstek Gottwald tvrdí, že působnost Ingrova byla negativní. Jeho armáda byla organizována jako armáda okupační. Sám pak brzdil a ztěžoval pozici armády východní.

Také státní tajemník dr. Ferjenčík má za to, že gen. Ingr nechápal, že armáda se vyvíjí v novém lidovém duchu. Náměstek Široký uvádí, že v armádě Ingr vyvolával určitý antisemitismus. Náměstek dr. Stránský to popírá s poukazem na veliké procento Židů v armádě, které samo o sobě vyvolávalo určité averze. Doporučuje, aby obvinění, jež bylo proti Ingrovi vzneseno, bylo prověřeno komisí, sestávající z ministrů gen. Svobody, V. Noska, dr. Drtiny a F. Hály. Ta nechť podá zprávu, zda činnost Ingrova vylučuje jeho použití. Dovolává se také dopisu gen. Goliána, který sám četl a v němž se pravilo, že bez Ingra nebylo by slovenského povstání. Náměstek Široký proti tomu rozhodně protestuje. Náměstek Ursíny konstatuje, že působení Ingrova důvěrníka na Slovensku nebylo dobré. Sám měl s Ingrem určité rozpory, avšak nedovede si představit, že by byl antisemitou. Ingr vykonal kus práce a proto se připojuje náměstek Ursíny k návrhu dr. Stránského. Tento má za to, že pozice na západě musí být zcela jinak posuzována, než pozice v Rusku.

Po debatě, jež se o této věci rozvinula, zdůraznil náměstek dr. Stránský ještě, že v komisi měl by být také Slovák, a podal návrh, aby přibrán byl do komise také státní tajemník dr. Clementis.

Náměstek dr. Stránský formuloval poté svůj návrh tak, že souhlasí, aby gen. Ingr byl poslán na dovolenou s čekatelným, aby však komise, sestávající z ministrů gen. Svobody, V. Noska, dr. Drtiny, F. Hály a dr. Clementise, dodatečně prozkoumala a posoudila jeho činnost a podala o ní zprávu. Tento návrh byl přijat jednomyslně.²⁹

V příští schůzi předsednictva vlády Stránský prosadil změnu usnesení minulé schůze, s nímž původně souhlasil:

Náměstek dr. Stránský uvádí, že poprosil předsedu vlády, aby usnesení z 1. února 1946 ve věci Ingrově prozatím nebylo prováděno, ježto došlo k němu pouze po jeho zavinění. Konstatoval, že předsednictvo zamýšlelo

29 SÚA, fond ÚPV, schůze 1.2.1946.

věc dáti nejprve vyšetřiti zvláštní ministerskou komisí, on pak připojil ještě návrh, aby Ingr byl současně dán na dovolenou s čekatelným. Učinil tak pouze z neznalosti věci, ježto se domníval, že jest toto řešení pro Ingra příznivé. Dodatečně zvěděl, že tímto řešením budou sníženy Ingrový příjmy asi o 1/3. Žádá proto, aby od přeložení gen. Ingra na dovolenou s čekatelným bylo až do vyšetření věci ustanovenou komisí upuštěno.

V debatě opětně náměstek dr. Stránský konstatuje, že gen. Ingr nebyl protisovětský, protidemokratický a ani antisemitský. Jinak přece by jej londýnská vláda nenechávala býti ministrem národní obrany. Má za to, že toto řešení by bylo namířeno i proti londýnské vládě. Nelze žádat, aby s ním souhlasil.

Náměstek dr. Šrámek uvedl, že činnost v zahraničí vlastně započala činností Ingrovou a konstatuje, že Ingr měl velké zásluhy, přes chyby, které snad později udělal. Konstatuje dále, jaký dobrý bojový duch byl ve Francii a i tu okolnost, že Ingr sám na bojišti akce vedl.

Náměstek dr. Stránský má za to, že Ingr je již dosti potrestán, a že by bylo lze řešiti věc tak, že dostane nižší velitelství.

Předsednictvo vlády usneslo,

... že věc bude ponechána zatím tak jak jest, tj. Ingr nebude překládán na dovolenou s čekatelným, a sice do té doby, než stanovená komise věc vyšetří. To však má se státi urychleně. Místo ministra národní obrany gen. Svobody bude v této komisi státní tajemník dr. Ferjenčík.³⁰

O činnosti a závěrech komise dosud chybějí doklady, ale ještě v říjnu 1946 zůstávala Ingrova záležitost nevyřízena. Znovu se ohlásil s iniciativou prezident Beneš. Potvrzuje to agenturní zpráva z 29. října 1946, kterou vedoucí evidenčního odboru ÚV KSČ Karel Šváb zaslal Gottwaldovi:

Dostali jsme tuto zprávu:

Asi před 14 dny předseda vlády při přijetí na Hradě slíbil prezidentu republiky, že ihned po 28. říjnu a po projednání dvouletky bude se vláda zabývat definitivním vyřízením případu býv. ministra národní obrany z Londýna, div. gen. Sergeje I n g r a.

V těchto dnech prezident republiky uložil přednostovi své vojenské kanceláře, arm. gen. Hasalovi, aby navštívil ministra Drtinu, ministra Stránského, ministra Svobodu a arm. gen. Bočka a sdělil jim k nadcházejícímu projednávání případu Ingra toto jeho stanovisko:

30 Tamtéž, schůze 6.2.1946.

1. Ingrovi bylo ukřivděno.
2. Ingr byl hlavním sloupem čs. zahraničního vojenského odboje a podpořoval prezidenta v akcích proti disidentům (Prchala, Hodža, Osuský atd.).
3. On sám hodlá vystoupit jako svědek na obranu Ingrovi.³¹

Případ Ingr vstupoval do druhé fáze. Předsednictvo vlády obnovilo 31. října 1946 činnost komise k prozkoumání činnosti gen. Ingra, jejímiž členy byli ministři V. Nosek (předseda), P. Drtina, F. Hála, B. Laušman, V. Kopecký a státní tajemníci J. Lichner a V. Clementis. Měla svůj úkol splnit do konce listopadu. Komise se sešla 25. listopadu, obdržela zprávu, ve které byly hodnoceny zásluhy gen. Ingra a seznam negativních stránek v jeho činnosti (*příloha 10*) a poté i Ingrovy připomínky ke zprávě (*příloha 11*). Komise k žádnému závěru nedospěla a tak vláda 11. února 1947 přijala z Gottwaldova podnětu další usnesení: uložila komisi podat „do týdne zprávu o výsledcích šetření ve věcech div. gen. Ingra a brig. gen. F. Moravce s příslušnými návrhy“. Komise zasedala 21. března a výsledkem byl Ingrův přechod do diplomatických služeb.³²

Později Ludvík Svoboda potvrzoval, že „Beneš prosazoval zpočátku do armády, a to velmi kategoricky, také Ingr. Když jsem to odmítl, jednal přímo s vládou, která zřídila komisi, věc Ingrovi vyšetřovala a závěr byl, že ho povýšila na armádního generála a poslala do Holandska za vyslance“. Vláda schválila jeho jmenování velvyslancem 9. dubna 1947 a prezident ho funkcí pověřil 19. září. Ingr však zůstal ve stavu ministerstva národní obrany.

Vedení zastupitelského úřadu v Haagu převzal 1. ledna 1948. 3. března 1948 se však vzdal funkce a druhý den to oznámil holandskému ministru zahraničí, „pak se odebral do úřadu, kde své rozhodnutí sdělil zaměstnancům, načež opustil úřad“. Vydal prohlášení: „Dnešní Gottwaldova vláda se dostala k moci záměrnou, předem podrobně a pečlivě připravovanou akcí, provedenou Sborem národní bezpečnosti a ozbrojenými stranickými tlupy proti vůli velké většiny čs. lidu. Proto ji nemohu uznat a neuznávám za zákonnou a základním zásadám demokracie odpovídající vládu Československé republiky“.

Podobná prohlášení chtěl rozeslat úřední cestou diplomatickým zástupcům všech států v Haagu. Jeho dopisy však úředníci československého vyslanectví zdrželi. 16. března vydal gen. B. Boček, náčelník hlavního

31 SÚA, AÚV KSČ, fond 100/24, sv. 57, a.j. 907, 31.

32 SÚA, fond MV-N, kr. 145, č.j. 561, inv.č. 80.

štábu, rozkaz Ingrovi, aby se do deseti dnů vrátil domů a hlásil u něho. 3. dubna zprostil Ingra prezident Beneš úřadu vyslance.³³

Poněkud odlišně se vyvíjel vojenský osud generála Františka Moravce. Komunisté rovněž usilovali o jeho vyřazení z armády. 1. února 1946 o něm jednalo předsednictvo vlády:

Státní tajemník dr. Ferjenčík podal poté stručnou zprávu ve věci gen. Moravce a uvedl, že tomuto klade se za vinu, že jako šéf zpravodajské služby nepostaral se před svým odletem na západ vhodnými rozkazy, aby zpravodajský materiál nedostal se Němcům do rukou. Tím zavinil stáhnutí a smrt mnohých lidí. Je proti němu vedeno proto trestní řízení se suspendí. Zpráva byla bez debaty přijata na vědomí s tím, že bude vyčkán výsledek tohoto řízení.³⁴

Za pět dní, 6. února, Ferjenčík svou první informaci opravil:

Státní tajemník dr. Ferjenčík konstatuje ve věci gen. Moravce, že jeho informace na schůzi konané 1. února 1946 nebyla přesná. Trestní řízení bylo zastaveno. Navrhuje, aby proti Moravcovi bylo zavedeno kárné řízení a aby Moravec do jeho skončení byl dán na dovolenou s čekatelným.

Bylo jednomyslně usneseno uložit ministru národní obrany, aby dal zprávu proti gen. Moravci kárné řízení a do jeho skončení aby jej přeložil na dovolenou s čekatelným.³⁵

Ještě dřív, než vůbec kárné řízení započalo, zprostito ministerstvo národní obrany ke 14. březnu 1946 gen. Moravce vojenské služby, aniž mu sdělilo důvody propuštění. Pouze generální tajemník KSČ Rudolf Slánský ho veřejně označil za „reakčního generála“ jako Ingra. Pouze neoficiálně a po straně se dozvídal nebo spíš vytušil důvody zákroku proti sobě. Na nepodložená obvinění, která komunisté rozšiřovali jako důkazy o jeho činnosti ve funkci vedoucího zpravodajského důstojníka kolem 15. března 1939 a během války, reagoval v memorandu 6. dubna 1946. Adresoval je prezidentu republiky, jehož pomoc, jak nasvědčoval průvodní dopis, očekával:

Výnosem MNO čj. 7713-I/2. oddělení 1946 ze dne 2. března 1946 bylo mi sděleno, že jsem dán ze služebních důvodů na dovolenou s čekatelným a zproštěn dnem 14. března služby. S tímto opatřením je spojeno příslušné

33 Archiv federálního ministerstva zahraničí, složka Sergej Ingr, č. 194.122/47, č. 72 701/48, č. 70 018/1948, č. 60 484/48.

34 SÚA, fond ÚPV, schůze 1.2.1946.

35 Tamtéž, schůze 6.2.1946.

snížení požitků. Ve výnosu MNO nejsou uvedeny žádné důvody tohoto opatření.

Tímto rozhodnutím MNO cítím se mravně i materiálně poškozen a považuji je za nespravedlivé. Nebyl jsem podroben žádnému řízení ani šetření, takže mi nejsou vůbec známy důvody, které MNO vedly k tomuto rozhodnutí a nebyla mi vůbec dána možnost proti jakémukoliv obvinění se hájit.

O příčinách odmítavého stanoviska MNO k mojí osobě nebylo mi nikdy nic oficiálně řečeno. – Zčásti se o nich dovídám nepřímými cestami soukromými, v poslední době jsem byl veřejně potupen a za reakčního označen poslancem Slánským na sjezdu komunistické strany, zčásti mohu tyto důvody tušit neb předpokládat na základě celkové situace politické a vojensko-politické.

Sepsal jsem, pane prezidente, stručné memorandum, v němž jsem se pokusil reagovat na všechny ty předpokládané neb známé mi námitky proti mojí londýnské činnosti. Je v něm shrnuto vše, co je prezidentu republiky známo z vlastního názoru a zkušenosti.

Nemaje, kam bych se jinam obrátil, prosím Vás, pane prezidente, abyste tohoto memoranda použil k projednání mého případu, k projednání spravedlivému. Až dosud nesl jsem svoji těžkou situaci trpělivě a důstojně, jak jste mi uložil. – Obracím se na Vás nyní, kdy k utrpení duševnímu, k ohrožení mojí občanské i vojenské cti přistupuje rozhodnutím MNO vyvolaný těžký příznak nedostatku materiálního.^{36, 37}

Prezident Beneš 26. února 1947 kárné řízení proti gen. Moravcovi zastavil; ten byl poté ustanoven do funkce velitele divize v Mladé Boleslavi. Po únoru 1948 odešel generál do exilu, kde patřil mezi organizátory zpravodajské činnosti proti komunistickému režimu.

36 Memorandum viz příloha č. 12.

37 A KPR, T 926/46.

Charakteristiky navrhovaných ministrů-nekomunistů zpracované moskevským komunistickým exilem

Fierlinger Zdeněk

53letý, české národnosti, vzděláním a povoláním komerční inženýr, pracující před první světovou válkou v Rusku. V době první války byl důstojníkem čsl. legií v Rusku a pak ve Francii. Po celou dobu trvání Československé republiky byl v diplomatické službě, mimo jiné jako čs. vyslanec ve Washingtonu, v r. 1934 ve Vídni. Pracoval pak v čs. ministerstvu zahraničí v Praze a v r. 1938 stal se vyslancem Československé republiky v Moskvě. Byl členem sociálně demokratické strany; neměl v ní však žádných politických funkcí. Hlásil se již v době republiky ke skupině levo-sociálně demokratických intelektuálů a psal do jejího časopisu stati hospodářsko-teoretické v duchu „hospodářské demokracie“. Byl pokládán i v řadách londýnské emigrace za „komunizujícího elementa“ a stával se předmětem výpadů reakce pro své přátelské stanovisko k Sovětskému svazu a pro svoji diplomatickou činnost v Moskvě, i pro svoje projevy ve vyslaneckém vysílání v moskevském rozhlasu v době nynější vlastenecké války SSSR.

Fierlinger patří v zahraničním čs. hnutí k levé sociálně demokratické skupině, která vydává v Londýně časopis „Nová Svoboda“. K této skupině patří také poslanec Laušman a Pacák Václav. Tato sociálně demokratická skupina vyslovovala se vždy pro spolupráci s komunisty a naznačovala vůli ke sjednocení sociálně demokratické strany s komunistickou stranou. Fierlinger jest osobním svým charakterem člověk mravně založený, v důsledku své nepřetržité diplomatické činnosti poněkud vzdálený obyčejnému životu; jest vzdělán všeobecně a částečně i v socialistické literatuře, přičemž ho vyznačuje sklon k centristické nerozhodnosti, k akademismu a k doktrinářskému teoretizování, zvláště v oboru hospodářském. V jednání činí dojem čestného muže. Ke komunistům projevuje chování velmi přátelské. Účastní se spolu s komunisty redigování časopisu „Československé listy“ v Moskvě. Často ujišťuje, že politicky jde samostatnou cestou, neodvislou i vůči Benešovu vlivu.

Dr. Š r o b á r Vavro

stár přes 70 let, povoláním lékař, přední měšťácký slovenský politik demokratického směru. Byl vůdcem slovenského národního odboje za první světové války v r. 1914-18. Později byl ministrem čsl. vlády. Patřil k zastáncům tzv. „čechoslovákismu“, tzn. k zastáncům myšlenky, že Češi a Slováci tvoří jeden národ. Odevždy byl zapřísáhlým odpůrcem Hlinkovy fašistické

strany na Slovensku. Po vytvoření tzv. „samostatného“ Slovenska zůstal v zemi a udržoval z podzemí spojení s londýnským táborem dr. Beneše. Zpočátku se pokoušel ve jménu benešovského tábora na Slovensku tvořit tzv. Ústřední národní výbor, jako protiváhu proti Slovenské národní radě. Avšak později byl vzat do Slovenské národní rady, jejímž je nyní druhým předsedou.

Dr. Šrobár, ačkoli vysoce stár, zůstal na území srpnového slovenského povstání v r. 1944 v Banské Bystrici do poslední chvíle a po jeho likvidaci přešel na území Zakarpatské Ukrajiny a východního Slovenska. Svými názory jest Šrobár člověk již značně konzervativní, ale jeho národní autorita na Slovensku jest nesporná.

Monsignore Jan Š r á m e k (okolo 70 let)

je předsedou londýnské čsl. vlády. Jako katolický kněz byl po celou dobu trvání Československé republiky vůdcem české katolické lidové strany, která se počítala k demokratickým stranám. Šrámek byl znám jako činitel, který postavil český katolicismus na pozici boje proti fašismu. Vystupoval již dříve pro úzký přátelský poměr ČSR k SSSR. Za mnichovské krize v září 1938 choval se z členů čs. vlády poměrně nejstatečněji. Do emigrace šel, použiv k ilegálnímu přechodu pomoci komunistů. V emigraci se stal předsedou zahraniční čs. vlády. Jeho poměr ke komunistům byl v Paříži i v Londýně nepředpojatý a v rámci Národní fronty kladný. Naši londýnští soudruzi vypravují, že Šrámek ve vládě naléhal nejrozhodněji na uskutečnění nové spojenecké smlouvy československo-sovětské. Šrámek napsal o nutnosti nejužšího spojení se Sovětským svazem několik významných statí. Šrámek má kladné stanovisko k myšlence vlády Národní fronty i k myšlence národního bloku pracujících lidí. Monsignore Šrámek jest po prezidentu dr. Benešovi nejvíce respektovaným politickým činitelem českého měšťáckého tábora v zahraničí. Jako jeden z předních nositelů bývalé moci měšťácko-socialistické koalice představuje kontinuitu s dřívějším demokratickým režimem v republice. Ze strany Slováků jsou proti Šrámkovi námitky pro jeho staré „čechoslovakistické“ stanovisko.

Jest důležité poznamenat, že Šrámek zaujímá velmi kritické stanovisko k Vatikánu pro jeho hitlerofilskou politiku. Šrámek mluví o nutnosti slovenské orientace českého katolicismu.

D a v i d Josef

šedesátiletý, Čech, člen čsl. Státní rady v Londýně, jeden z vedoucích činitelů strany českých socialistů (dříve se nazývala tato strana národně socialistická – jest to strana dr. Beneše). David patřil vždy k politikům

národního a slovanského cítění a byl pokládán za levého socialistu. Za prvé války byl legionářem v Rusku a představoval mezi legionáři ten směr, který se stavěl proti kontrarevoluční úloze čsl. legií na Sibiři a pro přátelství se Sovětským svazem. V Československé republice byl David organizátorem tzv. Čsl. obce legionářské, která podporovala demokratické snahy a byla silou antifašistickou. Jako poslanec čsl. parlamentu byl David předsedou parlamentního branného výboru a vystupoval v této funkci pro spojení se Sovětským svazem a pro součinnost čsl. armády s Rudou armádou. Josef David byl s jednou delegací v Sovětském svazu a chodil pak po schůzích Čsl. svazu přátel SSSR a propagoval přátelství k Sovětskému svazu.

Po opuštění země v r. 1939 zdržoval se Josef David nejprve v Jugoslávii a pak odejel do Londýna, kde se stal členem Státní rady. V Londýně udržoval David vždy kladný poměr k našim soudruhům a při seskupování představitelů tří dělnických stran (komunisté, sociální demokraté a čeští socialisté) byl David počítán k levým, blíže spolupracujícím s komunisty. V Londýně se David stal také předsedou tamního Slovanského výboru. Naši londýnští soudruzi hodnotí Josefa Davida celkem kladně. Poukazují však na to, že jest to dnes člověk při své dobrotě změkčilý, sentimentální, bolestivý. Domnívají se přesto, že jest to z představitelů české socialistické strany člověk poměrně nejvíce čestný a v politice Národní fronty a v politice národního bloku lze využít významu jeho osobnosti.

Generál Ludvík S v o b o d a

jest stár asi 50 let, národnosti české, z Moravy, původem z rodiny rolnické. Ve vojenské službě jest z doby první světové války, kdy se stal jako zajatec na ruském bojišti vojákem československých legií v Rusku. Sloužil 20 let v československé armádě a dosáhl v ní hodnosti podplukovníka. Ke které politické straně příslušel není známo, nebyl asi politicky organizován. Patřil k těm důstojníkům čsl. armády, kteří se s rozhořčením stavěli proti kapitulaci Československa 30. září 1938. Po okupaci českých zemí v r. 1939 podplukovník Svoboda odešel do emigrace a vzal s sebou několik druhých oddaných mu čsl. důstojníků. Odebral se do Polska a tam v září r. 1939 za německo-polské války začal ve zvláštním výcvikovém táboře v Brestu formovat čsl. zahraniční vojenskou jednotku. K jejímu zformování však nedošlo pro porážku Polska. Podplukovník Svoboda s několika sty čsl. dobrovolců zůstal na území západní Ukrajiny, když tam přišla Rudá armáda. Čsl. vojenští běženci byli pak internováni v táboře Oranky u Gorkého. Zatímco značná část čsl. důstojníků a vojáků odešla z území Sovětského svazu na Střední východ nebo do Anglie, podplukovník Svoboda v SSSR

zůstával a přesvědčoval i druhé čl. vojíny, aby zůstali v Sovětském svazu a vyčkali zde možnosti boje proti Němcům. Podplukovník Svoboda choval se v táboře podle všech svědectví plně loajálně v poměru k sovětským orgánům a jak sám často vypravuje, zrálo v něm již tehdy přesvědčení, že nejvýznamnější úlohu sehraje čl. vojenské části na východě a nikoli na západě.

Když po zahájení sovětsko-německé války v r. 1941 byla uzavřena zvláštní československo-sovětská vojenská úmluva o formování čl. vojenských částí na území SSSR, chopil se podplukovník Svoboda vedoucí úlohy při formování první čl. vojenské jednotky. Vytvořil 1. čl. prapor, který se vyznamenal pod jeho vedením v boji u Sokolova 8. března 1943. Z 1. čl. praporu vyrostla pak pod vedením později již plukovníka Svobody 1. samostatná čl. brigáda, která se vyznamenala v boji u Kyjeva a Bílé Cerkve a stala se nositelkou řádu Suvorova II. stupně a řádu Chmelnického I. stupně. Plukovník Svoboda obdržel za velení čl. praporu v bitvě u Sokolova řád Lenina a za velení 1. samostatné brigádě v boji o Kyjev řád Suvorova II. stupně. Vedle toho obdržel několik vojenských řádů československých a byl jmenován v prosinci 1943 brigádním generálem čl. armády (generálmajorem). Generál Svoboda navázal úzké styky s komunistickými poslanci. Nejen ve všech veřejných projevech, ale i v soukromých rozmluvách generál Svoboda projevoval nejplnější oddanost a upřímnou přichylnost k Sovětskému svazu, Rudé armádě a maršálu Stalínovi. Pro toto pevné stanovisko stal se generál Svoboda předmětem intrik reakčních živlů v československém ministerstvu národní obrany v Londýně.

Generál Svoboda se jeví býti upřímným československým patriotem, jehož patriotism jej, důstojníka, pevně svázal s politikou nejtěsnějšího přátelství k Sovětskému svazu a v duchu Národní fronty i s činiteli komunistické strany. Naši soudruzi, kteří působí jako osvětoví pracovníci v československém vojsku, oceňují chování generála Svobody v tomto smyslu příznivě a orientují se na generála Svobodu jako na činitele, který si pro svoji věrnost k SSSR zaslouhuje důvěry a jest hoden i schopen s důvěrou vykonat odpovědné úlohy.

Jan M a s a r y k (59 let)

syn zemřelého prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka a po dlouhá léta vyslanec republiky v Londýně. Nepřísluší k žádné straně. V zahraniční československé vládě je ministrem zahraničí. Je znám jako nejzarytější zastánce západní orientace čs. zahraniční politiky. Naši londýnští soudruzi o něm mluví jako o spojenci reakčních živlů čs. vlády. O Masarykovi je známo, že na počátku sovětsko-německé války dával londýnské vládní propagandě zvláštní direktivy s poukazem na to, že Sovětský svaz

bude v několika nedělích poražen. Hlásal vždy, že válku proti Německu rozhodnou západní velmoci. Proti komunismu je ostře nepřátelsky zaujat. Mnohé doklady svědčí o tom, že se snažil brzdit rozhodný příklon k Sovětskému svazu, vystupoval s myšlenkou Československa jako „mostu mezi východem a západem“. Podle naší informace ve funkci ministra zahraničních věcí soustavně káral velvyslance v Sovětském svazu Fierlingera za jeho projevy oddanosti k Sovětskému svazu, za jeho kladný poměr k polskému Výboru národního osvobození a za jeho spolupráci s komunisty. O Janu Masarykovi koluje tvrzení, že se vyjádřil: „Kdyby měli v budoucí republice rozhodovati komunisté, tak se do republiky nevrátím.“

Naši londýnští soudruzi, příjíždějící z Anglie, vyprávějí, že Jan Masaryk v poslední době značně změnil své chování, snaží se zamazati stopy po svém dřívějším neodpovědném vystupování a hledí projevovati přivětivost vůči komunistům. Prezident Beneš vždy prohlašoval, že Jana Masaryka drží kvůli památce jeho otce a pro utěšení anglických lordů.

Dr. Jaroslav S t r á n s k ý (61 let)

ministr spravedlnosti čs. londýnské vlády. Povoláním je univerzitní profesor trestního práva. Patří k národně socialistické straně dr. Beneše. Byl poslancem čs. parlamentu, vydavatelem levicového časopisu „Lidové noviny“ a majitelem velkého nakladatelství v Praze, „Frant. Borový“. Zaujímal vždy demokratickou, antifašistickou pozici. Ale jinak jest typickým levoměřáckým politikantem a krasořečníkem, majícím sklony k moralizujícím gestům. Proti komunistům v minulosti vedl vždy novinářský boj. Byl pro spojenectví se Sovětským svazem. V době krize roku 1938 se sblížil s komunisty, zaujímal stanovisko boje na obranu republiky, ale v činech zůstal nerozhodným a s kapitulací Československa prakticky souhlasil. Sám sebe označoval za „shnilého elementa“ a „skeptika“. Prezident Beneš charakterizoval jeho extravagantnost slovy, že Stránský o sobě myslí, že on nejde s Benešem, nýbrž že Beneš jde se Stránským. Naši londýnští soudruzi líčí Stránského jako ministra tak, že si ve vládě dovoluje různá samostatná vystupování. V zastoupení národně socialistické Benešovy strany účastní se Stránský jednání bloku tří dělnických stran.

U r s í n y Ján

asi 48letý, slovenské národnosti, bohatý statkář, z tradiční slovenské národní rodiny. Dříve byl na Slovensku poslancem československé agrární strany. Patří i jako činitel evangelické církve k představitelům demokratického tábora slovenské buržoazie. Oproti Benešově politice „čechoslo-

vakismu“ stojí nyní na nacionální pozici slovenského národa. Na Slovensku se účastnil v podzemí slovenského národního boje proti Němcům a bratislavské zrádné vládě. Ve spolupráci s komunisty pracoval pro vytvoření Slovenské národní rady, jejímž jest místopředsedou. Byl pověřencem Slovenské národní rady pro věci hospodářské. Když se za slovenského srpnového národního povstání v r. 1944 ustavila jednotná slovenská měšťácká strana „Slovenská demokratická strana“, stal se Ursíny jejím předsedou.

V době slovenského povstání byl Ursíny členem delegace Slovenské národní rady, která odejela do Londýna jednati s Benešem a čs. vládou. Přijel pak do Moskvy, a byl v rámci delegace Slovenské národní rady přijat soudruhem Molotovem. V Moskvě činil Ursíny politické projevy v správném duchu. Vyslovil se na poradě s vládním delegátem Němcem pro souhlas s připojením Zakarpatské Ukrajiny k Ukrajinské SSR. Odejel na osvobozené čs. území a účastní se na východním Slovensku výkonu správy ve jménu Slovenské národní rady. Ursíny jest hodnocen našimi slovenskými soudruhy jako politik selského původu, vypočítavý, myslící na majetkové, osobní a rodinné zájmy. Ursíny má svoji ženu a čtyři děti nyní v Moskvě a jest vděčen za starost sovětských orgánů o jeho emigrovavší rodinu.

L a u š m a n Bohumil

asi 40letý, české národnosti, bývalý oblastní sekretář sociálně demokratické strany a za sociální demokracii poslanec čs. parlamentu. V Londýně, kam emigroval v r. 1939, stal se členem Státní rady. Patřil k tzv. mladší levé generaci sociálně demokratických funkcionářů a v zahraničním čs. hnutí náleží k levé sociálně demokratické skupině jako Fierlinger, Pacák aj. V r. 1942 přijel z Londýna do Sovětského svazu a když se po čtyřměsíčním pobytu vrátil do Anglie, pořádal přednášky, v nichž vyzdvihoval hrdinné válečné úsilí sovětského lidu a celé sovětské zřízení. V r. 1944 byl jako levý sociální demokrat blízký ke komunistům vybrán do sboru politických poradců vládního delegáta ministra Němce. Přijel s touto delegací do Moskvy a s ní jel v září 1944 na území slovenského povstání v Banské Bystrici. Po likvidaci slovenského povstání zůstal spolu s komunistickými poslanci Slánským a Švermou na Slovensku a účastnil se po dobu čtyř měsíců partyzánského boje v týlu Němců za velmi těžkých podmínek. V únoru 1945 vyšel z týlu společně s partyzány k Rudé armádě. Laušman vystupoval na Slovensku čestně, schvaloval sjednocení slovenské sociální demokracie s komunistickou stranou Slovenska a vyslovoval se již dříve, že i v českých zemích bude cestou společného postupu směřovati ke sjednocení s komu-

nisty. Laušman jest člověk bojovné energie, prostého chování, v mluvě otevřený, prostomyslný, politicky se vyvíjející.

Dr. Hubert R i p k a (okolo 50 let)

státní ministr a úřadující šéf v čs. ministerstvu zahraničí. Byl kdysi redaktorem levicového orgánu „Lidové noviny“. Přidal se k národně socialistické straně, k straně dr. Beneše. V rámci delegace novinářů byl v roce 1935 návštěvou v Sovětském svazu. Jako levicový publicista platil za přítele Sovětského svazu. Za mnichovské krize roku 1938 zaujal na krátkou chvíli opoziční stanovisko vůči Benešovi, avšak v emigraci se s prezidentem brzy smířil a stal se členem čs. vlády. Spolu s řízením propagandy vede fakticky čs. ministerstvo zahraničí, v němž titulovaný ministr zahraničí Jan Masaryk vyřizuje agendu pro anglosaské země. V roce 1940 za finsko-sovětské války vystoupil dr. Ripka v pařížském časopisu „Čechoslovák“ s několika tendenčními protisovětskými články a projevy. Ripkovi se také přičítá autorství kombinací s československo-polskou federací, které Ripka připisoval ve svých projevech posláním „hráze proti bolševismu“. Dr. Ripka je při svém charakteru pokládán za konjunkturního politika, schopného se pro kariéru přizpůsobovati různým orientacím. V Londýně nadbíhal dr. Ripka v poslední době zvláště servilně komunistickým činitelům. V zastoupení národně socialistické strany se účastní jednání londýnských tří frakcí národního bloku (komunistů, sociálních demokratů a národních socialistů).

Dr. Jozef L e t t r i c h

asi 40letý, slovenské národnosti, patřil k tzv. mladé generaci měšťácké agrární strany na Slovensku. Smýšlení radikálně demokratického, progresivního. Za měšťácký tábor se zúčastnil v jedné frontě s komunisty podzemního národního bojovného hnutí Slováků proti Němcům a slovenským quislingům. V době slovenského povstání od 29. 8 – 27. 10. 1944 se Lettrich držel dobře. Byl pokládán za nejpevnějšího a nejlepšího předáka Slovenské demokratické strany, která spolu s komunisty vedla boj Slováků. Stal se místopředsedou Slovenské národní rady a po likvidaci banskobystričského povstání odešel do podzemí, kde se účastní boje. Bratislavskou quislingovskou vládou byl dr. Lettrich odsouzen k smrti. Lettrich jest přítelem Sovětského svazu a s komunistickými činiteli se značně sblížil.

Václav M a j e r

40letý, české národnosti, byl jmenován nedávno členem čs. vlády v Londýně za čs. sociálně demokratickou stranu. Doma byl dříve sociálně demokratickým sekretářem pro domkáře a malorolníky. Byl pokládán za

lepšího sociálně demokratického funkcionáře, majícího bližší a poctivější poměr k dělnictvu a pracujícím lidu. V londýnské sociálně demokratické emigraci byl Majer počítán k tzv. levé skupině, do doby, než se stal ministrem. Za svého ministrování se Majer přiblížil k vládní benešovské skupině. Podle mínění našich londýnských soudruhů, nyní příjždějících, počíná si Václav Majer v Londýně poměrně čestně, má přátelský poměr ke komunistům a vystupuje aktivně pro národní blok dělnických stran.

H á l a František

asi 50letý, národnosti české, vzděláním a povoláním katolický kněz. Byl politicky činný v české katolické lidové straně, vedené monsignorem Šrámkem, předsedou čs. vlády v Londýně. Již dříve vystupoval jako katolický antifašista a v letech 1937 – 1938 účastnil se i organizačně antifašistického hnutí, vedeného komunisty. Jest vedle monsignora Šrámka hlavním politickým představitelem českého katolického tábora v čs. zahraničním osvobozovacím hnutí. Jest členem čs. Státní rady v Londýně a jako její zástupce byl vyslán spolu s vládním delegátem Němcem v srpnu 1944 na čs. osvobozené území. Za pobytu v Moskvě napsal články, jež v duchu slovanské tradice sv. Cyrila a Metoděje propagovaly přátelství českého katolicismu k SSSR. Hála se vyslovuje pro spolupráci s komunisty v rámci Národní fronty. Jest to vlastenecký lidový kněz, bodrého charakteru, národně bojovný, přející si, aby vývoj věcí v osvobozené republice probíhal „ve svornosti a klidu“.

Záznam rozhovoru ministra Masaryka s poslancem Gottwaldem

Při seznámení s poslancem Gottwaldem u pana prezidenta republiky dohodli jsme se, že se co nejdříve sejdeme. Včera, při Švernikově obědě jsem to poslanci Gottwaldovi připomenul, načež jsme po obědě jeli direktně do hotelu, kde jsme měli 2 1/2hodinový zajímavý rozhovor.

Úvodem jsem zcela stručně Gottwaldovi sdělil, že jsem přijal místo zahraničního ministra z rukou prezidenta dr. Beneše, že jsem na to místo nekandidoval, ale jen vzhledem k tomu, že vláda byla v Londýně, kde jsem dobře znám a kde mě všichni veřejní činitelé znají, jsem toto místo přijal s tím, že zůstanu ministrem zahraničních věcí do konce války a potom podle situace udělám další rozhodnutí.

Poslanec Gottwald potom řekl asi toto:

My komunisté máme zájem na osobách jen potud, pokud vykonávají tu neb onu funkci, nám se jedná výhradně o věc a ne o osoby.

Konstatuji s uspokojením, že náš rozhovor byl neosobní, i když Gottwald, jak budu dále reprodukovat, vyjádřil velmi konkrétní kritiku naší zahraniční politiky po dobu války.

Jako první opakoval Gottwald onu historku, že jsem s dr. Benešem nejel do Moskvy, ačkoliv zahraniční ministr s ním měl jet, a že v tom on a jeho spolupracovníci, spolustraníci a také ruské kruhy viděli z mé strany veřejnou demonstraci protisovětskou. Myslím, že se mi již jednou provždy podařilo tuto ne zcela nezáměrnou nepravdu uvést na pravou míru. Řekl jsem mu, že jsem se prezidentovi nabídl k cestě do Moskvy a že jen velmi nerad jsem od ní upustil, když vláda jednohlasně se usnesla a prezident schválil, že mám odejti na konferenci UNRRA. Řekl jsem dále po pravdě, že pan prezident mi řekl, že velvyslanec Fierlinger, který tolik na přípravách smlouvy spolupracoval, jistě by byl velmi rád, kdyby tu smlouvu mohl podepsat, což se také stalo.

Dále reprodukoval poslanec Gottwald nějaký můj výrok, kde jsem se prý vyjádřil opovržlivě o Moskvě. I to, myslím, že jsem mu velmi důkladně vyvrátil, vysloviv podivení, jak je možno podobným tlachům věřiti. Gottwald, myslím, vzal to s uspokojením na vědomí.

Gottwald poukazoval, že za zahraniční politiku byla zodpovědna londýnská vláda a já jsem byl jejím vykonavatelem a že proto mám za ni zodpovědnost. Vytýkal, že naše londýnská politika nebyla ani před, ani po podepsání smlouvy vedena v duchu nekompromisního přátelství k Sovětům, že jsme brali příliš ohledy na západní demokracie, že ve všem přicházíme pozdě, jako např. uznání lublínského komitétu muselo býti z Moskvy urgo-

váno a že teprve v posledním okamžiku jsme toto uznání dali. Stejně je tomu tak s novou Jugoslávií, že již dávno náš zástupce tam měl být. Totéž platí o Bulharsku, které provedlo odkoburštění a které bude hrát důležitou roli; vzdor tomu dosud tam nebyli vyměněni vyslanci. Na tuto kritiku jsem reagoval podrobněji a pokusil jsem se vyložit Gottwaldovi, nevím dobře s jakým úspěchem, komplikovanost londýnské situace, která politicky je mnohem složitější než situace moskevských, kteří, majíce zde ve stínu Kremlu jedinou stranu, mohli postupovat daleko volněji a jednoznačněji než my, kteří jsme byli hosty Anglie a kteří jsme od začátku museli spoléhat na financování naší akce, naší armády, jejího vyzbrojení a všech složek našeho zahraničního vládního zřízení. Řekl jsem mu, že považuji za chybu, že ani on, ani Fierlinger se nepřijeli podívat do Londýna, že jsem přesvědčen, že by se bývalo bylo přešlo mnohým nedorozuměním a že by se byli přesvědčili, za jak velmi těžkých podmínek jsme dělali vše, co bylo v našich silách.

Dále Gottwald vytýkal londýnské štvance proti Fierlingerovi, obzvláště ono rozhodnutí ministerské rady, jímž bylo žádáno o odvolání Fierlingera z Moskvy a naznačil, že rozhodnutí vyšlo z mé iniciativy. Byl velmi překvapen, když se dověděl, že o tomto rozhodnutí jsem se dověděl až po návratu z Ameriky a že nejen že nevyšlo z mé iniciativy, nýbrž že jsem o něm vůbec nevěděl. Řekl jsem, že by o Fierlingerovi bylo možno diskutovat, že však tak nehodlám učiniti, že jsem se velmi důsledně vystříhal všech osobních sporů s Fierlingerem a že celé jednání mezi Moskvou a Londýnem, Fierlingerem a londýnskou vládou probíhalo rukama pana prezidenta, který se také vždy snažil Fierlingerovi pomáhat a ho držet. Dodal jsem, že vzhledem k tomu, co mně Gottwald řekl, dělám Fierlingerovi jedinou výtku, a to, že ode dne, kdy se stal vyslancem londýnské vlády v Moskvě, ve všech jeho zprávách nebylo ani jednoho slova, třeba i mírně kritického, vůči Sovětům, a tím, myslím, že dosti přirozeně, vznikl u londýnské vlády dojem, že je papežštější než papež; že tomu však rozumím, že vím, v jak obtížné situaci byl a že tím kapitola Fierlingerova, co se našeho rozhovoru s Gottwaldem týče, je uzavřena.

Na to mi Gottwald řekl, že jistě vím, že Fierlinger je jejich kandidátem na ministerské předsednictvo, že zatím na této kandidatuře trvají a že doufá, že z mé strany není námitek. Opakoval jsem, že o Fierlingerovi diskutovat nebudu, potom, že je to jednou z věcí vnitropolitických, kterých se vzhledem ke své politicko-partajní nezátíženosti důsledně straním.

Dále se mne Gottwald ptal, že z telegramu, který mu pan prezident Beneš poslal, vysvítá, že nynější ekipa Masaryk-Ripka má trvati dále a položil mi direktní otázku, kladu-li já za podmínku junktim tohoto složení.

Odpověděl jsem, že mezi mnou a Ripkou žádné dorozumění o nějakém junktim není, že nevím, jaké má Ripka pro budoucnost plány, že nevylučuji, že bude chtít jít do vnitřní politiky a že zajisté, kdybych já nebyl jel do Moskvy ve své funkci zahraničního ministra, jistě by se byl zúčastnil výpravy on, jako jeden z politických vyjednávačů. Řekl jsem velmi důrazně a jasně, že považuji Ripkovo setrvání v jeho úřední funkci zatím za nutné. Ovládá situaci, je pracovitý a loajální. Jak se budou jednotlivé úřady a resorty obsazovat, není mojí věcí, ale že by rozhodně bylo chybou, kdyby hned teď měla nastati změna, že se to týká Ripky stejně tak jako mne, že to neříkám proto, že bych lpěl na svém úřadu, nýbrž čistě věcně; že prosím, aby toto moje prohlášení vzali na vědomí.

Dále se Gottwald rozhovořil o Podkarpatské Rusi. Řekl, že by bylo dobře, kdybychom již teď, zde v Moskvě, za rozhovoru s maršálem Stalinem a Molotovem celou věc dohodli a skončili. Podkarpatská Rus, tak jak chce, si přeje a žádá drtivá většina obyvatelstva, aby byla připojena k Sovětskému svazu, že by to bylo gesto, kterého by si Kreml vážil a že jistě by tak mnohé nesnáze, a jak po mně Gottwald opakoval, některé zdržování nutných kroků ze strany Sovětů ustalo a situace by se podstatně zlepšila.

Vysvětlil jsem Gottwaldovi své stanovisko, že jsem tolikrát veřejně prohlásil, že do konce války neuznávám jiné hranice ČSR než jaké byly v roce 1938 před Mnichovem a že myslím, že k všeobecné situaci a po dohodnutí na Jaltské konferenci atd. byl by tento krok vykládán způsobem Sovětům nepříznivým. Vyslovil jsem dále své přesvědčení, že Sovětům jistě na tom nezáleží, ale že nám na tom za dané situace záležitosti musí.

Mám dojem, že Gottwald toto pochopil, i když s tím nesouhlasil a nesouhlasí, což jasně vyšlo najevo z toho, že se několikrát k Podkarpatské Rusi vrátil.

Gottwald hodně okatě podtrhával rozhovor, který měl prezident Beneš s maršálem Stalinem o Podkarpatské Rusi za své první návštěvy.

Během rozhovoru poslanec Gottwald udělal dvě poznámky, proti kterým jsem co nejrozhodněji protestoval. Řekl, že ve mně vidí kvazi zástupce jedné třídy. Na to jsem odpověděl, že bych byl velmi nerad, kdyby se o mně něco podobného veřejně tvrdilo, protože bych se musel bránit a bránil bych se do všech důsledků. Dále poslanec Gottwald ne naplno, ale, abych tak řekl, jen to štrejchnul, když říkal, že snad mám některé reakční sklony. To jsem také velmi rezolutně odmítl.

Vzdor tomu všemu, co zde sděluji, rozhovor byl veden přátelsky a mám dojem, že snad Gottwald po rozhovoru měl o mně lepší mínění než předtím. Ale žádných důsledků a výsledků z toho nededukuji.

Gottwald mi udělal malý výklad o komunistické filozofii, o komunistické praxi, historický materialismus je na beton, je to hluboká, správná politická doktrína, která jediné může v budoucnosti přinést lidu svobodu a prosperitu. Sám začal o volnosti tisku a řekl, že u nás, v první republice, ale ještě daleko více v Anglii a v Americe, kde je tzv. volnost tisku, je to jen pozlátka, pod níž se skrývá záměrná protilidová mentalita. V Sovětském Rusku, pravil Gottwald, se dělá žurnalistika velmi vážně, opravdově, přesně a pravdivě, národu se sdělují fakta a ne lživé senzace. Také velmi otevřeně odsoudil parlamentní demokracii, která dává lidu příležitost, aby jednou za pět let volil a potom ale lid má již velmi málo do věci co mluvit, jako např. u nás, kde ve věcech ekonomických vládu měl Svaz průmyslníků a Živnobanka a lid byl soustavně vysáván k prospěchu malé bohaté třídy. Nesouhlasil jsem s odsouzením parlamentní demokracie, ale plně jsem souhlasil s tím, že to, co u nás dělal Svaz průmyslníků a Živnobanka, bylo hanebné a že se k tomu rozhodně nemůžeme vrátit.

Gottwald pokračoval, že teď musíme zahraniční politiku naprosto a bez výhrady přizpůsobit politice sovětské a naznačil, že si není jist, jestli já tuto situaci chápu. Ujistil jsem ho, že ji nejen chápu, ale že jsem o tom dávno hluboce přesvědčen, že tak musí být, že teď právě Benešovou návštěvou v Moskvě nastává nová perioda našich dějin, že nejužší spolupráce zahraničně politická se Sověty musí se státi naším neměnitelným základním kamenem pro budoucnost. Totéž že se týká naší armády, o které se zmíním později. Řekl jsem výslovně, že teď padá opona nad jednou periodou a zdvihá se opona druhá, že nyní nastává den přelomu, kdy musíme konkrétně, loajálně a realisticky, do všech důsledků plnit smlouvu se Sověty, a to duchem i literou. Tím se mi zdál Gottwald uspokojen a několikrát opakoval, že je rád, že jsem mu toto své stanovisko tak jasně sdělil.

To byl asi obsah rozhovoru, týkající se mého resortu a naší zahraniční politiky.

Další kapitola týkala se armády. Gottwald, což se rozumí samo sebou, prohlásil, že naše armáda musí být od základu přetvořena, všechny reakční vlivy z ní vymýceny a musí se státi nejintimnější spolupracovnicí Rudé armády. K tomu jsem vyslovil svůj úplný souhlas, řekl jsem Gottwaldovi, že jsem ministerstvo národní obrany převzal zcela dočasně, na přání pana prezidenta, aby nemusel ještě v Londýně jmenovat civilistu a aby se tak mohlo státi v Moskvě, nebo, jak bych to já rád viděl, až na osvobozeném území. Gottwald ostře útočil na londýnskou generalitu, o níž prohlásil, že si „ani nepřičuchla k prachu“, že chtějí být vedoucími organizátory naší nové armády, že on a jeho partneři je podezřívají z politických plánů, že

se chtějí zmocnit moci a event. udělat vojenskou diktaturu, opakoval známou průpovědku o škole pro okresní hejtmány a všechno to, co se jen zčásti po zásluze londýnským vytýká.

Ujistil jsem ho co nejdůkladněji, že o nějakých plánech, o nichž se zmínil, nemůže a nebylo nikdy řeči, že londýnští generálové s Ingrem v čele jsou politickými analfabety, že by však bylo hříchem je defenestrovat, poněvadž podle svých sil pracovali slušně v podzemí a že si získali zásluhu; vyhazovat je z národa že by bylo velkou nespravedlivostí. Gottwald s tím souhlasil, řekl, že je na nich, aby se nové situaci přizpůsobili, anebo z ní vyvodili důsledky. To, co platí o londýnských generálech, řekl jsem, platí také o londýnské vládě. Chtít nyní tuto vládu zhanobit nebo odsuzovat by bylo nespravedlivé, já osobně že za svůj úřad beru plnou zodpovědnost a nebojím se kritiky, jíž se mi jistě v hojně míře dostane, ale že na něho apeluji jako jeden z ne právě brilantního, ale přece jen slušně postupujícího kolektiva, tj. londýnské vlády, aby se mohla slušně a bez velkých rekriminací odebrat do neznáma. S tím Gottwald souhlasil, říkal, že není jejich úkolem činit nějaké rekriminace, že by je byli dělali již dříve, že je však třeba o některých věcech mluvit, jako např. jak zbytečně velký aparát se v Londýně vybuďoval, co to stálo peněz, že místo do úřadů většina našich lidí měla jít do továren a tak pomáhat, že ale na to všechno je dosti času.

Ptal se mne dále, zdali budu u porady, která bude u pana prezidenta s vojáky. Řekl jsem mu, že nevím, že se taková porada chystá, ale že se jí pravděpodobně ve své funkci dočasného ministra národní obrany zúčastním a že budu zastupovat ono stanovisko, ke kterému jsem došel bedlivým studiem naší vojenské situace a jež je velmi zřetelné a jasné: vybudovat z prvního našeho korpusu zřizováním nových formací na Slovensku a později v Čechách a na Moravě, až budou postupně osvobozeny, novou československou armádu.

Mám dojem, že s mým stanoviskem, pokud se armády týče, Gottwald nebyl nespokojen.

To asi byl obsah našeho rozhovoru, po jehož ukončení přišli ke mně do pokoje na chvíli Kopecký a Slánský. První z nich, který nemá nikdy daleko pro slovo, mi vytýkal moje domnělé interview, proti nimž vystoupil časopis „Vojna“ a „Rabočij klass“. Vysvětlil jsem stručně Kopeckému, jak se věci měly, řekl jsem, že toho všeho lituji, že mi bylo zle ukřivděno, ale že se mi rozumí samo sebou, že člověk tak exponovaný jako já, po meči i přeslici zatížený, nemůže být překvapen, když se na něho jde někdy od lesa. Jinak jsem ani s Kopeckým ani se Slánským o ničem nediskutoval.

Záznam částí diskuse o struktuře první poválečné vlády mezi zástupci politických stran ve dnech 24. – 26. března 1945 v Moskvě
Diskuse 24. března:

S l á n s k ý : Prvá novost je předsednictvo vlády, složené z předsedy a pěti náměstků, jak vidíte z písemného elaborátu, který jste dostali. Předsednictvo má být politické vedení vlády. Má se skládat z odpovědných představitelů složek vlády a byly by v něm zastoupeny čtyři české a dvě slovenské strany. Politické vedení vlády má být na rozdíl od dřívějšíka uvnitř a v čele vlády. Víte, co to znamenalo, když byly koaliční pětky, které byly mimo vládu? Politické vedení vlády bude vládní jednání vést.

Předsednictvo vlády má operativně řídit činnost celé vlády. Jednotlivý ministr si nebude moci dělat co chce, cítě se exponentem své politické strany, nýbrž předsednictvo vlády bude určovat směrnice pro každé ministerstvo i pro každého ministra. U nás byly někdy i různí postranní činitelé, jako např. Živnobanka, Svaz průmyslníků a podobně, kteří zasahovali do vlády. Postranní vlivy budou odstraněny a vláda bude skutečně vládou. Politické vedení bude dávat direktivy a bude koordinovat činnost jednotlivých ministerstev. Kromě toho se bude starat o práceschopnost vlády, určovat program a řídit schůze ministerské rady.

Myslíme, že se to osvědčí. Ve vládě bude 16 ministerstev a šest členů předsednictva, dohromady tedy 22 členů vlády. U tří ministerstev navrhujeme náměstky ministrů v hodnosti ministrů, kteří by byli Slováci, je-li ministrem Čech, a naopak. Bylo by tedy úhrnem 25 členů vlády.

Zdá se snad, že je to příliš mnoho. Ale je to první vláda, která předstupuje před osvobozený lid. Chceme v ní mít zastoupení hlavních složek obou národů, má to být vláda reprezentativní, má reprezentovat celou tu národní frontu a získá jen na autoritě, bude-li takto složena. Počet členů je otázka druhořadá. Vidíme to teď po válce také jinde, vemte si např. Jugoslávii, kde má vláda dokonce 28 členů.

Pokud jde o jednotlivá ministerstva. Jsou tu některé nové momenty. V ministerstvu národní obrany, zahraničí a zahraničního obchodu mají být náměstkové ministra. Naproti tomu vypadl resort veřejných prací, které se rozdělují do jiných resortů. Jako nové se zavádí ministerstvo informací. Do ministerstva průmyslu přechází hornictví a naproti tomu průmysl poživatin a nápojů přechází do výživy. Ministerstvo průmyslu bude mít jiný charakter, než mělo staré ministerstvo. Bude zveřejněn těžký průmysl, budou sem spadat velké výrobní komplexy. Kromě toho v tomto průmyslu bude vláda jediným pánem.

To, co bylo dříve v ministerstvu obchodu, se rozděluje teď na tři ministerstva. Zřizujeme ministerstvo zahraničního obchodu, ministerstvo vnitřního obchodu, kde ponecháváme obchodní živnosti a obchodnické organizace, kdežto řemeslnické živnosti vřazujeme do ministerstva průmyslu, podle snahy, aby všechna výroba byla soustředěna v jednom resortu. Rovněž doprava všeho druhu má být soustředěna v jednom resortu.

Z ministerstva zemědělství se vyjímá školství, které se rovněž soustřeďuje v jednom ministerstvu. Podobně pak také do ministerstva výživy je zahrnuto vše, co souvisí s výživou, tj. i průmysl poživatin a nápojů.

Dále, jak vyplývá z návrhu, mají být zřízeny tři pomocné orgány vlády: Hospodářská rada, Vojenská rada a Státní revizní úřad, kterému dáváme některé nové úkoly. Změnou navrhovat vládě konkrétní opatření, vypracovávat v tom smyslu, že nemá kontrolovat jenom dodatečně, ale zasahovat tak, aby se závadám předešlo, navrhovat vládě konkrétní opatření, vypracovávat směrnice pro účetnicko-administrativní systém a kontrolovat jejich provádění.

S t r á n s k ý : My jsme váš návrh obdrželi teprve včera, ještě jsme se o něm neradili. My se o této věci poradíme dnes. Je to návrh, který ukazuje velmi důkladnou přípravu a chtěl bych mít jasnu jen jednu otázku – je značně změněna struktura vlády, ale předpokládám, že princip solidární odpovědnosti všech členů vlády zůstává nezměněn.

G o t t w a l d :

K o p e c k ý : souhlasně přisvědčují.

S l á n s k ý :

M a j e r : Také my se o věci ještě neradili. Předběžně vcelku souhlasíme se strukturou. Některé návrhy se v mnoha věcech kryjí s tím, na čem se pracovalo v Londýně. Musíme počítat s velikostí těch úkolů, před kterými stojíme. Mám pochybnost, je-li dobře, aby se ministerstvo průmyslu oddělovalo od ministerstva vnitřního obchodu a zda by to nemělo zůstat pohromadě. Eventuálně i tam by mohl býti ministr a náměstek. Souhlasím s oddělením zahraničního obchodu. Těžké bude rozdělovat výrobu řemeslnou a obchod. Spotřební družstva mají přijít do obchodu, výrobní do průmyslu. Domnívám se, že by to mělo být v jednom ministerstvu.

G o t t w a l d : Přistupovali jsme k těmto návrhům jako majitelé starého domu, který byl pobořen. A zároveň ve kterém bylo mnoho spolumajitelů. Ten dům byl stavěn po věky, byly k němu přistavovány různé přístavky, byl upravován, a tak když shořel a budeme stavět dům nový, budeme ho stavět tak, aby vyhovoval novým potřebám. Postavíme ho podle nového plánu.

K počtu ministerstev: ministerstva, která budou mít co dělat s výrobou, obratem, peněžnictvím, budou mít nové úkoly, jiné, nežli měly v té parla-

mentní demokracii starého typu. Bude to součástí nové demokracie, demokracie nového typu. Například vezměte si průmysl. Ministerstvo se nestaralo o průmysl. Přijímalo rozkazy příslušných interesentů, aby je uzákonilo. Výrobu, otázky jak a co investovat, jak řídit závody – to si dělali průmyslníci sami, nikdo do toho nesměl nic říci. U bank to bylo obdobné. Teď to v první době vůbec nepůjde, prostě fyzicky, protože tam nebude hospodáře. A přitom se obě působnosti neobyčejně rozšíří, takže příští vývoj půjde spíše směrem dalšího včlenění těchto ministerstev. Původně jsme navrhovali tři: pro těžký průmysl, lehký průmysl a pro průmysl stavebních hmot. Vývoj půjde spíše ke specializaci, nesmí nás tedy zarážet počet. Nechceme-li se vrátit zpět, musíme počítat spíše s tendencí na členění. Musíme si zvyknout dívat se na to jinak, ne jako na sinekuru partaje nebo osobní, nýbrž jak to skutečně má být. Jako na součást státní a veřejné správy na určitém úseku. A také ta demagogie, spojená s počtem, nás nesmí splést. Z tohoto hlediska je počet 16 resortních ministerstev minimální. Zejména, když vezmete kolos ministerstva průmyslu. Přechodně může být ministerstvo výživy. Počet ministerstev je otázka účelnosti, nesmí to být sacro sanctum, to se může změnit přes noc.

K o p e c k ý : Ptali jsme se našich přátel, s jakým počtem počítali v Londýně. Řekli nám, asi šestnáct. My přidáváme těch pět členů předsednictva. Všechny partaje budou přímo ve vládě.

S t r á n s k ý : To je politický kabinet.

K o p e c k ý : Náměstkové budou bez portfejí. Nemusí mít dohromady žádný vlastní aparát. Bude to politický kabinet – operativní političtí vůdce vlády. V předsednictvu si mohou rozdělit kategorie. Předsednictvo by se ztenčilo, kdyby se partaje spojovaly.

S t r á n s k ý : Žádá, aby Gottwald ještě řekl, jak to bude vypadat s poměrem mezi vládou a slovenskou správou.

G o t t w a l d : To je věc kompetence, která bude stanovena později, té se tento návrh nedotýká.

Z diskuse 25. března:

S t r á n s k ý : Času bylo málo. Povšechně se nám návrh jako celek velice líbí. Co se nám na tom líbí nejvíce, je předsednictvo. Instrukce předsednictva nás přesvědčuje, že to myslíte s tou kooperací s námi upřímně. To se nám zdá být velice slibné. Vidíme v tom, jak je to předsednictvo složeno, že budeme hledat ducha kooperace, ne pouhé majorizování.

Naše pochybnosti jsou tam, kde se stanoví dvojí obsazení ministerstev, kde jsou dva ministři jako koordinovaní členové vlády. Už v Londýně jsme

si řekli, že by to bylo zjevem zhoubným, protože úřad musí mít šéfa. Tím se do ministerstva dostává určitý prvek rozkladný a také určitý mocenský prvek. Snad by se dal najít kompromis, že by ten druhý nebyl členem vlády, nýbrž státním tajemníkem. Jde přece o to, aby Slováci měli ten intimní pohled do toho ministerstva. I když přistupujeme na tuto modifikaci, žádáme, aby nebylo ničeho měněno na nynější strukturu zahraničního ministerstva až do konce války. To není pro nás osobní otázkou, ale uvidíme, na které resorty si budou které strany vznášet nárok. My jsme si v Londýně řekli, že budeme vznášet nárok na ministerstvo zahraničí.

H á l a : Nemůže říci k otázce struktury vlády ještě definitivní stanovisko. Pokud jde o zahraniční úřad, je také pro to, aby to zůstalo tak, jak tomu bylo v Londýně.

F i e r l i n g e r : K těm dvěma ministrům ve vládě třeba říci, že to vzniklo z úvahy, jak dát přiměřené zastoupení Slovákům ve společných resortech. Přiznávám, že je to jakási anomálie. Ale nesmí se právě zapomínat, že jde o tu souvislost se Slováky. Jsou oprávněni to žádat. Nevím, když tam ten státní tajemník jako zástupce Slováků sedí, proč by neměl být členem vlády.

L a u š m a n : Myslím, že mluvíme již o tom, co vlastně patří k personálním otázkám.

S t r á n s k ý : Soudím, že přece jen to spadá také sem. My jsme v Londýně ve dvou sférách považovali prezidenta za zvlášť kompetentního: ve vojenství, kde to vyplývá už z jeho ústavního práva, a v zahraničí, kde to vyplývá z jeho odborné znalosti. Moje námitka proti náměstku ministra v resortu vyplývá z obavy, aby nevzniklo dvojvládí.

G o t t w a l d : S náměstkem není dvojvládí. Státního ministra v obraně a v zahraničí jste se nebáli. Tu námitku vyvrátila celá vaše praxe v Londýně. Vymyslete si jinou argumentaci. Váš hlavní argument není vážný. Zde je gradace velmi jasná, kdežto ve vaší struktuře nebyla jasná. Zkusme to. Tuhle strukturu budeme držet, dokud se ta osvědčí. A když se to neosvědčí, nemusí to tak být. To můžeme vždycky změnit.

H á l a : Předsednictvo vlády, to je něco úplně nového. Náměstek předsedy vlády byl dříve ministerskou radou volen. Zde budou všichni náměstkové jmenováni...

S l á n s k ý : Konstatuje, že celkově se návrh schvaluje a pokládá se to za dobré. K jednotlivým námitkám:

Náměstkové: Smyslem našeho návrhu bylo, dát zastoupení Slovákům, respektive Čechům v ministerstvech výslovně rázu centrálního, kde na Slovensku nebude pověřenectvo. Stránský se bojí dvojvládí. Gottwald však už

řekl: Náměstek je v pořadí a rozhodování druhý. Myslím ale, že je důležité dát Slovákům zastoupení v takové formě. Pokud jde o tu výjimku, o té zde mluvit nebudeme, o té budeme mluvit při sestavování vlády.

Z diskuse 26. března:

Š r á m e k : Neznám toho, na čem jste se včera usnesli, ale mám některé poznámky. Navrhuje se předsednictvo vlády. To je něco nového proti dosavadnímu zřízení, to je něco proti znění ústavy. Dosud byl pouze předseda vlády a náměstek neměl žádných práv a byl volen vládou samotnou. Rád bych znal, proč se opouští kontinuita ústavní. Náměstkovi volila vláda z ministrů, kteří už byli jmenováni. Teď se to staví jinak. Náměstkovi má patrně jmenovat prezident. Má-li to nahrazovat pětku a má-li to být politický kabinet ve vládě, proti tomu nejsem. Ta instituce politického kabinetu je dobrá, ale nemůže jej volit vláda, nýbrž musí jej jmenovat také prezident republiky.

Co to je „operativně řídit“? V ústavním právu to není. Rozumím-li dobře, předsednictvo se má dohodovat a ne rozhodovat. A když se jen dohoduje, nemůže řídit, neboť vše musí být schváleno ministerskou radou, celou vládou. Chci vědět, zda je myšleno, že rozhoduje vláda.

G o t t w a l d : Všechny věci důležité rozhodne ministerská rada ve svém celku. Představoval jsem si to tak, že to, co rozhodoval předseda vlády, o tom učiní rozhodnutí předsednictvo. Předsednictvo také rozhodne o věcech, o kterých dříve rozhodovalo kolegium ministrů.

Š r á m e k : Kolegium nikdy nic nerozhodovalo.

G o t t w a l d : Například prohlášení vlády, které by byl dělal předseda, učiní a dohodne předsednictvo. Nebo jiný příklad: předsednictvo může vyřizovat věci přímo s ministrem a určí směrnice jeho práce.

Š r á m e k : Když už to vláda jednou usnesla, pak nechť už kontrolu provádí předsednictvo.

S t r á n s k ý : Rozuměli jsme otázce tak, jak ji teď vyložil Gottwald. Mimo jiné je tu též řečeno rozdělení kompetence, které bylo dosud dost mlhavé. A hned bych také položil otázku solidární odpovědnosti.

G o t t w a l d : Ovšem.

S t r á n s k ý : Když platí solidární odpovědnost, tak to akceptuju. Vždy jsme stáli na tom, že vláda je pánem veškerých resortů. Rozumím tomu tak, že nejdřív to dělá ten operativní orgán.

Ze záznamu debaty o politickém složení první poválečné vlády 27. a 28. března 1945 v Moskvě

David čte prohlášení národních socialistů:

Českoslovenští národní socialisté se domnívají, že politické složení nové vlády co do politické i osobní [!], má být založeno především na rovnocennosti všech složek, které vládu tvoří. Tomuto požadavku návrh nevyhovuje, neboť neodpovídá této rovnocennosti. Nepovažujeme také za spravedlivé, že národní socialisté nemají míti žádný z klíčových resortů, tj. ani ministerstvo zahraničí, ani národní obrany, ani vnitro, ani finance, ani informace, ani zemědělství. Navrhujeme proto, aby předsedové porad bloku spolu se zástupcem strany lidové a se dvěma zástupci Slovenské národní rady návrh přezkoumali a vypracovali návrh nový.

Tímto svým návrhem sledujeme, abychom se vyhnuli nějaké široké debatě o těchto otázkách v plénu.

S l á n s k ý : Soudí, že věc má být projednána v plénu.

H u s á k : Soudí, že o národním složení má být jednáno v plénu. O rozdělení mezi strany nechť se jedná v presidiu.

S t r á n s k ý : Konstatuje, že národní socialisté nechtějí věc detailovat, ale cítí povinnost, aby Slováci měli spravedlivé zastoupení všude, od vlády až po úřady dolů, a to po všech stránkách. Jaká hlediska mají být uplatněna, to považujeme za věc, která se ukáže, až když se to konkrétně dělá.

H u s á k : Slovo spravedlivé se dá vykládat různým způsobem. Chceme mít postaveno najisto, že to zastoupení je tu nesporné, že máme mít dva místopředsedy, čtyři ministry a tři státní tajemníky. Protože v kuloarech toto usnesení bylo napadeno, žádám, aby to bylo usneseno zde.

Z dvaceti dvou ministrů dostanou Slováci šest. Tedy více než jednu čtvrtinu a méně než jednu třetinu. U nás byly nálady jiné. Jsem toho názoru, že by vláda měla ukázat dobrou tvář tím, že by bylo Slováků více. Jsme toho názoru, že je to málo. Ti tři státní tajemníci budou více méně druhým nebo pátým kolem. I když se počítá devět z dvaceti pěti, je to málo. Na druhé straně jsme slyšeli, že se říká, že to, co Slováci chtějí, je přehnané, že se stali velkými pány a podobně. Myslím, že by vláda měla demonstračně ukázat svůj postoj k Slovákům. Šest plus tři je podle našeho názoru nejmenší možná hranice.

F i e r l i n g e r : Ta instituce státních tajemníků je quasi neutrální. Čech je ministr a Slovák ho zastupuje, ale bude to i naopak.

H u s á k : To „naopak“ je úplně teoretické.

F i e r l i n g e r : My jsme měli zkušenost z minula s personální politikou. Namítalo se, že Slováci neměli dost kvalifikovaných odborníků. Politika, to je věc taktu. Slováci tam nebyli v rozhodujícím postavení, právě proto musíme hledět, aby tam nyní byli.

S t r á n s k ý : Poukazuje na to, že jestli zastoupení Slováků ve vládě je neúměrně větší, že by mohlo jít jen na úkor spravedlivého rozdělení křesel mezi jiné složky.

G o t t w a l d : Souhlasíme s návrhem potud, aby politické složení vlády, pokud se týká české části, bylo přeneseno do čtyřky, ale žádáme, abychom otázku slovenské části projednali v plénu.

S t r á n s k ý : Nechte už jednou šestku, ať začne fungovat.

G o t t w a l d : Slovenská část vlády by mohla být už tady dohodnuta.

M a j e r : Co říká dr. Husák ohledně funkcí státních tajemníků, myslím, že by bylo těžkou chybou, kdyby se tyto funkce měly hodnotit už předem jako méněcenné. Mohou být stejně významné jako funkce ministrů. Ve vládě je státní tajemník přece rovnocenný a v administrativě může být velmi významný. Bude to otázka praxe. Měli bychom to posuzovat společně a neměli bychom je rozdělovat. Nejlepším řešením by podle mě bylo dáti v té první vládě Slovákům co nejvíce. Ale nemyslím, že to máme začít tak, že bychom to oddělovali. My jsme uvítali základnu programovou i strukturu vlády a doufám, že Slováci uvítají naše změny.

H u s á k : My nechceme státní tajemníky podceňovat, ale myslíš-li to upřímně, řekněme ať jsou dva Češi ministři a dva Slováci státní tajemníci a v jednom případě obráceně. Státní tajemník bude rovnocenným, když se to bude střídat. Slováci tu nevystupují jako partaje, ale jako celek. Delegáti budou navrženi za Slovenskou národní radu a ne za partaje. Proto tuto věc nemůžeme projednávat v šestce, můžeme tam být jen jako pozorovatelé.

H á l a : Je toho názoru, že je to tak důležité, aby se [to] projednalo v tom komitétu a potom se to teprve projedná v plénu.

G o t t w a l d : Má druhý návrh, aby se v plénu alespoň stanovil početní poměr.

U r s í n y : Proč bychom nemohli tu otázku týkající se Slovenska projednat tu?

H u s á k : Trvá na svém požadavku.

S t r á n s k ý : Nás k našemu návrhu vede technická úvaha. Je tu spleť otázek, které nejsou jen otázkou Slovenska. Není to jen otázka počtu, ale i rozdělení resortů. To je tak komplikované, že se to nehodí do tak širokého kruhu. Také se nikdy otázky tak subtilní neprojednávají v takovém

velkém shromáždění. Vždyť je to typická otázka právě pro politický kabinet, pro jaký se dělá předsednictvo vlády.

S t y k : Má být počet zvětšen nebo zmenšen? Mám vážnou obavu, že se to bude dělat zase jen podle počtu mandátů.

S t r á n s k ý : To nám řekne komise.

S t y k : Když to navrhuje, musíte už mít představu.

S t r á n s k ý : Nemám.

S t y k : Mám dojem, že se Slovákům má vzít jeden resort. Když ano, tedy to projednejme zde. Kdybyste vy byli takoví kavalíři, jako my v minulosti, měli byste nám dát vládu na pět roků, ve které by každá česká strana měla jen po jednom ministru, abyste nám nahradili to, co jsme utrpěli v minulosti.

Š r o b á r : V první vládě československé byl jen Štefánik a Šrobár. V Ženevě se dohodli na třech ministrech a pak nám toho jednoho odškrepili.

G o t t w a l d : Otázka počtů je první. Druhá je otázka resortů a třetí je otázka osobní. Když Slováci budou souhlasit s dalším řešením v komisi, dobře. Ale nechť Slováci řeknou, co tomu říkají.

Š r o b á r : My jsme spokojeni s tím, co je v návrhu. Jen chceme vědět, co myslíte vy tři (ukazuje na národní socialisty, sociální demokraty a katolíky).

F i e r l i n g e r : Pokud jde o nás, my jsme se nechtěli dotýkat otázky zastoupení Slováků co do počtu. My jsme srozuměni.

D r t í n a : Chceme, aby byla dbána zásada rovnocennosti. Záleží na tom, jak se to provede, záleží také, o jaký resort se bude jednat. Konkrétně, jak je to v návrhu komunistické strany, nevíme, zda mohou být naše požadavky uspokojeny. Souhlasíme, že tato vláda by měla vyjádřit svou nejlepší vůli vůči Slovákům. A to buď počtem nebo zvlášť významným způsobem, případně předsednictvím nebo podobně.

U r s í n y : Návrh komunistů je stanovisko reálné a správné. Odpusíte, budu mluvit jasnou řečí. Vidím, že je tu nespokojenost a že se chce něco dostat na konto Slováků. Jak je to možné? Nechceme podobných politických handlovaček.

F i e r l i n g e r : Zdůrazňuje, že čím větší zastoupení budou mít Slováci, tím lépe pro jednotu státu.

H á l a : Souhlasím s návrhem a protože v českém sektoru jsme o tom ještě nemluvili, jsem toho názoru, abychom to v českém sektoru ještě projednali.

G o t t w a l d : Projednat to musíme, tak to řekněme tady. Mezi národy čachrovat se nemá, tedy myslím, aby se obě skupiny vyslovily tady.

S t r á n s k ý : Nechci nic přidávat k návrhu svému, který je totiž i návrhem sociálních demokratů a lidovců. To není čachrování, to je jednání o složení vlády. Velmi vítám ochotu Slováků, že souhlasí zúčastnit se jednání jako pozorovatelé a poradci.

G o t t w a l d : Jednejme tady.

S t r á n s k ý : My tu nejsme tretováni jako rovnocenná složka. Opakuji, že se tak subtilní věci neprojednávají v tak širokém okruhu. Konstatuji, že otázka se netočí kolem ministerských křesel, nýbrž jde o to, jaký reflex vykonává na český sektor.

N o v o m e s k ý : Teď již tomu rozumím. Žádám, abyste neráčil naši slovenskou účast posuzovat podle partajních hledisek. My při těch tajemnicích nebereme žádná hlediska „naše partaj – vaše partaj“. Nemůžeme tu slevit ve prospěch partajních dohodování. Páni se mohou sejít kdy chtějí, naši zástupci tam přijdou. Takhle tady půl hodiny frníme.

G o t t w a l d : Tak prosím, předsednictvo bloku plus zástupce lidové strany plus dva Slováci jako pozorovatelé se odeberou vedle a učiníme přestávku v jednání pléna.

Přestávka v jednání, zatímco se radí takto sestavená komise.

Do pléna se později vrátil Gottwald, který učinil toto předběžné sdělení: Komise přišla jednomyslně k názoru, že na navrhovaném počtu slovenských ministrů nemá být nic měněno, přičemž otázka resortů zůstává otevřená.

Druhý den, 28. března, schůze pokračovala a šela k dohodě:

G o t t w a l d : Oznamuje, že na programu je zpráva šestky o výsledcích jednání o politickém a osobním složení nové vlády.

2. Potvrzení kapitoly sedmé našeho programu o Karpatské Ukrajině. Gottwald sděluje dále, že byl pověřen, aby podal zprávu o jednání šestky. A především o politickém a osobním složení nové vlády.

Komise vzala za základ návrh, který byl námi předložen. K tomu byly z některých stran činěny pozměňovací návrhy. Především pan ministerský předseda Šrámek za lidovou stranu vyslovil požadavek, aby lidová strana byla zastoupena v nové vládě třemi členy, jako ostatní strany. Odůvodnil to tím, aby rovným zastoupením co do počtu byla zdůrazněna rovnost jednotlivých partnerů Národní fronty. Druhý pozměňovací návrh vycházel od zástupců sociálně demokratických, kteří požadovali větší zastoupení ve vládě o jednoho člena. Více pozměňovacích návrhů v komisi nebylo.

Komise o těchto návrzích pojednala a dnes ráno po poradách příslušných frakcí se usnesla znovu a jednomyslně se dohodla na tom, že předloží plénu jednomyslný návrh. Především jednohlasně doporučuje, aby

byl za předsedu vlády navržen pan velvyslanec Fierlinger. Dále jednomyslně usnesla, aby předsednictvo nové vlády bylo složeno takto: za Slováky pp. Ursíny a Viliam Široký, za české strany: bratr David, msgre Šrámek a Gottwald; to je za každou stranu po jednom zástupci. Budou tam tedy čtyři Češi a dva Slováci, což odpovídá původnímu návrhu.

Pokud se týká jednotlivých ministerstev, doporučuje šestka toto:

aby ministrem národní obrany byl: generál Svoboda,
za státního sekretáře MNO: plk. Ferjenčíka,
za ministra zahraničních věcí: ministra Jana Masaryka,
státní sekretář v ministerstvu zahraničí: bude ještě zástupci SNR navržen,
za ministra zahraničního obchodu: ministra Huberta Ripku,
za státního tajemníka v ministerstvu zahraničního obchodu:
ministra Jána Lichnera,
za ministra vnitra: pana Václava Noska,
za ministra spravedlnosti: prof. dr. Jaroslava Stránského,
za ministra informací: Václava Kopeckého,
za ministra financí: dr. Vavro Šrobára,
za ministra průmyslu: Bohumila Laušmana,
za ministra vnitřního obchodu: dr. Ivana Pietora,
za ministra zemědělství: Julu Ďuriše,
za ministra výživy: Václava Majera,
za ministra dopravy: generála Antonína Hasala,
za ministra pošt: konzist. radu Františka Hálu,
za ministra ochrany práce a sociální péče: dr. Jozefa Šoltésze,
za ministra školství a osvěty: prof. Zdeňka Nejedlého,
za ministra zdravotnictví: prof. Adolfa Procházku.

Podle tohoto návrhu vypadá politické složení vlády takto: pokud jde o národnostní složení, v předsednictvu jsou čtyři Češi a Slováci, to jest třetina. Mezi resortními ministry jsou ze šestnácti Slováci čtyři, to jest jedna čtvrtina a pak jsou tři slovenští státní tajemníci, kteří jsou současně členy vlády. Z dvaceti pěti členů vlády je tedy devět Slováků, z toho tři s titulem státních tajemníků. Na české straně mají všechny zúčastněné strany ve vládě po třech představitelích a kromě toho jsou z české strany ve vládě zastoupeny čtyři osobnosti, odborníci, bezpartijní a celonárodního významu.

To je jednomyslný návrh šestky. Až na jednu výjimku, tj. rozmnožení počtu zástupců lidové strany o jednoho a zmenšení počtu bezpartijních o jednoho, odpovídá to původnímu návrhu, což dokazuje, že tento původní návrh byl dělán tak, že byl přijatelný ve svém celku pro všechny složky

Národní fronty. Považuji tento fakt, že šestka podává propracovaný návrh jednomyslně, za velmi nadějný příslib pro budoucnost a záruku toho, že utvoříme novou vládu ve svornosti a jednomyslnosti, ale také, že nová vláda bude jednotně ve svornosti ve prospěch národa a státu pracovat.

S t r á n s k ý : Pověřen jsem svými kolegy, abych pronesl určité prohlášení (čte prohlášení):

Ke včerejšímu prohlášení, jímž jsme se domáhali spravedlivějšího zastoupení naší skupiny ve vládě, dodáváme dnes, že nebylo dobře porozuměno, v jaké souvislosti jsme se přitom zmínili o zastoupení slovenském. Nebyl a není náš úmysl posuzovati zastoupení Slováků v ústředních úřadech státu podle početní kvóty ve vládě samotné. Jsme naopak přesvědčeni, že je prospěchem, bude-li tato kvóta taková, aby umlčela na Slovensku živly našemu společnému státu nepřátelské. Nepochybujeme, že naši slovenští přátelé spolu s námi budou na tom trvat, aby ústřední úřady a soudy byly složeny po stránce národní i politické spravedlivě a že při dalším postupu budou v tomto směru podporovati naši snahu, aby zastoupení naší strany bylo rovnoměrné s ostatními složkami tak dlouho, až se skutečná síla všech směrů ověří lidovými volbami.

K tomu ještě dovoluji připojit několik slov k tomu faktu, že mám podržet v nové vládě ministerstvo spravedlnosti. V první době bude do jeho kompetence spadat problém a provedení retribuice. Nemusím rozvádět, jak zodpovědná je tato úloha a chci říci, že podle mého přesvědčení by bylo těžké nésti tuto odpovědnost, kdyby nebyla kryta v podrobnostech autoritou celé vlády. Tím spíše, že tato odpovědnost by byla těžká každému jednotlivci, i který byl doma, nejen tomu, který se vrací z ciziny. Za tohoto předpokladu jsem se rozhodl, že tento resort přijmu.

H u s á k : SNR se rozhodla, že navrhne za státního tajemníka v ministerstvu zahraničí dr. Vlado Clementise.

S t r á n s k ý : Souhlasím.

G o t t w a l d : Zapomněl jsem dodat, že jednomyslné usnesení dnes bylo umožněno tím, že skupina sociálních demokratů odvolala své usnesení včerejší, přičemž požádala, aby do kompetence ministerstva výživy spadala také UNRRA.

F i e r l i n g e r : Ze strany naší skupiny není námitek. S povděkem můžeme všichni kvitovat, že sociálně demokratická skupina po dlouhých diskusích v Londýně a zde dospěla k jednotnému názoru. Dovolte, abych za svou osobu řekl několik slov k tomu, že volba padla na mne.

Především konstatuji, že jsem tam byl delegován se souhlasem celé naší sociálně demokratické skupiny, že jdu do vlády jako zástupce celé

naší sociální demokracie. Prezidium je orgán politický a místopředsedové s předsedou budou nésti ohromný úkol a je tedy třeba kolektivní odpovědnosti. Naše diskuse byly někdy bouřlivé, a přece jsme nakonec dospěli k úspěšnému konci. Naše delegace se vrací do vlasti v kontaktu se slovenskou delegací, se slovenským revolučním hnutím. Vracíme se jednotně, je to pokrok ohromný. Vracíme se nakonec do vlasti jednotně. Ideové hranice mezi Londýnem a Moskvou byly nakonec setřeny a zmizely. Víím, že mnozí budou kritizovat sestavení nové vlády. Nemohlo všem přáním býti vyhověno, ale myslím, že to vše představuje ohromný úspěch, že na rozdíl od druhých emigrací v pokusech sestavit vládu Národní fronty jsme první stát, který již za hranicemi si dává své věci do pořádku a že vstupuje na půdu osvobozené vlasti jako široká Národní fronta. V budoucnu musíme dbáti toho, aby vůle lidu se projevila, aby nebylo druhé anonymní vlády, a to podstatně odlišuje naši novou vládu od toho, co existovalo dříve. Děkuji za projev důvěry mé osobě a jsem přesvědčen, že odpovědnost za zřízení vlády sdílí i ostatní místopředsedové.

Vyřídili jsme si zhruba otázku slovenskou. A položili, doufám, trvalé základy nové spolupráci. Společná práce nás bude nadále spojoval.

H u s á k : Žádám, aby bylo vzato na vědomí, že delegáti ze Slovenska jsou delegáti Slovenské národní rady a že v nové vládě mají také tak fungovat a ne jako zástupci stran. Bylo tu řečeno, že bude vydáno zvláštní prohlášení o Slovensku a doufám, že to bude přijato.

G o t t w a l d : Táže se, zda se má o předloženém návrhu hlasovat en bloc. Stránský je pro hlasování en bloc. Gottwald se táže, kdo souhlasí s doplněným návrhem SNR.

Provedeno hlasování.

G o t t w a l d : Konstatuji, že návrh na sestavení nové vlády je přijat jednohlasně.

(Toto sdělení bylo přijato s potleskem.)

G o t t w a l d : Dále oznamuje, že je žádoucí, aby se šestka odebrala ještě dnes s tímto návrhem k panu prezidentovi, a to v takovém složení, v jakém vypracovávala tento návrh.

Schůze zástupců českých politických stran a SNR 29. 3. 1945

Schůze byla zahájena o páté hodině odpolední za účasti delegace bloku českých stran a lidovců, delegace SNR a nově navržených členů vlády. Předsedal Gottwald.

G o t t w a l d : Zahajuje závěrečnou schůzi zástupců politických stran, vítá pana generála Svobodu, pana plk. Ferjenčíka, pány ministry Lichnera a Masaryka, pana gen. Hasala, prof. Nejedlého, Viliama Širokého.

Gottwald konstatuje, že tito pánové se nezúčastnili porad, ale jednomyslně byly navrženi za členy nové vlády. Připomíná, že podle usnesení členové nové vlády musí projevit souhlas s programem nové vlády, což je samozřejmé, a se složením nové vlády.

Účelem dnešní schůze je, aby se zmínění pánové k návrhům vyjádřili. Druhý bod programu je sdělení o nové úvěrové smlouvě mezi Československem a Sovětským svazem, která bude zítra podepsána. A třetí bod je sdělení o praktických otázkách pomoci Sovětského svazu našemu osvozenému území, hlavně pokud se to týká pomoci v nejbližší době.

Po schválení denního pořadu učinil Gottwald toto prohlášení: „Všechna usnesení byla zástupci Národní fronty učiněna jednomyslně. Návrh na organizaci, strukturu a osobní složení vlády byl už předložen panu prezidentovi, který s ním vyslovil souhlas a slíbil nové vládě plnou spolupráci a podporu.“ Potom Gottwald požádal přítomné pány, aby se k předloženým dokumentům vyjádřili.

L i c h n e r : Konstatuji, že i když jsem se nezúčastnil porad, byl jsem do jejich průběhu zasvěcen nejbližšími spolupracovníky a hovořili jsme spolu o nich. Z těchto jednání vyšla jednotná stanoviska, která plně respektuji a přijímám.

N e j e d l ý : Poprvé se ocitám v takové situaci a před takovou funkcí. Většinou mě znáte. Šlo mi vždy o to, abych sloužil našemu národu. Má činnost byla v nezkompromitovaném smyslu národním. Zejména mi šlo o kulturu. Nejenom, že souhlasím s programem, s radostí ho vítám a program budu uskutečňovat s velkou radostí. Dělán to s tím větším vědomím, že stojíme před změnou vlády, ale i na začátku nového stadia národních našich dějin. Já jsem také zde i doma vždycky zaujímal k slovenskému národu stanovisko kladné. Ležela mně na srdci kultura česká i slovenská. Moje stanovisko je, že politika má být kulturní.

S v o b o d a : S programem i s návrhy na složení vlády souhlasím.

H a s a l : S programem i s návrhy na složení vlády souhlasím.

M a s a r y k : S programem i s návrhy na složení vlády plně souhlasím a slibuji, že dle svých slabých sil budu pracovat, aby program byl uskutečněn. Prosím, aby v zápise bylo konstatováno, že do této vlády vstupuji jako člověk nepolitický v pravém slova smyslu. Nikdy jsem k žádné politické straně nepatřil. Včera, když jsem se vrátil z Kremly, kde jsem slyšel tichá slova snad nejslavnějšího dnes žijícího muže, četl jsem dokument a souhlasím s ním. Je to dokument sebevědomý a vážný. Dívám se jen do budoucnosti, zpátky se už po dnešku ohlížet nebudu. V minulosti mi bylo křivděno. Přešel jsem přes to a zapomněl na to. Bylo mi vytýkáno, že jsem nejel k podepsání smlouvy. Konstatuji, že jsem byl jen úřadující člen vlády, který to cítil těžce, když mu bylo uloženo vládou a prezidentem jet do Ameriky v okamžiku, kdy se podepisoval tento historický dokument.

F e r j e n č í k : Program vlády je mi známý. Souhlasím s ním a slibuji, že v jeho duchu jej budu provádět.

Š i r o k ý : Přišel jsem z obsazeného území. Zním potřeby lidu a jsem přesvědčen, že program souhlasí se zájmy českého i slovenského národa. S programem souhlasím a budu jej uskutečňovat.

G o t t w a l d : Všichni souhlasí. Omluvil se z dnešní schůze ministerský předseda Šrámek, který včera vyslovil souhlas. Zbývají jen projevy pánů, kteří nejsou v Moskvě, tj. dr. Pietora, Ďuriše, Ripky, Clementise a Procházky. Včera zde bylo vysloveno přání, že někteří pánové by se za ně mohli zaručit.

U r s í n y : Osvědčuji se za dr. Pietora.

S t r á n s k ý : Za Ripku to prohlášení činím i dnes.

H u s á k : Osvědčuji se za Ďuriše, že souhlasit bude.

H á l a : Mohu podepsat za Procházku.

N o v o m e s k ý : Vyslovuje názor, že Clementis rovněž bude souhlasit a prohlašuje, že může podepsat jeho jménem.

G o t t w a l d : Opět je souhlas jednomyslný. Jak jsme program přijali, tak jej budeme uskutečňovat. Bude to práce těžší než napsání programu, ale nebyli bychom hodni, abychom kandidovali, kdybychom si jej netroufali provést.

Po projednání bodu dvě a tři denního pořadu byly pak v závěru schůze program a struktura vlády podepsány všemi přítomnými navrženými členy nové vlády a za ty, kteří nebyli v Moskvě přítomni, podepsali pánové, kteří se za ně osvědčili.

Příloha č. 6

Ze zápisu schůze vlády 12. května 1945

Náměstek předsedy vlády K. Gottwald poukazuje na to, že včera bylo dohodnuto s ČNR, že se přetvoří na Zemský národní výbor, resp. na výbor, který připraví volbu Zemského národního výboru. Má se tak stát v dohodě s ministrem vnitra během příštího týdne. Řečník se domnívá, že bude nutno vyčkat výsledek opatření, která se takto provedou. Ministr V. Majer souhlasí v podstatě s tímto názorem, žádá však, aby předsednictvo stručně informovalo vládu o svém včerejším jednání s ČNR.

Ministerský předseda Zd. Fierlinger činí tak, uváděje, že prof. dr. Pražák odevzdal nejprve vládě jménem ČNR výkon veřejné moci. Dále bylo usneseno, resp. dohodnuto, že se co nejdříve volbami ve veřejném shromáždění utvoří Zemský národní výbor, a to jen pro Čechy, a další Zemský výbor pro zemi Moravskoslezskou. Do té doby bude ČNR v likvidaci působit jako přípravný volební výbor.

Zástupci ČNR kladli ve včerejší schůzi také požadavek, aby se vláda přetvořila a aby do ní byly pojaty složky domácího odboje. Bylo jim odpověděno, že to je požadavek, který spadá do kompetence prezidenta republiky. Po poledním jednání dostavila se k předsedovi vlády odpoledne ještě deputace ČNR, sestávající z předsedy a místopředsedy, s níž bylo dále jednáno a výsledkem je právě dohoda, kterou předseda vlády nyní vládě oznamuje. Přípravný volební výbor se má také postarat o vytvoření okresních národních výborů. Volby se mají provést ve veřejném shromáždění za přibrání zástupců venkovských okresů.

Náměstek předsedy vlády poslanec J. David se přimlouvá za návrh ministra Laušmana, poněvadž je třeba utvořit reprezentativní Zemský národní výbor. V ČNR nejsou např. čeští socialisté vůbec zastoupeni. Na základě svých zkušeností je proti volbě na veřejném shromáždění. Tento názor sdílí ministr prof. dr. J. Stránský, který zdůrazňuje, že složení ČNR neodpovídá nikterak struktuře vlády, zásadám, které byly dohodnuty v Moskvě a programu prezidenta republiky. Není možné, aby v Praze v ČNR nebyla zastoupena nejsilnější politická složka. Ministr V. Kopecký se domnívá, že nebylo správné, když ministerský předseda odkázal ČNR s požadavkem o přetvoření vlády na prezidenta republiky. Vláda byla utvořena podle dohody bloku stran národní jednoty a prezident ji pouze jmenoval. Na struktuře vlády se nesmí nic změnit ani při jejím přetvoření. Nutno uvážit, že ČNR je z největší části orgánem, který se utvořil teprve v poslední fázi bojů o Prahu kolem malého jádra, které existovalo z dřívější doby. ČNR jako

taková není kompetentní, aby formulovala požadavek takového rázu, to se musí stát prostřednictvím politických stran Národní fronty a základem všeho jednání a všech politických opatření musí být dohoda čtyř stran národní jednoty. Tyto tvoří pilíř našeho politického systému. Tím není vyloučeno, že ve vládě mohou být také autoritativní osobnosti mimo tyto strany, které se v bojích a v odboji vůbec zvláště vyznamenaly a osvědčily. Totéž platí o tvoření zemských národních výborů.

Ministerský předseda Zd. Fierlinger se domnívá, že jde o nedorozumění. ČNR byla při včerejším jednání likvidována. To vyplývá jasně z komuniké. Lituje, že původní usnesení vlády o likvidaci ČNR bylo přechodně opuštěno. Situace je celkem uspokojivá, činitelé ČNR mají porozumění pro dané poměry a likvidace se provede bez zvláštních obtíží a diskusí. Provede se zejména v dohodě s ministrem vnitra, který je k tomu kompetentní, který však nebude jednat jako diktátor, nýbrž jako člen vlády, podle jejích intencí a pokynů. To nevylučuje, aby se přijal návrh ministra Laušmana na vytvoření komise čtyř zástupců politických stran národní jednoty.

Ministr prof. dr. A. Procházka poukazuje na to, že v první fázi přechodného období má platit pro politickou činnost vlády dohoda o čtyřech politických stran Národní fronty jako základních pilířích, což znamená, že se také složení zemských národních výborů musí přizpůsobit této dohodě a složení vlády. Při výměně názorů za účasti msgr. dr. J. Šrámka, ministra V. Kopeckého a ministerského předsedy zjištěno, že o tomto stanovisku je úplná shoda. Také prof. dr. J. Stránský s ním souhlasí.

Náměstek předsedy vlády K. Gottwald se přimlouvá za to, aby členy komise, navržené ministrem Laušmanem, byli ministři, přičemž budou spolupracovat s jednotlivými činiteli ČNR, ale nikoliv jako se sborem, nýbrž jako s jednotlivými politickými pracovníky. Jinak se má Zemský národní výbor utvořit na podkladě dohody stran, jak o tom mluvili dřívější řečníci. Tato dohoda se pak projedná na veřejném shromáždění voličů, což celé věci dodá rozhodně vážnosti a významu. Tím se také odstraní určitý zmatek názorů, který dnes nutně existuje. Na shromáždění bude také možná podrobná diskuse o vládním programu. Spolupráce s pracovníky ČNR je nutná, neboť ČNR měla vhodný aparát a dokud zde není Zemský národní výbor, nelze ho postrádat. Věc se musí ovšem provést s největším urychlením během příštího týdne.

Ministerský předseda Zd. Fierlinger reaguje ještě na poznámku ministra Kopeckého a upozorňuje, že se požadavek, aby vláda byla přetvořena, musí formálně uplatnit u prezidenta republiky.

Po této debatě učiněno

u s n e s e n í : Ministerské komisi, sestávající z náměstka ministerského předsedy J. Davida, ministrů V. Majera, V. Noska a konzist. rady P. Fr. Hály, se ukládá, aby v dohodě s pracovníky, likvidujícími ČNR, připravila volby Zemského národního výboru a volby Ústředního národního výboru pražského, jakož i jednotlivých okresních národních výborů, přičemž podkladem bude dohoda čtyř politických stran Národní fronty ve smyslu vládního programu a podle struktury vlády. Komise podá vládě o postupu své činnosti zprávy a provede věc s největším urychlením během příštího týdne.

Příloha č. 7

Dopis V. Zorina z 31. 5. 1945 Z. Fierlingerovi (s přílohou)

Praha 31. května 1945

Vážený pane předsedo vlády!

V příloze zasílám dokument okresního československého velitelství v Kladně podepsaný generálem Vojtěchem, který byl vylepován na viditelných místech ve městě; rovněž s odvoláním na úvodník novin Národní osvobození z 9. května 1945, v němž se píše o dohodě o odchodu německých vojsk z Prahy, mám čest Vás upozornit na to, že – jak vysvítá z uvedených dokumentů – Česká národní rada, působící před příchodem Rudé armády do Prahy, předem připravila plán na záchranu německých vojsk a na napomáhání těmto vojskům k ponechání zbraní. Tento plán byl publikován a podepsán Albertem Pražákem, Josefem Smrkovským, Josefem Kotrlým, Jaromírem Nechanským, generálem Karlem Kutlvašem, podplukovníkem Františkem Bürgrem, podplukovníkem Kadainkou a rovněž výše uvedeným generálem Vojtěchem.

V souvislosti s výše uvedeným mám čest Vám sdělit, že uvedené osoby, zúčastněné na plánu na záchranu německých vojsk, rozdrčených Rudou armádou v Československu na přístupech k Praze, nemohou požívat důvěry velení Rudé armády a zřejmě ani důvěry československé vlády a nemohou být v čele vedení Prahy.

Přijměte, pane předsedo vlády, moje ujištění o veškeré úctě k Vám.

V. Zorin

OKRESNÍ VELITELSTVÍ V Kladně

Podmínky kapitulace (výňatky z ústních instrukcí)

- a) Útvary německé armády odcházejí z obvodu Prahy západním směrem.
- b) Odevzdají veškeré těžké zbraně buď ve svých bojových pozicích nebo na hranicích Velké Prahy.
- c) Pro další odchod od této linie do demarkační linie amerických vojsk mají tyto útvary právo ponechat si pro svou ochranu lehké zbraně (pušky, lehké a těžké kulometry).
- d) Těžké kulometry odevzdají československé armádě před přechodem demarkační linie.
- e) Vojenské útvary mají právo vzít do svého proudu rovněž ženy a děti.
- f) Ženy a děti nenacházející se v těchto proudech jsou pod ochranou Mezinárodního červeného kříže.
- g) Národní rada se zavazuje zajistit, aby armádní útvary mohly bez překážek odejít podle bodů a a b, pokud nebudou projevovat nepřátelské jednání vůči československým občanům, československé armádě a úřadům a budou plnit jejich pokyny (o místě ubytování, táboření ap.).

generál Vojtěch

Příloha č. 8

Z prezidentova dopisu 8. 8. 1945 předsedovi a místopředsedům vlády:

V Moskvě a Košicích byla projednávána a mně předložena otázka gen. Ingra, gen. Miroslava-Neumanna a gen. Moravce. Byla navržena řešení, s nimiž já tehdy nesouhlasil a navrhoval jsem rozhodnutí jiná. V Košicích byl dán vládou poukaz ministru národní obrany, aby zatím dal všem třem generálům dovolenou a aby jim to sdělil a provedl, jakmile se z Anglie vrátí do Prahy.

Po jejich návratu do Prahy smluvil jsem s panem ministrem národní obrany, že jim poradím, aby si vyžádali služební dovolenou sami, tím ulehčili situaci a aby vyčkali definitivní rozhodnutí vlády. To se stalo a nyní jejich dovolená končí. To mne vede k tomu, abych Vám napsal tento dopis.

Pan ministr národní obrany navrhl tyto dny definitivní řešení otázky pana gen. Neumanna, k čemuž i já dal předběžný svůj souhlas. Bylo tak učiněno jen po právu a spravedlnosti. Jde tudíž nyní o řešení případu gen. Ingra. Žádám pana ministra národní obrany a ministerskou radu, aby se v této věci definitivně rozhodla. Měl-li někdo oprávněné jakékoli námitky politického rázu proti gen. Ingrovi, byl on už sám tím, co se stalo, více nežli dostatečně zastížen. Nezasluhuje, aby jeho dosavadní stav nečinnosti, nejistoty a neurčitosti byl prodlužován. Je také v zájmu armády, aby jeho otázka byla už řešena definitivně. Je to generál, který ještě před začátkem války z vlastní iniciativy a po dotazu u mne, zdali má už přijít, se odebral do ciziny a odboj začal. Během války po celých šest let exilu se choval jako vlastenec a konal plně svou vojenskou povinnost. Nedělal snad, pravda, všecko bezvadně, ale za to si již své vytrpěl. Je tím řečeno vše, víc o jeho činnosti není třeba říkat.

Prosím tudíž vládu, aby jeho věc už rozhodla a navrhla mi jeho eventuální umístění, uzná-li mě stanovisko za správné a spravedlivé.

Zbývá případ gen. Moravce. Bylo mi sděleno v poslední době ze strany vojenských úřadů, že je v běhu jednání o některé otázky z doby před jeho odchodem z vlasti. Nemohu tudíž navrhopvat nebo žádat jeho umístění, dokud věci tyto nebudou skončeny. To se bude moci rozhodnout až po skončení celého jednání. Zdůrazňuji však pro definitivní řešení jeho případu toto:

- a) Plk. Moravec od svého příchodu do Anglie se mi dal k dispozici a plně a důsledně od začátku války na západě až do jejího skončení konal oddaně svou povinnost československého vojáka.

b) Jako zpravodajský důstojník, mající k dispozici v prvních třech letech války rozsáhlou síť zpravodajskou u nás i v Německu, prokázal našemu odboji služby prvořadé, daleko převyšující běžné služby jiných oborů. Veškeren styk našeho odboje ze západu se všemi odbojovými skupinami ve vlasti byl prováděn službou plukovníka Moravce.

c) Konstatuji, že po dlouhé měsíce a léta prostřednictvím jeho služby byly vykonány z naší strany vojenské akce a služby pro spojence, které byly velmi spojenci oceňovány a kvitovány, a podstatně přispěly – přirozeně vedle jiných – k uznání našeho odboje na západě a k docílení našich úspěchů politických.

Soudím, že v řešení jeho otázky, má-li být řešena spravedlivě, tato aktiva jeho celé odbojové činnosti nemohou být nechána stranou. Nevyslovuji se tím o celé jeho věci, nemaje zatím k dispozici nutný materiál. Ale chci, aby i ve věci gen. Moravce byl dán průchod pravdě, jak já ji znám. Je mojí povinností, abych v postavení, ve kterém jsem byl, dal správné svědectví o otázkách, ve kterých je dáti mohu a dáti musím. Jiní mají přirozeně právo říci také své stanovisko a svědectví a vyjádřiti se v celé věci gen. Moravce.

Prosím, pane předsedo, abyste odpustil, že insistuji na řešení této celé otázky. Týká se armády jako celku a jde mi o to, aby byla řešena bez újmy státu, bez újmy armádě a ovšem spravedlivě a rozumně.

Dopis gen. Ingra 18. 9. 1945 předsedovi vlády

Činím toto podání, abych dosáhl projednání mojí osobní věci a k informaci přehledně uvádím:

Prvního boje o naše národní a státní osvobození jsem se účastnil jako řadový důstojník v legiích od března 1916. Po válce jsem se stal důstojníkem z povolání a po absolvování Vysoké válečné školy jsem působil v různých štábních a velitelských funkcích až do zářijové mobilizace 1938, kdy jsem byl velitelem III. sboru.

Po březnové okupaci 1939 jsem se věnoval budování domácí podzemní organizace a přípravě naší branné účasti v zahraničí. Na podnět mých přátel doma a na výzvy z ciziny jsem odešel v červnu 1939 do zahraničí, abych se tam v rámci celkové akce ujal vedení našich vojenských věcí.

Před vypuknutím války jsem se v cizině účastnil organizace styku s domovem a řídil jsem přípravné vojenské práce v Londýně a v Paříži.

Když se v listopadu 1939 ustavil v Paříži Národní výbor, stal jsem se jeho členem a byl jsem pověřen řízením našich věcí vojenských. Po uznání naší zahraniční vlády v červenci 1940 jsem v ní zastával úřad ministra národní obrany a současně jsem plnil funkci hlavního velitele čs. branné moci.

V září 1944 jsem byl na vlastní žádost zproštěn úřadu ministra národní obrany a byl jsem dekretem prezidenta republiky ustanoven hlavním velitelem čs. branné moci.

V polovině dubna 1945 jsem se dozvěděl z radiorozhlasu, že jsem byl zproštěn funkce hlavního velitele a později mi to sdělil písemně úředník MZV dr. Černý s tím, že mám v Anglii vyčkati dalších instrukcí.

Koncem května 1945 po několika žádostech jsem dosáhl svolení MNO k návratu do vlasti, kam jsem přibyl 5. června t.r.

Po mém návratu do vlasti na mé dotazy, z jakých důvodů je vůči mně takovým způsobem postupováno a co se mnou bude, sdělil mi ministr národní obrany pan generál Svoboda, že původní usnesení vlády, abych byl poslán na zdravotní dovolenou, nebylo provedeno; že podle něho bych přicházel v úvahu pro funkci generálního inspektora nebo oblastního velitele, že však můj případ je politický a že o něm jako takovém bude rozhodnuto vládou. Na můj dotaz o povaze politických důvodů nebo námitek vůči mé osobě odpověděl ministr národní obrany generál Svoboda neurčitě; že nebyl v Anglii, že poměrů tam nezná a naznačil spíše, nežli tvrdil, jako bych připravoval zřízení vojenské diktatury v osvobozené vlasti. Takové a podob-

né informace přinesli podle ministra národní obrany generála Svobody do Ruska někteří političtí činitelé a důstojníci z Anglie. Které osoby to byly a co tvrdily, jsem se nedověděl.

Odmítl jsem již u ministra národní obrany generála Svobody jak tuto nízkou pomluvu o mně šířenou, tak metodu, s níž se proti mně anonymně a proto nepostižitelně pracuje. Vyslovil jsem též svůj podiv, že o mně bylo rozhodnuto na podkladě pomluvy a že nebylo považováno za vhodné a správné, abych – byv nařknut z tak těžkého zločinu – byl také slyšen, když už ne proto, že jsem prakticky po celou dobu války zastával úřad ministra národní obrany a hlavního velitele, tož aspoň jako každý prostý občan. Vždyť vláda, přikládá-li víru onomu nařčení, byla podle mého soudu povinna dát proti mně zavést příslušné řízení.

Ministr národní obrany generál Svoboda uznal, že mám právo slyšet obvinění svých žalobců, sdělil mi, že hned po návratu příslušných činitelů z oslav výročí slovenského povstání se bude můj případ znovu projednávat ve Vojenské radě a slíbil, že mi tam bude dána příležitost setkat se s mými obviňovateli.

Od oslav výročí slovenského povstání uplynula již určitá doba, během níž podle mých informací již zasedala Vojenská rada. Nebyl jsem však do zasedání pozván. Od začátku tohoto měsíce jsem již třikrát žádal o slyšení u ministra národní obrany gen. Svobody – avšak bez úspěchu. Proto činím toto písemné podání, a protože podle sdělení ministra národní obrany generála Svobody je můj případ politický a má o něm rozhodnouti vláda, zasílám opis i členům předsednictva vlády.

Za několik měsíců bude tomu 30 let, co sloužím republice. Plnil jsem vždy své občanské i služební povinnosti podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, nikdy jsem nežádal a také jsem nedostal žádných osobních nebo služebních výhod nebo úlev a rovněž v zahraničním odboji nebyla moje účast provázena vzestupem mé vojenské hodnosti. Nyní je výsledkem mé poctivé služby příkoří, kterého se mi dostalo usnesením vlády ze dne 6. dubna 1945. Tento vládní akt pokládám za nespravedlnost. Opatření proti mně učiněné vyvolalo řadu dohadů a pověstí ve veřejnosti. Snášel jsem to trpělivě a projevil jsem dostatek pochopení pro obtížnou situaci při obnovování státu, čekaje více než pět měsíců. Moje trpělivost a rezervovanost mi však vynesly jen nepěkné útoky části našeho tisku v poslední době.

Proto se v této situaci obracím nejen na ministra národní obrany, nýbrž i na předsednictvo vlády a žádám, aby moje věc byla již projednána a přikládá-li vláda víru pomluvě, šířené o mně, aby buď proti mně zavedla řádné řízení, nebo aby mi sdělením jmen informátorů dala možnost zjednat si dostiučinění.

Činím toto podání v dobré víře, že vláda můj zákonitě i mravně oprávněný požadavek brzy splní.

1946, 25.11.

**Zpráva Vojenské rady
ve věci bývalého ministra národní obrany div. gen. S. Ingra
pro členy ministerské komise**

Úkolem komise bude vyšetřiti na základě dokumentů a svědeckých výpovědí činnost div. gen. Ingra, proti němuž byla z několika stran vznesena různá obvinění.

Pokud jde o zásluhy div. gen. Ingra, jsou v podstatě členům komise známy a není je třeba vyšetřovat. Lze je přibližně shrnout do těchto bodů:

1. Div. gen. Ingr spoluzaložil v r. 1939 podzemní organizaci „Obrana národa“ a řídil po několik měsíců její vojenskou složku.

2. Na výzvu vedení zahraničního odboje div. gen. Ingr odešel do zahraničí, aby se zúčastnil odbojových akcí a zejména organizace československých zahraničních vojenských jednotek.

3. V Polsku, ve Francii a ve Velké Británii gen. Ingr zaujal stanovisko proti některým disidentům československého zahraničního odboje (Prchala, Osuský, Hodža) a tím pomáhal k sjednocení odboje.

Pokud jde o negativní stránky činnosti div. gen. Ingra, byla z různých stran a od různých osob již v zahraničí a také po osvobození republiky vznesena různá obvinění, jež lze shrnout do těchto šestnácti bodů:

1. Nezákonné rozpuštění československé zahraniční armády ve Francii v r. 1940.¹
2. Zákaz legionářského oslovení „bratře“ tamtéž.
3. Nezakročování proti antisemitským a protidemokratickým výstřelkům v zahraniční armádě ve Francii a Anglii.
4. Nevraživý poměr ke španělským bojovníkům.
5. Incident s 580 důstojníky a vojáky v Cholmondeley v r. 1940.
6. Incident s 28 důstojníky v r. 1941 ve Velké Británii.
7. Odpor gen. Ingra proti mravní a osvětové výchově v zahraniční armádě.
8. Tendence v zahraniční armádě pro nedemokratickou úpravu vnitřních věcí v osvobozeném Československu.
9. Obvinění z nesprávného výběru parašutistů a z nesprávnosti ve spojení s domácím odbojem.
10. Nesprávný postoj gen. Ingra a vyšších důstojníků k politickým činitelům.

11. Zákaz kolportáže „Mladého Československa“ a „Čechoslováka“ v zahraniční armádě.
12. Sledování a diskriminace komunistů a socialistů v zahraniční armádě.
13. Poměr gen. Ingra k SSSR.
14. Poměr gen. Ingra k čs. vojenským jednotkám v SSSR a jejímu veliteli.
15. Poměr k velvyslanci Fierlingerovi.
16. Nesprávné zásahy za Slovenského národního povstání.

¹ V originálu připsáno rukou: Nerozpustil ale souhlasil. Vydal [?] Miroslav.

SÚA, fond MV-N, kr. 145, č.j. 561, inv.č. 80.

**Připomínky gen. S. Ingra
ke zprávě Vojenské rady pro členy ministerské komise**

ad 1. Nezákonné rozpuštění čs. zahraniční armády ve Francii r. 1940.

Čs. zahraniční armáda ve Francii nebyla v r. 1940 rozpuštěna.

Věc, na kterou se tu naráží, se měla takto:

Po zprávě, že Francie žádá Německo o uzavření příměří, vydal gen. Miroslav 17. června 1940 divizní rozkaz, v němž se v podstatě pravilo: Francie uzavírá s Německem příměří, pro nás však příměří s Němci neexistuje; budeme pokračovat v boji a všichni, kdo se přihlásí, budou dopraveni tam, kde bude možnost dalšího boje proti Německu.

Byl jsem tehdy u našich jednotek na frontě, o rozkazu jsem se dověděl dodatečně, myslím, že 20. června 1940. Souhlasil jsem však s opatřením gen. Miroslava, neboť za tehdejší situace to byla jediná cesta, jak jsme naše jednotky mohli z Francie evakuovat.

Nešlo tedy o rozpuštění armády, nýbrž o opatření, aby čs. vojenské jednotky mohly pokračovat v boji. Ostatně tato věc byla předmětem trestního řízení u polního soudu prvního armádního sboru a byla zastavena podle písemného usnesení tohoto soudu ze dne 14.11.1945 čj. Pb971/45-III.Gr s odůvodněním „protože tu není činu trestním soudem stíhatelného“.

ad 2. Zákaz legionářského oslovení „bratře“.

Rovněž tato věc byla předmětem soudního řízení u téhož soudu a byla tímž usnesením zamítnuta. Nešlo přitom o můj osobní počín, nýbrž o jedno-
myslné usnesení Národního výboru v Paříži, k němuž byl dán podnět návrhem vyšších důstojníků naší jednotky v Agde. Návrh byl motivován tím, že různost oslovení a tykání jedněch a vykání druhých působí nedobře na jednotnost a kázeň.

ad 3. Nezakročování proti antisemitským a proti [anti]demokratickým výstřelkům v zahraniční armádě ve Francii a v Anglii.

Popírám pravdivost tohoto tvrzení, neboť proti výstřelkům všeho druhu – pokud byly hlášeny nebo známy – bylo vždy zakročováno. Žádám o uvedení konkrétních případů, kdy se tak nestalo.

ad 4. Nevraživý poměr ke španělským bojovníkům.

Toto tvrzení je nepravdivé.

O tom, že ve Francii jsou internováni českoslovenští příslušníci – bývalí španělští bojovníci – jsem se dověděl koncem listopadu nebo počát-

kem prosince 1939 od paní Osuské v souvislosti s přípravou vánoční nadílky pro naše příslušníky ve Francii. Po dosti nesnadném jednání s francouzskými úřady se mi podařilo dosáhnout svolení, abych mohl do Gursu, kde byli naši španělští dobrovolníci internováni, vyslat za čl. vojenskou správu pplk. gen. št. Lukase, který měl zjistit na místě situaci a stanovisko internovaných k jejich případnému vstupu do naší armády. Většina internovaných z Gursu i jiných táborů se do armády ochotně hlásila, bylo však třeba překonat tuhý odpor franc. úřadů, vůči nimž jsem mimo jiné musil převzít záruku za jejich spolehlivost. Překážky se nakonec podařilo překonat – (hodně při tom pomohl generál Faucher) – a přihlášení španělští bojovníci byli postupně zařadění do naší armády. Kromě toho vypomohla vojenská správa internovaným španělským bojovníkům čs. příslušnosti, kteří byli invalidní nebo nemocní, různými naléhavými potřebami jako prádlem, obuví, mýdlem, cigaretami apod. Snažila se dosáhnout pro ně u franc. úřadů zlepšení stravy a některých výhod a požádala sociální péči Národního výboru v Paříži, aby převzala péči a ochranu nemocných a invalidních španělských bojovníků čs. příslušnosti.

Toto moje tvrzení lze prokázat jak dokumentárními doklady z archivu, tak hodnověrnými svědky. Proto tvrzení o nevráživém poměru ke španělským bojovníkům odmítám jako nepravdivé a konstatuji, že uvedená opatření jsem konal z vlastní iniciativy, a že bez těchto opatření by se naši španělští bojovníci pravděpodobně dostali v internačním táboře do rukou Němců.

Kvůli úplnosti a dokreslení tehdejších poměrů na rozdíl ode dneška uvádím, že tehdy jsem byl denuncován u francouzských úřadů jako bolševik, který má rozvrátit naši jednotku ve Francii a jako doklad bylo uváděno, že prosazují přijímání španělských bolševiků a židů do armády.

ad 5. Incident s 580 důstojníky a vojáky v Cholmondeley v r. 1940.

Není mi jasno, co se mně v této souvislosti klade za vinu a nemyslím, že by zde bylo místo vypisovat celou historii krize, kterou prošla naše jednotka při odjezdu z Francie a po příjezdu do Anglie.

Omezují se proto na pouhé konstatování, že vojenská správa nejen neměla zájmu na ztenčení počtu naší jednotky, nýbrž její zájem byl právě opačný. Vojenská správa podnikala co bylo v její moci, aby nedošlo k odchodu vojenských osob z jednotky, nemohla však zabránit odchodu těch, kdo na tom trvali, když britské úřady stály neochvějně na principu dobrovolnosti pro všechny spojenecké vojenské jednotky na britské půdě.

Vojenská správa umožnila pak odešlým návrat a všechny, kteří se později vrátili, bez rekriminačí a diskriminace přijala.

ad 6. Incident s 28 důstojníky v r. 1941 ve Velké Británii.

V Anglii po plném obsazení všech velitelských a administrativních míst přebývalo několik set důstojníků. Vojská správa řešila důstojnickou otázku tím způsobem, že důstojníky, pro které nebylo systemizovaných velitelských nebo administrativních míst, zařadila do tzv. „velitelské zálohy“, jejíž příslušníci vykonávali prakticky úkoly mužstva. Několik důstojníků této „velitelské zálohy“ se nedovedlo s tímto řešením smířit a zašli tak daleko, že odpírali vykonávat službu. Protože jejich počínání vyvolávalo odpor a kritiky jak druhých důstojníků, tak zejména mužstva, žádalo velitelství brigády odsun odbojných důstojníků. MNO zamýšlelo odsunouti je do Whitechurche, avšak než k tomu došlo, odeslalo je velitelství brigády do Londýna, uvádějíc, že jejich rychlý odsun byl z důvodů kázně naléhavý. Asi po dvou měsících se tito důstojníci po kázeňském potrestání vrátili k jednotce.

ad 7. Odpor gen. Ingra proti mravní a osvětové výchově v zahraniční armádě.

Obvinění v této formulaci mohu jen odmítnout, nejen jako nepravdivé, nýbrž přímo urážlivé, neboť kdyby bylo oprávněné, nebylo by třeba zabývat se „mým případem“. Diskvalifikovalo by mne to jako velitele.

Pokud jde o samotnou mravní a osvětovou výchovu v zahraniční armádě a zejména v Anglii, která je tu zřejmě míněna, dovoluji si tvrdit, že to, co v tomto odvětví bylo u naší jednotky v Anglii vykonáno, vyjde vítězně z jakékoliv armádní soutěže, ať jde o různé kursy, přednášky, tisk, hudební, sportovní a výstavní podniky, akademie, koncerty, návštěvy divadel apod. Mohlo by se namítnout, že při výchově nejde tak o kvantitu, jako o kvalitu, resp. o výsledky. A tu poukazuji na nejspolehlivější znaky: na počet a druh trestních případů, na počet pohlavně nemocných a na úsudek obyvatelstva o chování a vystupování vojáků. Ve všech těchto bodech obstála naše jednotka v Anglii znamenitě.

Nemýlím-li se, uvedl pan ministr Nosek v této souvislosti, že jsem se stavěl proti zájezdům politických činitelů k naší jednotce v Anglii. Tvoří-li tato okolnost předmět obvinění, uvádím, že zájezdy politických činitelů k vojenské jednotce byly regulovány usnesením ministerské rady za vědomí prezidenta republiky. K této regulaci došlo, když projevy představitelů jednoho politického směru budily kritiky a nevoli příslušníků jiného politického směru, a to nejen v armádě, nýbrž snad ještě více v Londýně, kam často tyto projevy, resp. výňatky z nich se dostaly ve formě zkrácené a přehnané. Proto byla věc regulována usnesením ministerské rady, které jsem přesně dodržel.

ad 8. Tendence v zahraniční armádě pro nedemokratickou úpravu vnitřních věcí v osvobozeném Československu.

Tato tendence měla podle vysvětlivky pana ministra Noska spočívat v tom, že v Anglii byl prý uspořádán vojenská správa kurs, ve kterém prý byly vojenské osoby připravovány pro funkce. Toto tvrzení je holým výmyslem. Nechť ten, kdo operuje tímto výmyslem, uvede jména velitele, některých učitelů a frekventantů tohoto kursu, bez kterých by kurs přece nemohl existovat.

ad 9. Obvinění z nesprávného výběru parašutistů a nesprávností ve spojení s domovem.

Nesprávný výběr parašutistů měl podle poznámky pana ministra Noska spočívat v tom, že někteří parašutisté se prý hned po přistání sami dali k dispozici Němcům. Jestli se i takový případ stal, nelze z toho podle mého soudu vinit ani mne, ani orgány, které výběr konaly, neboť o serióznosti a odpovědnosti, s níž se výběr parašutistů prováděl, svědčí skutečnost, že jako celek splnili svůj úkol velmi dobře, někteří pak přímo skvěle. Ostatně, pokud jsem informován, selhali i někteří jednotlivci z parašutistů poslaných z SSSR, a přece nepochybuji ani v nejmenším, že jejich výběru byla věnována největší péče. A stejně tomu tak bylo i v Anglii.

K obvinění z nesprávností ve spojení s domácím odbojem nebylo dáno žádné vysvětlení. Nevím o čem jde, a proto se k tomuto bodu nemohu vyjádřit.

ad 10. Nesprávný postoj gen. Ingra a vyšších důstojníků k politickým činitelům.

Nemohu se vyjádřit, nevím o čem jde.

ad 11. Zákaz kolportáže „Mladého Československa“ a „Čechoslováka“ v zahraniční armádě.

Toto opatření provedl velitel brigády v rámci své pravomoci na podkladě ustanovení služebního řádu a zákaz se vztahoval nejen na uvedené časopisy, nýbrž na kolportáž časopisů vůbec. Kolportáž je totiž služebním řádem ve vojenských ubikacích zakázána. Přitom ovšem nebylo jinak bráněno individuálnímu odběru časopisů, které byly též vyloženy v čítárnách útvarů. Po nějaké době na zásah MNO byl zákaz kolportáže odvolán.

ad 12. Sledování a diskriminace komunistů a socialistů v zahraniční armádě.

Vojská správa nejen nediskriminovala a nesledovala žádnou politickou, náboženskou nebo národnostní složku v armádě, nýbrž se snažila o snášenlivost, aby dosáhla dobrého soužití všech, což jedině mohlo vést k vytvoření spolehlivé, bojové jednotky. Připisovat vojenské správě jiné

cíle a jiný postup znamenalo by vinit ji z oslabování, ne-li z rozvracení jednotky.

Dovolím si tu uvést některé skutečnosti, které prokazují nevěrohodnost uvedeného obvinění:

1. Španělští bojovníci byli i přes odpor franc. úřadů přijati do naší armády, třebaž mně bylo dobře známo, že jsou převážně komunisty.

Obdobný byl i případ dr. Clementise.

2. Když v r. 1940 pomýšlela britská zpravodajsko-bezpečnostní složka MI VI na internování československých komunistů v Anglii, byla to naše vojenská zpravodajská služba, která tuto akci odvrátila.

ad 13. Poměr gen. Ingra k SSSR.

Můj poměr k SSSR byl a je kladný.

Sdílel jsem od počátku plně názor prezidenta republiky, že SSSR se dříve či později dostane s Německem do války, a že bude nejen obnoveno, nýbrž zesíleno a prohloubeno naše spojení s SSSR.

Prakticky a konkrétně se toto moje přesvědčení projevovalo tím, že vojenská správa od r. 1939 spolupracovala se sovětskou zpravodajskou službou v Londýně a Bukurešti, později v Čaňhradě. Prvním výsledkem této spolupráce bylo, že tuším od března nebo dubna 1941, tedy ještě než se Sovětský svaz dostal do války, naše zpravodajská skupina v čele s plk. Píkou působila v Moskvě. Dále, když po dohodě s Moskvou měl být náš tzv. „polský legion“ internovaný v SSSR odsunut na západ, navrhl jsem prezidentu republiky, abychom tam ponechali skupinu 125–150 důstojníků, poddůstojníků a specialistů jako první kádr pro formování naší vojenské jednotky, až se Rusko dostane do války. Souhlasu Moskvy bylo dosaženo, a tak byl položen základ k formování naší východní jednotky ještě než Rusko bylo ve válce.

Dále mohu poukázat na svůj postoj, kdy se ve vládě jednalo o uzavření spojenecké smlouvy s SSSR, a na všechny své projevy ať písemné či ústní nebo rozhlasové.

V souvislosti s tímto bodem se zmínil pan ministr Nosek o nějakém mém telegramu gen. Píkovu, jehož obsah však neznám, a proto se nemohu k věci vyjádřit.

ad 14. Poměr gen. Ingra k čs. vojenským jednotkám v SSSR a jejímu veliteli.

Nejsem si vědom ničeho, co by mně v tomto ohledu mohlo být vytýkáno, a protože si nedovedu vzpomenout, že by pan ministr Nosek něco bližšího a konkrétního uvedl k tomuto bodu, nemohu se konkrétně vyjádřit.

Omezují se proto na konstatování, že mne rozvoj a zdar naší jednotky v SSSR ležel na srdci přinejmenším tak, jako rozvoj a zdar našich jednotek na Západě nebo Středním východě; jako doklad bych mohl uvést již u bodu 13 zmíněné opatření, které položilo základ k formování naší jednotky v Rusku, dále moje snahy a zákroky během mé návštěvy v SSSR v r. 1942, poukazování peněžních částek pro naši jednotku v Rusku z britského úvěru, zasílání léčiv, kuřiva a různých běžných potřeb, přemístění asi 300 důstojníků z Anglie do Ruska i přes nechuť některých britských a našich míst apod.

ad 15. Poměr k velvyslanci Fierlingerovi.

Můj poměr k velvyslanci Fierlingerovi byl až do podzimu 1942 dobrý, ba řekl bych velmi dobrý. Pak jsme se dostali do konfliktu pro otázku podplukovníka Stoje. Podle poznámky pana ministra Noska však soudím, že předmětem výtky v tomto bodě je, že jsem prý jako člen vlády navrhl v ministerské radě odvolání velvyslance Fierlingera z Moskvy. Konstatuji, že jsem takového návrhu nepodal.

ad 16. Nesprávné zásahy za Slovenského národního povstání.

Podle poznámky pana ministra Noska měly tyto nesprávné zásahy spočívat v tom, že MNO, resp. ŠVBM zamýšlel tvořit v týlu, odděleně od bojujících jednotek, jakousi zvláštní novou armádu. Reprodukují-li poznámku pana ministra Noska správně, jde asi o nějaké nedorozumění, neboť o podobném opatření, resp. o takových zásazích, ať ze strany MNO či ŠVBM, mně není nic známo.

SÚA, fond MV-N, kr. 145, č.j. 561, inv.č. 80.

Memorandum F. Moravce prezidentovi Benešovi 6. 4. 1946

1. Okolo Mnichova.

Od roku 1935 až do října 1938 byl jsem přednostou pátrací skupiny 2. oddělení hl. štábu. Do kompetence této skupiny patřilo obranné zpravodajství (boj proti vyzvědačství) a zpravodajství výzvědné (vyhledávání zpráv mimo hranice státu). Reorganizoval jsem obě tyto zpravodajské služby. Výsledky práce mojí skupiny nemíním hodnotit. Je dobře znám náš úspěšný boj proti vyzvědačské lavině německé a maďarské, založené jak na profesionální síti agenturní, tak na vyzvědačské činnosti německé a maďarské menšiny (počty agentů, zatčených a odsouzených v letech 1936–1938 dosahovaly výšek tisícových). Po stránce výzvědné dosáhli jsme úrovně vskutku evropské, jak o tom svědčily nejen dosažené výsledky, nýbrž i hodnocení všech států, s nimiž jsme zpravodajsky spolupracovali (Francie, SSSR, státy Malé dohody, Anglie atd.). Přes důležitost práce a významu skupiny, jíž jsem stál v čele, byl jsem podřízeným, anonymním členem štábu, maje nad sebou celou řadu představených (přednosta oddělení, I. zástupce náčelníka štábu, podnáčelník hlavního štábu, náčelník hlavního štábu, ministr národní obrany). Nebyl jsem přibírán k žádným poradám, kde se tvořila zásadní rozhodnutí, která mi byla prostě sdělována ve formě instrukcí a rozkazů. Podotýkám to zejména s ohledem na vojenská rozhodování okolo mnichovské krize, o nichž jsem se dozvěděl jako každý jiný prostý člen štábu ve Vyškově z rozhlasu.

V říjnu 1938 opustil přednosta oddělení plk. Hájek svoje místo a odešel do zahraničí (Holandsko). Nový přednosta oddělení ustanoven nebyl (2. oddělení v té době spělo zřejmě vstříc svojí likvidaci). Jako pořadím nejstarší vykonával jsem od té doby funkci přednosta oddělení a nebyl jsem nikdy na toto místo formálně ustanoven.

Ihned po mnichovském rozhodnutí dostalo 2. oddělení rozkaz zastavit všechnu výzvědnou činnost proti Německu a zrušit všechny zahraniční zpravodajské expozitury v zahraničí. Rozkazu nebylo uposlechnuto a pokračovalo se v práci dále, ovšem za poměrů velmi ztížených. Nebyly zrušeny expozitury ve Švýcarsku, Holandsku a Švédsku (ty pak se velmi dobře uplatnily po obsazení českých zemí a za války. Znamená to, že už od Mnichova octla se pátrací složka 2. oddělení hlavního štábu v odbojném postoji vůči svým politickým i vojenským představeným a že její činnost, pokud se týče práce proti Německu, musí být považována za konspirativní, ilegální.

2. Zprávy, které nás došly o úmyslu Německa obsadit české země.

Až do 7. března 1939 nebylo žádných konkrétních zpráv. Byla jen šeptaná propaganda a celková atmosféra, která dávala tušit, že obsazením pohraničního území německá akce proti ČSR není skončena. Mezi 7.–10. březnem došly nám konkrétní zprávy o chystaném obsazení, a to zpráva od francouzské výzvědné služby a zpráva od našeho agenta v Německu. Zpráva francouzská, která přišla dříve, byla stručná a povšechná, upozorňující na „brutální akci německou proti ČSR dne 15. března“. Na vysokých místech vojenských i politických, kterým byla ihned předána, se této zprávě mnoho nevěřilo; chápal jsem to jako důsledek obecné animozity proti všemu francouzskému (po Mnichově) a nedůvěru k hodnotě francouzského zpravodajství vůbec. Zato druhá, agenturní zpráva, byla naprosto konkrétní a přesná. Pocházela od agenta mnohokrát přezkoušeného, který měl velké možnosti a dodal nám už předtím řadu zpráv mimořádné důležitosti. Tu už nebylo žádných pochybností. Zprávu jsem ihned předložil podnáčelníku hlavního štábu gen. Fialovi. Ten rozhodl, že o ní musí být bezodkladně zpravena vláda. Doprovázel jsem ho do ministerské rady, kde náš referát vyslechli generál Syrový, gen. Eliáš, ministr Chvalkovský, Havelka a myslím Beran. Moje zpráva byla odmítnuta jako nepravděpodobná, odporující celkové situaci, odporující zprávám ministra Chvalkovského z Berlína, a jako zpráva, která by mohla způsobit bezdůvodně neklid v obyvatelstvu. Marné bylo moje dokládání o přezkoušení věrohodnosti agentovy i poukazování na celou řadu symptomů, které ji potvrzovaly. Odešli jsme s generálem Fialou z ministerské rady s pocity pokošení a beznaděje.

Mezitím začaly docházet i jiné agenturní zprávy a hlášení našich zahraničních oddílů o soustředování německých vojsk na hranicích. Naše odposlouchávací služba zachytila německé radiodepeše o soustředování oddílů německé policie a jejich přesunů k čs. hranicím. Všechny tyto zprávy byly sneseny do zvláštního souhrnu zpráv, jehož závěr byl, že německá útočná akce dne 15. března je iminentní. Tento zpravodajský souhrn (zpracován byl zesnulým pplk. Houškou) byl podepsán gen. Fialou a rozeslán na všechna vojenská a politická místa podle normálního rozdělovníku (ministr národní obrany, ministr zahraničí, ministr vnitra, ministr financí, předsednictvo ministerské rady, všechna oddělení hlavního štábu). Byla tedy o očekávaných událostech zpravena včas všechna místa, která podle předpisu zpravena býti měla. Písemné doklady celé této záležitosti jsou uloženy v archivu 2. oddělení z Londýna.

Informování podřízených velitelství (oblastí, velitelských sborů) vyhradili si moji představení a došlo k němu na ústní rozkaz gen. Srového, tuším dne 13. března 1939.

3. Odlet skupiny zpravodajských důstojníků do Anglie.

Myšlenka odletu do Anglie nebyla původně moje. Zabýval se jí už plk. Hájek, dřívější přednosta oddělení, v době, kdy německá vojska obsazovala pohraniční území a kdy nebylo jisto, zda se na stanovené demarkační čáře zastaví. Koncepce plk. Hájka byla ovšem – odlet několika málo důstojníků s rodinami a zavazadly. Tedy něco jako soukromý rodinný podnik. Tehdy k provedení nedošlo – Němci se na demarkační čáře zastavili.

Když nám došly zprávy o chystaném obsazení českých zemí německým vojskem, opětoval mně zástupce anglického zpravodajství znovu nabídku umožnění přeletu, kterou jsem přijal. Řídil jsem se při tom ovšem výhradně hlediskem možností další práce proti Německu i po obsazení Prahy. Z toho vyplynuly všechny moje dispozice:

- vzít sebou co nejvíce důstojníků,
- zanechat doma rodiny a zavazadla,
- přepravit potřebný archiv do Anglie,
- vybrat důstojníky s ohledem na budoucí práci.

Rozhodnutí důstojníků odejít bylo svobodné a dobrovolné.

Je přirozené, že v této době všeobecné duševní i mravní deprese, v době rostoucí dezorganizace, kdy v důsledku obecné dezorientace nenastalo ještě jasné třídění duchů a panovala vzájemná nedůvěra, neohlašovali jsme veřejně svůj úmysl odejít tím spíše, že v těchto kritických dnech jsme zjišťovali přítomnost skupin Gestapa a rostoucí směřlost početných orderů. Osobně, a myslím, že tak učinila většina mě provázejících důstojníků, neřekl jsem ani svojí rodině o cíli svojí cesty, prostě z toho důvodu, aby při případném vyšetřování Gestapem mohla s dobrým svědomím zapírat.

Svůj úmysl a odchod hlásil jsem služebně podnáčelníku štábu gen. Fialovi a rovněž gen. Eliášovi.

Nebyl tedy náš odchod do Anglie prostým útekem, za jaký bývá z průhledných motivů označován, nýbrž plánovanou a připravenou cestou za prací v odboji. Byli jsme prostě první vojáci, kteří odešli do zahraničí pracovat a kteří také první pracovat začali.

Proč jsme odešli do Anglie? Odcházel jsem na západ, kde byl prezident Beneš, a kde jsme právem čekali první vzplanutí válečného konfliktu. Francii jsme se po mnichovských zkušenostech vyhýbali. Práce proti Německu byla nám hlavním a jediným cílem – přiznám se, že v době svého odchodu

jsem zvláštních politických představ neměli – ostatně v té době mezinárodní nejasnosti to ani jinak být nemohlo.

Po příjezdu do Anglie poslal jsem ihned p. prezidentovi do Ameriky dopis (vyslanec Masaryk byl v té době rovněž v Americe), v němž jsem mu ohlásil náš příjezd do Anglie, dal mu naši práci a možnosti k dispozici, hlásil mu svůj úmysl zahájit z anglické půdy pokračování ve výzvědné práci proti Německu. Žádal jsem ho o instrukce. Prezident můj postup schválil a uložil mi v započaté práci pokračovat.

Ohledně příjmu do Londýna jsem se snažil, aby vojenští atašé ve státech, kde se nám to zdálo jen trochu možné, zůstali na svých místech a pokračovali ve své práci. Pomáhal mi v tom vydatně vojenský atašé v Londýně pplk. Kalla. Měli jsme neúspěch v Bělehradě, Bukurešti a Moskvě, zato se podařilo v důsledku našeho naléhání restaurovat už předané vyslanectví ve Varšavě.

První měsíce našeho pobytu v Londýně byly věnovány hlavně reorganizaci našich zpravodajských zdrojů a aktivování zpravodajských expozitur ve Švýcarsku, Holandsku a Švédsku. Přes všechny potíže hlavně spojovací podařilo se nám vybudovat agenturní síť, která ještě před příjezdem prezidentovým do Anglie přinášela velmi hodnotné výsledky.

Odmítl jsem dvakrát výzvu dr. Osuského, abych se mu podřídil podle jeho vyslanecké teorie odbojové.

Do Polska byl vyslán mjr. Bartík, aby přinesl zprávy o činnosti Prchalové a Švarcově, která byla zřejmě namířena proti intencím a osobě prezidenta Beneše.

Krátce před příjezdem prezidentovým přišel do Anglie gen. Ingr, vybavený plnými mocemi domácího odboje, který si moji skupinu jako vojenskou podřídil ve funkci nejvyššího vojenského představitele v zahraničí.

Teprve po příjezdu prezidenta Beneše dostalo naše zahraniční odbojové hnutí pevný rámec.

4. Organizační zapojení zpravodajské skupiny.

Zpravodajská skupina podléhala po celou dobu vojenské správě. Ovšem v době, kdy se ve Francii utvořil a působil Národní výbor, byl poměr zpravodajské skupiny, která byla trvale v Londýně, volnější a tak byla vlastně výhradně k dispozici panu prezidentovi. Neobešlo se to ovšem bez nesnází a frikcí, jak to ani jinak nebylo možné při této vlastně dvojí podřízenosti. Po pádu Francie a ustavení prozatímní vlády v Londýně byla zpravodajská skupina pevně vřazena do rámce ministerstva národní obrany, nejprve jako zpravodajské oddělení, později jako zpravodajský odbor.

Do její kompetence spadalo:

1. Výzvědné zpravodajství.
2. Spolupráce se zpravodajskými službami spojeneckých států.
3. Obranné zpravodajství.
4. Spojení s domovem.

Výzvědné zpravodajství a s ním související spolupráce se spojeneckými službami přesahovaly svým rozsahem rámec MNO, jemuž podléhala jen malá vyšší jednotka. Spojení s domovem bylo z valné části určeno vedení politickému. A tak zpravodajské oddělení bylo poutáno vlastně k MNO pouze nepatrnou složkou obranného zpravodajství ve smíšené brigádě. Tento nepoměr služebního zájmu MNO a kompetence zpravodajského oddělení projevoval se ovšem velmi nezdravě na situaci 2. oddělení, jehož výsledky pro sebe reklamoval z největší části prezident a i vláda. Tento stav se ovšem ještě podstatně zhoršil po první návštěvě v Moskvě, kdy do popředí vstoupily otázky vnitropolitické a otázka poměru zahraničních politických skupin londýnské a moskevské. Zmíním se o těchto okolnostech ještě při charakteristice jednotlivých složek naší činnosti, zdůrazňuji však už nyní, že jako podřízený orgán referoval jsem, resp. dával k dispozici výsledky naší práce těm místům, kterým mně bylo nařízeno. Nepříslušelo mi, abych o své újmě a proti obdržným rozkazům jednal nebo se snažil je obejít.

5. Výzvědné zpravodajství a spolupráce se spojeneckými zpravodajskými službami.

Zde bylo vlastní odborné těžiště zpravodajské skupiny, která na tomto poli přinášela československý přínos k boji proti Německu. Přes všechny obtíže, které vyplývaly z práce z cizího území, z nesnází technického a osobního spojení, přes tyto obtíže, které dovede pochopit jen zpravodajský odborník, dosáhli jsme výsledků nadprůměrných a byli jsme všeobecně považováni za nejlepší zpravodajskou službu ze všech těch spojenců, kteří v Anglii pracovali po obsazení území svých států. Po stránce vojenské vynikala tedy naše zpravodajská služba nad průměr, o čemž je možno se přesvědčit dotazem u příslušných představitelů spojeneckých armád. Politický její význam ocenili mnohokrát naši političtí představitelé, především prezident Beneš a ministr Masaryk, kteří několikrát prohlásili, že zejména za těžkých počátků své politické činnosti v Anglii opírali se výhradně o náš zpravodajský přínos britskému válečnému úsilí a spojenecké věci vůbec.

Spolupráce se zpravodajskou službou anglickou, na jejímž území jsme byli hosty, byla ovšem nejstarší a s ohledem na denní osobní styk nejužší. Konstatuji, že jsme si vůči anglické službě zachovali naprostou nezávislost,

že jsme nikdy nebyli ve službách Intelligence Service, jak se někdy zlomyslně tvrdí. Naše nezávislost byla jak finanční (nikdy jsme od nikoho nepřijali žádné peníze), tak i věcná. Náš vzájemný poměr byl čistě spojenecký, přátelský a loajální, a takovým zůstal i za všech mezinárodních peripetií a vzdor soustavným pomluvám a denunciantství, které proti nám vyvíjeli hlavně Poláci (zejména po uzavření spojenecké smlouvy se Sovětským svazem) a naše česká skupina Prchala – Borin. Mohl jsem bezpečně zjistit, a také jsem to několikrát svým představeným hlásil, že naše nezávislost od anglické služby (zejména v ohledu radiotelegrafního spojení) byla největší ze všech ostatních hostujících spojeneckých služeb (francouzskou např. nevyjímaje).

Naše zpravodajská spolupráce s Angličany týkala se výhradně věcí německých, případně maďarských a italských.

V archivu 2. oddělení z Anglie jsou uloženy kopie všech zpráv, které byly námi anglické zpravodajské službě předány.

Spolupráce se službou sovětskou. Naše spolupráce se sovětskou službou se datuje od uzavření spojenecké smlouvy se Sovětským svazem v roce 1936. Vzpomínám jen společné zpravodajské konference v Moskvě (1937) a téhož roku v Praze, vzpomínám naší pomoci, kterou jsme bez vědomí ministerstva vnitra poskytli sovětským důstojníkům a specialistům na cestě do Španělska (vystavování pasů apod.).

Po příjezdu do Londýna navázal jsem ihned (pomocí pplk. Kally) styk s tehdejšími sovětským vojenským atašé Černým a vstoupil ve spolupráci, pro niž později se strany sovětské byl určen zvláštní orgán. Do vstupu SSSR do války bylo nutno, zejména za vlády Chamberlainovy, provádět tuto spolupráci konspirativně, a za tehdejších mezinárodních poměrů bylo to v Anglii spojeno pro nás se značným rizikem.

Po vstupu Sovětského svazu do války v roce 1941 byla spolupráce navázána oficiálně. (Podotýkám, že už předtím provedené odeslání plk. Píky do Moskvy za účelem navázání užšího kontaktu se sovětským vojenským velením stalo se z mé iniciativy.)

Svazek všech zpráv, předaných námi Sovětskému svazu, je rovněž uložen v archivu 2. oddělení z Anglie (kopie a telegramy). Zprávy byly předávány trojí cestou: přes vojenského atašé (plk. Sizov), přes zástupce NKVD (vysl. rada Čičajev) a radiotelegraficky přes plk. Píku.

Dávali jsme sovětským představitelům nejen všechny zprávy, které jsme sami získali, nýbrž i takové zprávy, jež nám byly sdělovány jinými spojenci, zejména Angličany. Snažili jsme se vyhovět všem zpravodajským

požadavkům z Moskvy, kde potřeba zpráv byla pochopitelně velická. Některé požadavky byly pro naše možnosti ovšem nedostupné.

Spolupráce s Poláky (byla zcela přerušena po podepsání spojenecké smlouvy s Moskvou) nebyla nikdy ani těsná, ani opravdově přátelská. Omezila se v podstatě na několik zpravodajských schůzek, při nichž byly vyměněny zprávy o Německu. Záznamy o těchto schůzkách jsou uloženy v archivu 2. oddělení z Anglie a možno z nich vyčíst:

– že jsme ihned na první schůzce odmítli diskutovat o zprávách o Sovětském Rusku prostě z jednoduchého důvodu, že jsme žádných zpráv o Sovětském Rusku nevyhledávali,

– že polské zprávy o Německu a zejména závěry z nich činěné byly tendenční, snažící se dokazovat vojenskou inferioritu Rudé armády a bezvýhlednost její strategické situace. To vyplývalo ze známé vojensko-politické koncepce Poláků, kteří si přáli, aby Sovětský svaz byl německou armádou poražen; doufali, že po vítězství západních mocností nad Německem bude jejich mezinárodní situace taková, jak si ji představovali, sníce o polské velmoci „od moře k moři“. Tato tendenčnost polských zpráv a zpravodajských závěrů byla dobře známa i Angličanům, kteří si mně na ni často stěžovali.

O těchto zpravodajských rozpravách s Poláky podával jsem zprávy svým představeným (prezidentu republiky a ministru národní obrany) a informoval jsem vždy i příslušné představitele sovětské, s nimiž jsem byl ve styku.

Když zpravodajský styk s Poláky byl zcela přerušen, stali jsme se ihned předmětem jejich nenávisné propagandy. Denuncovali nás u Angličanů, že jsme placenými agenty Moskvy, že svého postavení v Anglii zneužíváme ke konspiračním akcím v neprospěch britského impéria atd. K tomuto očerňování používali vydatně i české skupiny Prchalovy, jimi placené.

Spolupráce s Američany, která byla zahájena v plném rozsahu až po vstupu USA do války, byla obdobné povahy jako s Angličany, s rozdílem daným tím, že Američané byli na britském území hosty právě jako my. – Možno zjistit na příslušných místech i našich (např. ministr Masaryk), že americká vojenská i politická místa náš zpravodajský příspěvek vysoce hodnotila.

Zpravodajská spolupráce s ostatními spojenci (jde o státy Německem okupované) nebyla pochopitelně zdaleka tak těsná jako se spojenci velmocenskými, hlavně proto, že jejich možnosti byly často velmi malé. K intenzivnější výměně zpráv došlo jen se službou francouzskou, k příležitostným rozhovorům pak se zpravodajskými zástupci Norska, Holandska a Belgie.

Pokud se týče Jugoslávců, neměli tito žádné organizované zpravodajské služby, a tzv. jejich zpravodajci se omezovali jen na šíření propagandy o Michajlovičovi. Podotýkám, že jsem mohl včas informovat svoje představené vojenské i politické o tom, že v rukou sovětských i anglických jsou důkazy o Michajlovičově kolaboraci s Němci.

Objektivně možno bez nadsázky shrnouti, že výsledky našeho výzvedného zpravodajství představovaly nesporně důležitý československý přínos spojeneckému válečnému úsilí. Že ho bylo využito i na politickém poli mezinárodním a do jaké míry a s jakými výsledky, o tom se mohou jistě vyjádřit naši političtí představitelé v Londýně (prezident republiky, ministr Masaryk, ministr Ripka atd.).

6. Obranné zpravodajství.

Až do zhroucení Francie těžiště obranného zpravodajství československého bylo v Paříži, kde mu stál v čele mjr. Bartík, jenž dostával direktivy od Národního výboru a spolupracoval s francouzskými úřady. Na obranné akce zpravodajské ve Francii nevykonávala tedy londýnská skupina žádného vlivu, nemá s nimi nic společného a nebyla o nich ani běžně informována.

Po ustavení čs. prozatímní vlády bylo politické zpravodajství převedeno do ministerstva vnitra (plk. Bartík) a 2. oddělení MNO zůstalo jen obranné zpravodajství ve vojenské jednotce (brigádě).

Nicméně vojenské zpravodajství provedlo akci proti skupině Prchala – Borin-Ležák v době, kdy šlo o ustavení prozatímní naší vlády a kdy její podkopné akce nám mohly politicky škodit. I v pozdější době jsme o této skupině podávali zprávy, pokud nám docházely.

Vojenská zpravodajská skupina londýnská se neúčastnila žádných akcí proti komunistům, ani mi není známo, že by vůbec takové akce někým jiným byly prováděny. – Ani na známé secesi komunistických vojáků v Cholmondeley nebral jsem žádnou účast, neboť věc byla řešena velitelsky (gen. Ingr, gen. Neumann, plk. Chodský-Boček).

Naopak mohu uvést, že do vstupu Sovětského svazu do války často jsme zasáhli u britských úřadů ve prospěch čs. komunistů, jimž hrozilo zatčení nebo prohlídka. Důkaz o tom může podat pplk. Sláma, který byl styčným důstojníkem u příslušné zpravodajské složky britské.

7. Spojení s domovem.

2. oddělení byla uložena povinnost zřídít a udržet radiotelegrafní spojení s domovem, kterémuž úkolu, přes několik krizí, vzniklých domácích situací, dostálo. Zprávy, docházející cestou kurýrní, dostávaly se do našich rukou jen zřídka, procházejíce našimi diplomatickými místy v neutrálních státech.

U spojení radiotelegrafického šlo především o to, aby bylo udrženo a fungovalo – tj. o stránku technickou, materiální a provozní. Tato otázka byla hlavním důvodem, proč radiotelegrafní spojení bylo svěřeno složce vojenské správy, neboť jiná, civilní složka za válečných poměrů v Anglii by nebyla s to tomuto úkolu dostát.

Po stránce obsahové dělily se zprávy a odpovědi na ně na tři druhy: politické, vojenské a vojensko-zpravodajské.

Zprávy politické, hospodářské, kulturní, sociální atd. byly předávány prezidentu republiky, resp. jeho kanceláři, odkud také vycházely odpovědi na ně. Prezidentská kancelář také obstarávala doručování těchto zpráv vládě, příp. jiným politickým představitelům československým i spojeneckým. V této kategorii zpráv bylo 2. oddělení prostým doručovatelem zpráv, jakýmsi poštovním úřadem.

Zprávy vojenské, tj. takové, které přicházely od vojenské podzemní organizace domácí a obsahovaly údaje organizační a vojenské plány do budoucna, byly předkládány ministru národní obrany, který po úradě se svým štábem buď sám nebo v zásadních věcech po úradě s vládou a prezidentem dával odpovědi nebo příkazy. I v této kategorii zpráv bylo 2. oddělení jen technickým pojítkem, doručovatelem zpráv.

Zprávy obsahu vojensko-zpravodajského, tj. zprávy o německé branné moci a jejím válečném úsilí, byly 2. oddělením využívány přímo ke zpravodajské spolupráci se spojenci. Také na takové zprávy přímo reagovalo buď konkrétními otázkami, nebo zpravodajskými dotazníky. I zprávy tohoto druhu byly též předkládány všechny ministru národní obrany a prezidentu republiky (tedy i vládě).

Kromě odborných zpravodajských dotazů, které zpracovávalo samo, posílalo 2. oddělení domů zprávy jen takové, které mu byly k doručení předány buď vojenskou správou nebo prezidentskou kanceláří. Není tedy pravda, že 2. oddělení, jemuž jsem stál v čele, jakýmkoliv způsobem ovlivňovalo domácí odbojové hnutí po stránce politické a vojenské. Rovněž je nehoráznou kalumnií vymyšlenou a nepravdivou, že by 2. oddělení odeslalo nějaké depeše povahy politické a vojenské bez vědomí představených. Rovněž je hrůzná nepravda, že některé depeše byly představeným zamlčeny nebo upraveny. To lze ostatně snadno dokázat porovnáním příslušné části archivu prezidentova s archivem 2. oddělení z Anglie.

Zprávy z domova byly považovány za tajné, resp. důvěrné, a to jak pro jejich obsah, tak pro konspirativnost domácího prostředí, z něhož pocházely. Proto manipulace s těmito zprávami byla prováděna podle předpisu o manipulaci s tajnými spisy. Dostal jsem přesné rozkazy, komu došlé

zprávy předkládat a nebylo ani v mojí kompetenci ani moci tyto rozkazy měnit. Jako loajální a ukázněný voják jsem se jimi také řídil. Nemohu tedy být viněn z toho, že některým politickým místům, která se domáhala toho, aby všechny zprávy z domova přímo dostávala, vyhověno nebylo. Rovněž rozhodnutí o tom, aby na přímém spojení s domovem se účastnila i moskevská složka našeho odboje, leželo zcela mimo moji kompetenci a možnosti.

V archivu 2. oddělení jsou uloženy všechny depeše vyměněné s domovem. U důležitých politických zpráv jsou tam uloženy i záznamy radiostanice, jak zprávy byly zachyceny, a celý postup dešifrování. Studium archivu lze bezpečně zjistit, že neobsahuje žádných stranicko-politických instrukcí, tím méně pak zpráv a instrukcí zahrocených proti komunistické straně. Úplnost tohoto archivu lze přezkoušet porovnáním s příslušnou částí archivu prezidentovy kanceláře z Anglie.

8. Vysílání parašutistů.

Archiv 2. oddělení obsahuje přesné záznamy o odeslání parašutistů, a to po všech stránkách: výběru, technické a taktické přípravy, přípravy konspirativní, zpravodajské, sabotážní a úkolové. Z těchto zcela podrobných záznamů jasně vysvítá, že:

- parašutisté byli domů vysíláni za účelem udržení spojení s domácími organizacemi, jimž se měli dát k dispozici;
- že jejich úkolem nebylo budovat nějakou zvláštní organizaci jakkoliv politicky orientovanou;
- že nedostávali žádných stranicko-politických instrukcí, tím méně zahrocených protikomunisticky;
- že z výběru nebyl nikdo vylučován pro politické přesvědčení, tím méně pro přesvědčení komunistické. Vysílání bylo založeno na dobrovolné přihlášce; pravda je, že, pokud mi je známo, se žádný komunista do řad parašutistů nepřihlásil;
- že o odeslání všech skupin parašutistů byli informováni moji představení, některé před odletem přijal pan prezident, téměř všechny ministr národní obrany;
- že některé ze skupin po stránce politické instruoval úředník prezidentovy kanceláře dr. Drtina. Tomuto instruování jsem byl přítomen a vím tedy, že tyto instrukce se týkaly jednak toho, na jakých zprávách politických z domova má prezident a vláda především zájem, jednak toho, jak tito parašutisté mají na dotazy domácích organizací odpovídat (otázka odsunu Němců, otázka Těšínska, otázka poměru k Polákům, celková mezinárodní

situace apod.). Nevím nic o tom, že by kdokoliv dával parašutistům instrukce stranicko-politické, zahrocené proti komunistické straně;

– že přes selhání některých jednotlivců parašutisté z Anglie ve své valné většině byli nadšení vlastenci, neohrožení hrdinové, kteří za nejtěžších podmínek snažili se ze všech svých sil splnit svoje poslání, že mnozí z nich zaplatili svým životem plnění těchto úkolů. Jest jen litovati v zájmu historie našeho druhého odboje, že z důvodů politických, které se vyvíjely mimo ně, jsou vyškrtáváni z dějin osvobozenického úsilí našeho národa v druhé světové válce. Doufám, že budoucnost k nim bude spravedlivější.

9. Závěr.

Moje úloha, kterou jsem hrál v Anglii, nebyla ničím jiným než snažením loajálního a ukázněného pracovníka, který jednal podle rozkazů, instrukcí a směrnic svých představených.

Z důvodů, které nemohu dobře pochopit, jsem byl po svém návratu do vlasti vyřazen z jakékoliv činnosti. Vojenská správa, neudávši žádných důvodů, mně sdělila, že na moje služby nereflektuje. Poslanec Slánský na sjezdu komunistické strany mě nazval „reakčním generálem“ a zařadil do „reakční kliky Ingrovy“.

K tomu, co jsem uvedl v předchozích kapitolách, podotýkám ještě:

a) Na výcvik a přípravu 2. obrněné brigády v Anglii, jakož i na způsob a dobu jejího bojového použití neměl jsem zcela žádného vlivu, neboť to vůbec nesouviselo s povahou mojí práce.

b) Neměl jsem nic společného s politickými a vojensko-politickými záležitostmi londýnského MNO. Tyto záležitosti spadaly do kompetence I. odboru, jemuž stál v čele až do podzimu roku 1944 tehdejší plk. Chodský-Boček, po něm plk. Kumpošt. Nevím, proč tito důstojníci nejsou dotázáni na politickou a vojensko-politickou koncepci naší západní armády a proč oni jsou z Ingrovy kliky vyňati, zatímco já jsem do ní zařazen, ač jsem k předmětným záležitostem neměl žádného příčinného vztahu. Svými kritiky byl jsem v Anglii spíše počítán do tzv. „kliky prezidentovy“. Pravda je, že devadesát procent mojí práce bylo k dispozici prezidentovi republiky.

c) Je přímo směšné přičítat mi jakoukoliv odpovědnost za rozhodování o tom, zda a kdy má dojít na domácím území k bojovým akcím, resp. k obecnému povstání. Každý přece ví, že jde o otázky zásadní důležitosti, které příslušejí prezidentovi, vládě a hlavnímu veliteli.

Pracoval jsem v exilu téměř sedm let v nejtěsnější blízkosti prezidentově. Jeho politické instrukce přijímal jsem slepě za svoje, neboť byl nejvyšší autoritou pro mne jako vojáka a občana. Po sedm let byl prezident

s mojí prací spokojen a často dal svoji spokojenost najevo ústně i písemně. Jak jsem přišel tedy k tomu, abych byl určitými kruhy označován za „reakčního“, nedovedu si vysvětlit jinak, než neznalostí mojí londýnské práce a zlovolnou zaujatostí některých mých osobních nepřátel.

Nezbývá mi než uchýlit se pod ochranu prezidentovu, pro něhož jsem celou dobu emigrace pracoval, a který tedy moji práci nejlépe zná, a poprosit jej o prosazení spravedlivého zhodnocení mojí revoluční práce v druhém odboji.

Ediční poznámka:

Odlisný způsob psaní velkých písmen v publikaci je dán rozdílností českých a slovenských pravidel (týká se obzvláště psaní žid – Žid, vůdce – Vodca apod.). Někde, zejména v citacích oficiálních dokumentů, je zachován pravopis podle dobové jazykové normy (např. Prozatímní Národní shromáždění), v ostatních případech (přepisy jednání, schůzí apod.) je pravopis dokumentů přizpůsoben soudobé normě.

Constitutional Development in the Czech Lands and Slovakia, 1938–1948

A Concise History of Law in the CSR
from 1938 to the Beginning of 1948
by Karolina Adamová

This concise history of law in the Czechoslovak Republic (CSR) from the year 1938 to the beginning of 1948 begins with a summary of the legislative activity in the period after the Munich agreement, i.e., the second Czechoslovak republic. The author states that a number of clearly unconstitutional steps were taken, the most fundamental of which was the curtailing of parliament's authority and a transfer of the right to pass laws and amend the constitution from parliament to the executive organs. The result was the introduction of anti-democratic measures that limited civil rights and freedoms.

With the establishment of the Protektorat von Böhmen und Mähren the remaining territory of the state became part of the Third Reich. The National Assembly was dissolved and the army disbanded; the state lost its autonomy, and civil rights and the government's authority were severely limited. The Reichsprotektor could change the law in the Protektorat by means of a decree. The tendency to subordinate existing laws to the laws of the Reich became increasingly frequent. Principles based on the Nuremberg Laws took on validity throughout the Protektorat. After the assassination of Reichsprotektor Reinhard Heydrich, anyone even suspected of agreeing with anti-Reich behaviour could face the death penalty.

The creation of a provisional government and provisional state administration in London, in 22. July 1940, and its international recognition later, enabled President Eduard Beneš and his government-in-exile to create a number of legal regulations, mostly constitutional and presidential decrees. These, together with governmental statutes (decrees issued by the government as opposed to the president) were subject to additional ratification by parliament (*ratihabice*). The president acquired authority to make decrees as long as the provisional state administration existed; the government took the legislative initiative. Significant decrees were issued during the war; many of them were part of the preparations for the post-war structure of the Czechoslovak state.

At the beginning of April 1945, President Beneš named a new Czechoslovak government in Košice, Slovakia, whose program was based on the principle of Czech and Slovak cooperation and the formation of a nation-

nal-front government. This government was to be in power until the naming of a new government which in cooperation with the Provisional National Assembly would prepare elections to a constituent national assembly.

The government's programme set the course of Czechoslovak foreign policy and the jurisdiction of the elected national committees. It solved the relations between Czechs and Slovaks, contained the position on retribution against Nazis and collaborators, and set the task of creating a national organ for the administration of property confiscated from Czechoslovak citizens considered treasonous. It set out the principles of the new educational, cultural and social policies, and paid particular attention to the renewal of the economy.

In carrying out the Košice programme, various opinions on the state's future political development in the areas of politics, economics and law began to appear.

The Provisional National Assembly, convened 28 October 1945, approved Dr Beneš as president and with a constitutional amendment carried out *ratihabice* of the decrees. In a short period of time, it passed 80 laws which were to have a profound effect on life in the state. At the same time, it passed legislation revising elections to the constituent national assembly, whereby it set the age limit for the right to vote at 18 and to be elected at 21. Members of the armed forces were granted the right to vote.

After the 1946 elections, in which the Communists won a plurality, the main task of the constituent national assembly was to work out a new constitution. Beneš was elected president again, and he entrusted Communist leader Klement Gottwald with the task of forming a new government. The government's programme was based on the idea of cooperation between all strata of Czechoslovak society. This idea was, however, both in legislative and practical terms badly adulterated in the subsequent period.

The Constituent Assembly, in less than two years, passed 224 laws. While preparing, debating and eventually passing these laws, there occurred with increasing frequency differences of opinion between the Czechoslovak Communist Party and the other political forces. At the same time, a number of international agreements were signed which concerned, among other things, the adjustment of state borders. It was not possible, however, to adopt a new constitution because of the political battles between advocates of pluralist democracy and representatives of the Communist Party. It was adopted only after the coup d'état in February 1948, when the pro-democracy forces had been defeated.

The study concludes with a selection of legal regulations from the years 1939 to 1948.

Constitutional Development in the Slovak State,
6 October 1938 to April 1945
by Katarína Zavacká

The introduction to the study deals with the period from the signing of the Žilina agreement to the declaration of the independent Slovak State. Just after the signing of the Munich agreement, the law on autonomy for Slovakia, which had been introduced by the Hlinka Slovak People's Party (HSLS), was passed. Only foreign affairs, national defence, administration of the national debt, and the effecting of loans for the needs of the state were to be run on a state-wide, i.e., Czechoslovak, basis. Governmental and executive power in Slovakia was to devolve to a five-member government whose ministers were also to be members of the central government in Prague.

With the Prague cabinet's ratification of the Žilina agreement, the decentralization of state power began; power was then seized by the Hlinka party. At the same time as this unconstitutional act, Dr Jozef Tiso was appointed minister of a non-existing ministry for the administration of Slovakia and a number of governmental decrees and regulations. The constitutional framework was finally created by the law on autonomy, which in its form and content, however, described a federal system.

A law was passed whose precondition was the attainment of the right of domicile in some communities in Slovakia. For a resolution of the National Assembly concerning constitutional matters to be valid, the simple majority had to contain in itself a qualified majority of members of the assembly who had been elected in Slovakia.

With the passing of the law granting full powers to make changes to the constitution and the laws of the Slovak Republic, parliamentary democracy and the rule of law ended in Slovakia. The constitutionally guaranteed principles of the equality and freedom of the citizen were violated. By means of legal amendments on the basis of the law granting full powers, around 9,000 civil servants and employees of Czech nationality (i.e., Czech ethnic origin) were sent back to Czech territory. The programme of the Slovak government, presented by its premier, Tiso, in February 1939, stressed clearly the building of a sovereign Slovak state with Slovak laws and also indicated a solution to the Jewish question in Slovakia.

The second part of the study deals with the period from the declaration of the Slovak State on 14 March 1939 to its end in April 1945. Within a short period of time, about 70 important decrees were issued. Among

them were the decree on extraordinary three-month measures in the entire Slovak State, a decree on security measures against enemies, and the first anti-Jewish legal regulations prohibiting non-Christians to manufacture or sell Christian devotional articles.

With these and other decrees that were soon to follow, tough anti-Jewish legal policies began: a prohibition on the performance of certain professions, attacks on the property of so-called "political profiteers", the reassignment of officers and enlisted men into special working units, denying Jews the right to earn a living, and limiting the number of Jews working in the medical profession.

The constitution of the Slovak State was ratified 21 July 1939. It was characterized by one of its framers, Dr V. Tuka, as neither democratic, authoritarian, aristocratic, nor socialist. The constitution declared the new state a republic, whose head was the president. In its law on the leading role of the HSLS it established the "Führerprinzip" in Slovakia; legislative power fell to the assembly (*Sněm*) and deputies were elected from a single candidate list from one party. The constitution granted exceptional status to the government, which could issue decrees which had the power of a regular law.

The conclusion of the study elaborates on several laws which became a part of the constitution and some legal regulations on the following topics: citizenship, confiscation of property for certain crimes, land reform (aimed especially at Jews), the work obligations of Jews and Gypsies, the registration of Jewish property, amending the legal status of Jews in matters of education, and aryanization.

Definite steps in the preparation of expelling the Jews from Slovakia were embodied in the "Jewish Codex" decree which limited the freedom of Jews to dispose of their property. The law of 15 April 1942 on the expulsion of Jews, the harshest in terms of its content, was the logical and definitive culmination of the previous steps. Passed as a constitutional act, it stripped Slovak Jews of their citizenship.

The outbreak of the Slovak National Uprising had a significant influence on the legislation of the Slovak State. A number of legal regulations were passed, which were aimed against people who participated in the uprising or helped the insurgents. On the basis of Law 200 Sl. z, the president was empowered to issue decrees with the force of a law appertaining to measures in matters whose amendment would normally require a constitutionally based law. The government had similar authority in issuing decrees whose approval was the exclusive authority of the assembly.

The First Post-war Government,
documents compiled and annotated by Karel Kaplan

This work focuses both on the negotiations of the first Czechoslovak government after the Second World War, which commenced in January 1945, and on this governments' relation to the Czech National Council and former representatives of the Czechoslovak military command in exile in London. The selection is limited mostly to hitherto unpublished documents from the former archives of the Central Committee of the Czechoslovak Communist Party now administered by the State Central Archives, and from the Archives of the Office of the President of the Republic and from the resources of the Office of the Presidium of the Government in the State Central Archives. The negotiations which are dealt with in even greater detail are those between the representatives of the London government-in-exile and the Czechoslovak leadership in exile in Moscow, 23-27 March 1945. The result of these negotiations was the agreement on the structure of the new government and filling of posts. This government was named by President Beneš in Košice on 4 April 1945. The documents elucidate the atmosphere and circumstances under which the coalition partners accepted practically all of Communist leader Klement Gottwald's proposals. At the same time, they aid in the understanding of what pressures led the new Czechoslovak government to the positions it took regarding the resistance movement on the home front, representatives of the Czech National Council, and representatives of the military command in London, especially Minister of Defence General Sergej Ingr and the commander of the intelligence service, František Moravec.

The extensive supplement deals with the characteristics of the non-Communist ministers and how they were assessed by the Gottwald leadership. There are also remarks of Foreign Minister Jan Masaryk regarding a meeting with Gottwald in March of 1945, the minutes from several day's discussions concerning the composition of the first post Second World War government and the minutes of the president's chancellor, Jaromír Smutný, from a state dinner which he organised in Beneš's honour upon finishing negotiations with Stalin. There is also a letter to Zdeněk Fierlinger from the Soviet ambassador in Prague, Valeri Zorin, calling for the resignation of leading representatives of the Czech National Council who the Soviets believed had prepared a plan to save the German military. The statements of General Ingr and the memorandum of General Moravec on their activity in London are documents which testify to the vain attempt of both men to clear themselves of Communist accusations intended to thwart their return to leading positions in the army.

REJSTŘÍK

A

Altricht Josef, JUDr., kpt. – *čs. polní prokurátor u polního soudu 1. stolice u velitelství náhr. tělesa ve Velké Británii*, 94

B

Bartík Josef, mjr., (od r. 1945 brig. gen.) – *před 15.3.1939 ved. obranné sekce 2. odd. hl. štábu, ve V. Británii přednosta obranné skupiny zpravodajského odd. MNO, od r. 1942 v resortu min. vnitra jako přednosta IV. odboru (polit. zprav.), a to až do ledna 1946*, 147

Bečko Ján – *člen čs. Státní rady a exilové vlády, člen SNR (soc. dem.)*, 72, 85

Beneš Edvard – *prezident ČSR*, 7, 12, 13, 14, 16, 18, 21, 22, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 80, 81, 87, 88, 90, 93, 97, 100, 101, 102, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 146, 147, 148, 156, 157, 160

Beran Rudolf – *předseda vlády 2. republiky od 1.12.1938 do 15.3.1939*, 7, 145

Boček (krycí jm. Chodský) Bohumil, brig. gen. – *přednosta I. odboru MNO v Londýně, od 6.10.1944 velitel 1. čs. sam. brig. v SSSR, později zást. velitele 1. čs. arm. sboru v SSSR, od 12.4.1945 náčelník hl. štábu čs. branné moci*, 79, 97, 98

Borin-Ležák Vladimír – *redaktor Rudého práva a posléze Večerního svob. slova, po 15.3.1939 propagátor čs.-něm. spolupráce (časopis Česká práce). Po příjezdu do V. Británie spolupracoval s P. Prídavkom a stal se vedle L. Prchalý a dr. K. Lochera hl. činitelem Čs. nár. jednoty, v Čs. nár. výboru zastával funkci místopředsedy*, 149

Brunner Slavomil, pplk. pěchoty – *od 1.6.1940 mimo činnou službu, 14.7.1940 hodnost pplk. odňata, propuštěn z voj. služby jako voják*, 94

Bürger-Bartoš (změna příjmení v červnu 1945) František, pplk. gen. štábu – *náč. štábu velitelství Bartoš (voj. velitelství Velké Prahy)*, 26.5.1945 *náč. štábu I. sboru v Praze*, 90, 130

C

Clementis Vladimír – *státní tajemník v MVZ ČSR, (KSC), v roce 1951 zatčen, 1952 v procesu se Slánským odsouzen a popraven*, 86, 96, 98, 124, 127, 142

Č

Čarnogurský Pavol – *poslanec Sněmu Slovenské republiky (HSLŠ)*, 50, 62

Černý Vilém – *přednosta kabinetu MZV*, 134

Černýj – *sovětský vojenský atašé v Londýně*, 149

Čičajev – *vyslancův rada, zástupce NKVD v Londýně*, 149

D

David Josef – *náměstek předsedy vlády (nár. soc.)*, 72, 74, 81, 84, 102, 103, 123, 128, 130

Dratina Prokop – *ministr spravedlnosti (nár. soc.)*, 84, 96, 97, 98, 121, 153

Ď

Ďurčanský Ferdinand – *ministr zahraničních věcí slovenského státu*, 43, 52

Ďuriš Július – *ministr zemědělství (KSC)*, 24, 75, 123, 127

E

Eliáš Alois, div. gen. – *předseda 1. protektorátní vlády (od 27.4.1939 do 27.9.1941), za stanného práva v červnu 1942 popraven*, 145, 146

F

Faucher Louis Eugène, fr. gen. – (od r. 1922 *čsl. generál*), *dlouholetý velitel fr. voj. mise v předvál. ČSR*, 139

Ferjenčík Mikuláš, gen. – *státní tajemník na MNO, 1946-1948 pověřenec pro vnitro*, 95, 96, 97, 99, 123, 126, 127

Fiala Bohuslav, brig. gen. – *podnáčelník hl. štábu, od 1.3.1939 po odchodu arm. gen. L. Krejčího z funkce působil de facto jako náč. hl. štábu*, 145, 146

Fierlinger Zdeněk – *předseda vlády od 4.4.1945, náměstek předsedy vlády od 2.7.1946 (soc. dem.)*, 14, 71, 74, 79, 80, 81, 84, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 101, 106, 110, 117, 119, 121, 122, 124, 128, 129, 130, 137, 143, 160
 Fišera (krycí jm. Vojtěch) Julius, brig. gen. – *velitel oblasti Kladno ve skup. ALEX, od 15.6.1945 na dovolené, od 1.4.1946 vel. 13. divize v Kolíně, 1.12.1947 přeložen do výslužby*, 90

G

Golian Ján, brig. gen. – *od 1.9. do 7.10.1944 velitel 1. čs. armády a hl. velitel čs. branné moci na Slovensku, poté zást. velitele, 13.11.1944 zajat, jeho další osud není znám*, 96

Gottwald Klement – *náměstek předsedy vlády, od 2.7.1946 předseda vlády (KSC)*, 13, 22, 23, 70, 71, 73, 74, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 87, 91, 95, 96, 98, 109, 110, 111, 112, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 157, 160

H

Hácha Emil – *státní prezident 1939–1945*, 8, 9, 10

Hájek František, plk. gen. št. – *přednosta 2. oddělení hl. št. čs. branné moci, od srpna 1939 ved. voj. skup. v Sidi-bel Abbas, později v Agde, zemřel 23.2.1943 v Londýně*, 144, 146

Hála František, msgre – *člen Státní rady v Londýně, ministr pošt. (ČSL)*, 76, 83, 96, 98, 108, 117, 120, 121, 123, 127, 130

Hasal-Nižborský Antonín, gen. – *přednosta VKPR (1940–44, 1946–48), 1944–45 voj. velitel osvobozen. území ČSR, 1945–46 ministr dopravy*, 83, 84, 86, 97, 123, 126, 127

Havelka Jiří, JUDr. – *od prosince 1938 do dubna 1939 min. bez portefeje, pověřen řízením prez. kanc., náměstek předsedy protektorátní vlády gen. Eliáše*, 145

Heydrich Reinhardt – *zastupující říšský protektor v Čechách a na Moravě*, 9, 11, 156

Hitler Adolf – *říšský kancléř*, 9, 33, 52

Hlinka Andrej – *zakladatel a předseda HSLS*, 62

Hodinová-Spurná Anežka – *členka vedení čs. komunistické emigrace v Londýně a členka čs. Státní rady*, 85

Hodža Fedor – *člen čs. Státní rady v Londýně, 1945–1948 gen. tajemník DS*, 98, 136

Houška Tomáš, pplk. – *přednosta německé sekce stud. skupiny 2. odd. hl. štábu, zapojil se do činnosti tisk. ref. ČTK (skup. Zd. Schmoranze), po zatčení 22.12.1939 vyskočil z okna Petschkova paláce (in memoriam plukovník gen. štábu)*, 145

Husák Gustáv – *předseda sboru pověřenců (KSS)*, 84, 119, 120, 125, 127

CH

Chamberlain, sir Arthur Neville – *1937–1940 předseda vlády Velké Británie a vůdce konzervativní strany*, 149

Chodský-Boček, plk., viz Boček B. – 151, 154

Chvalkovský František – *ministr zahraničních věcí 2. republiky*, 145

I

Ingr Sergej, div. gen. – *zakladatel Obrany národa, náč. voj. správy Čs. nár. výboru v Paříži, ministr nár. obrany čs. exilové vlády ve Velké Británii, od 19.9.1944 hlavní velitel čs. branné moci*, 80, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 113, 132, 134, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 151, 154, 160

K

Kadainka Jaroslav, pplk. gen. št. – *za Pražského povstání ve velitelství ALEX, ilumočník při jednání o něm, kapitulaci 8.5.1945, teprve 19.12.1945 přidělen jako prof. na VŠ vojenskou*, 90, 130

Kalla Josef, pplk. gen. št. – *(od října 1944 plk.), čs. voj. a letecký atašé v Londýně od 31.10.1936, v této funkci i za 2. svět. války*, 147, 149

Karmasin Franz – *1939–1945 v čele Německé strany na Slovensku, posl. Slov. sněmu, 1945 emigroval do Rakouska, 1947 odsouzen čs. Nár. soudem jako válečný zločinec k trestu smrti*, 50

Klapálek Karel, brig. gen. – *od září 1944 velitel 3. čs. samost. brigády v SSSR, od 6.4.1945 velitel 1. čs. arm. sboru v SSSR*, 79

Kopecký Václav – *ministr informací (KSC)*, 75, 88, 90, 98, 113, 115, 116, 123, 128

Kotrlý Josef, JUDr. – *místopředseda ČNR, pak Zemského národního výboru, v listopadu 1945 jmenován čs. gen. konzulem pro Kanadu a New Founland, po únoru 1948 rezignoval a zůstal v exilu*, 90, 130

Kumpošt Prokop, plk. gen. št., (od 1.5.1945 brig. gen.) – *od r. 1937 čs. voj. atašé ve Varšavě, po porážce Polska jako zást. plk. H. Píky v Bukurešti, od října 1940 v Istanbulu, po odchodu H. Píky ustanoven voj. atašé, od jara 1942 styč. důst. u brit. vrch. vel. v Egyptě, dále náč. štábu čs. voj. mise pro Stř. a Blízký východ, po jejím zrušení vel. Čs. admin. štábu se sídlem v Jeruzalémě. Od 13.9.1944 přednostou I. oddoru v Londýně, od 29.4.1945 MNO v Košicích (od 15.5.1945 v Praze) až do října 1946*, 154

L

Laštovička Bohuslav – *člen zahr. skupiny KSC v londýnském exilu*, 72, 85

Laušman Bohumil – *ministr průmyslu (soc. dem.)*, 75, 79, 80, 91, 98, 101, 106, 117, 123, 129

Lettrich Jozef – *předseda SNR, předseda DS*, 75, 107

Lichner Ján – *státní tajemník v min. zahr. obchodu (DS)*, 86, 98, 123, 126

Lukas Karel, pplk. gen. št. – *od listopadu 1938 zást. MNO u podkarpatské vlády v Chustu, od července 1939 v exilu, působil ve štábu voj. správy Čs. nár. výboru v Paříži, ve V. Británii náč. štábu 1. čs. smíšené brig., od r. 1941 jako voj. atašé u polské exil. vlády*, 139

M

Mach Alexandr (Šaňo) – *ministr vnitra, místopředseda vlády slovenského státu*, 51, 58

Majer Václav – *ministr výživy (soc. dem.)*, 572, 76, 83, 85, 86, 91, 107, 108, 115, 120, 123, 128, 130

Masaryk Jan – *ministr zahraničních věcí*, 72, 75, 77, 84, 85, 86, 104, 105, 107, 110, 123, 126, 127, 147, 148, 151, 160

Miroslav, viz Neumann B. – 137

Molotov Vjačeslav, M. – *ministr zahraničních věcí SSSR*, 106, 110

Moravec František, brig. gen. – *od r. 1935 přednosta pátr. skup. 2. odd. hl. št. čs. branné moci, od 14.3.1939 ve V. Británii jako přednosta čs. zpravodaj. služby, od září 1944 podnáčelník štábu hl. velitele čs. branné moci*, 90, 91, 98, 99, 100, 132, 133, 143, 160
 Mussolini Benito – *it. fašist. diktátor, zajat a popraven partyzány 28.4.1945*, 56

N

Nechanský Jaroslav (krycí jm. Jiří), kpt. – *vysazen 16.2.1945 poblíž Javorné u Nasavrku (skup. PLATINUM), napojil se na R-3, za Pražského povstání velitelem voj. komise ČNR, 11.6.1945 přidělen 2. odd. hl. štábu, škt. od 1.8.1945*, 90, 130

Nejedlý Zdeněk – *ministr školství a osvěty, od 2.7.1946 ministr ochrany práce a sociálních věcí (KSC)*, 76, 84, 86, 123, 126

Němec František – *ministr v čs. exil. vládě v Londýně, 1944–1945 vládní delegát pro osvobozené území ČSR*, 13, 106, 108

Neumann Bedřich (krycí jm. Bohuš Miroslav), div. gen. – *velitel 1. čs. divize ve Francii, 1. čs. smíšené brigády ve V. Británii, od r. 1943 náč. štábu pro vybudování branné moci, od 19.9.1944 náč. štábu hl. velitele čs. branné moci*, 90, 91, 94, 132, 138, 151

Nosek Václav – *ministr vnitra (KSC)*, 69, 70, 72, 83, 86, 96, 98, 123, 130, 140, 141, 142, 143

Novomeský Ladislav – *místopředseda SNR, člen ÚV KSČ, pověřenec pro školství a osvětlu (KSS), 84, 122, 127*

O

Osuský Štefan – *1939–1940 člen Čs. nár. výboru v Paříži, 1940–1942 stát. min. čs. exil. vlády a člen čs. Státní rady v Londýně, v roce 1942 odešel pro soustavné rozpory s E. Benešem ze všech funkcí, 98, 136, 147*

P

Pietor Ivan – *ministr vnitřního obchodu, od 2.7.1946 ministr dopravy (DS), 123, 127*

Píka Heliodor, brig. gen. – *plk. gen. štábu, od prosince 1943 brig. generál, v Moskvě od konce dubna 1941, od 2.8.1941 náčelník čs. voj. mise v SSSR, 1945–1948 zást. náč. gen. štábu čs. armády, 1949 popraven, 72, 142, 149*

Pražák Albert, univ. prof. – *během okupace spolupráce s domácími nekomunistickým odbojem, od 30.4.1945 do 11.5.1945 předseda ČNR, 88, 130*

Prchala Lev, arm. gen. – *(voj. hodnost odňata 1945), zemský voj. velitel v Košicích, po vytvoření autonom. vlády v Chustu zač. r. 1939 ministrem vnitra, dopravy a financí. Po příchodu do Polska byl zde ustanoven formálním velitelem čs. legionu. Aspiroval na ved. místo v čs. zahr. odboji a vedl opozici proti dr. E. Benešovi. Dán mimo činnou službu, posléze založil Českou národní jednotu, která se v r. 1945 přeměnila v Český národní výbor s programem vytvoření federace samostatných středoevropských národů, 98, 136, 147, 149, 150*

Procházka Adolf – *ministr zdravotnictví (L), 123, 127, 129*

R

Reicin Bedřich, kpt. (od 7.3.1945) – *přednost odd. obranného zpravodajství štábu I. čs. arm. sboru v SSSR (od 1.1.1945), od 16.4.1945 náč. hl. správy obranného zpravodajství (HS OBZ), souzen v procesu se Slánským a popraven, 79, 91, 92*

Ribbentrop Joachim von – *1938–1945 říšský ministr zahraničí, v Norimberku odsouzen jako válečný zločinec a popraven, 33, 52*

Ripka Hubert – *ministr zahraničního obchodu (nár. soc.), 72, 75, 77, 78, 83, 107, 110, 123, 127, 151*

S

Sidor Karol – *vyslanec slovenského státu ve Vatikánu, 51*

Sizov, plk. – *sovětský voj. atašé v Londýně, 149*

Sláma Václav, pplk. – *důst. 2. odd. hl. št. (obránná sekce proti Německu), v Londýně opět pracoval v obranném zprav., později ustaven styč. důstojníkem mezi MNO a britskou MI-5, ve styku i s franc. zprav. orgány. Od června 1945 do května 1946 přednosta 2. odd. čs. voj. mise ve V. Británii, po návratu do vlasti ustaven členem kárného výboru MNO, 151*

Slánský Rudolf – *generální tajemník ÚV KSČ, 75, 83, 99, 106, 113, 114, 115, 119, 154*

Smrkovský Josef – *1944–1945 člen IV. ileg. ved. KSČ, v době Pražského povstání místopředseda ČNR, 88, 90, 130*

Smutný Jaromír – *kancléř prezidenta republiky, 86, 160*

Stalin Josef, V. – *předseda vlády, generální tajemník ÚV VKS(b), 86, 87, 88, 92, 104, 110, 160*

Stoj (krycí jméno) Hieke František, pplk. – *zprav. důst. ve 2. odd. hl. štábu, od prosince 1939 v zahraničí, ustanoven čs. zmocněncem v Bělehradě, 2.8.1941 jmenován členem čs. voj. mise v SSSR, 1.1.1942 čs. voj. atašé v Teheránu, v roce 1944 velitelem čs. voj. mise v Jugoslávii, 143*

Stránský Jaroslav – *náměstek předsedy vlády, od 2.7.1946 ministr školství a osvěty (nár. soc.), 72, 75, 84, 85, 86, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 105, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 129*

Styk Jozef – *v době SNP člen předsednictva povst. SNR a pověřenec veřejných prací, 1945–1948 člen vedení DS, poslanec NS a SNR, 1945–1946 místopředseda SNR, 84, 121*

Svoboda Ludvík, arm. gen. – *od června 1941 vel. I. čs. samostatného praporu v SSSR, 1945–1950 ministr národní obrany, 75, 79, 80, 84, 86, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 103, 104, 123, 126, 134, 135*

Syrový Jan, arm. gen. – *předseda vlády 2. republiky od 22.9.1938 do 1.12.1938, 7, 145*

Š

Široký Viliam – *náměstek předsedy vlády (KSČ), 75, 81, 83, 96, 123, 126, 127*

Škvarčil Josef, MUDr. – *od 1.9.1944 v SSSR jako voj. chirurg v hodnosti poručíka, od 23.2.1945 ved. chirurg I. armádního sboru, končil v hodnosti majora, po sbození přednosta I. odb. 4. odd. MNO, (KSČ), 83, 84*

Šmidke Karol – *předseda rev. SNR, od září 1945 do srpna 1946 předseda sboru pověřenců, potom místopředseda SNR, (KSČ), 69*

Šoltész Jozef – *ministr ochrany práce a soc. péče do 2.7.1946, (KSČ), 76, 123*

Španiel Oldřich, brig. gen. – *čs. voj. atašé v USA, od 16.4.1945 vel. I. čs. sam. brigády v SSSR, od 31.5.1945 ustanoven přednostou VKPR, 94*

Šrámek Jan, msgre – *náměstek předsedy vlády (L), 12, 70, 71, 72, 74, 81, 88, 89, 97, 102, 108, 118, 122, 123, 129*

Šrobár Vavro – *za SNP jeden ze dvou předsedů SNR (spolu s K. Šmidkem), 1945–1946 člen vedení DS, 1946 založil Stranu slobody a stal se jejím prvním předsedou, 42, 69, 74, 81, 84, 101, 102, 121, 123*

Šváb Karel – *ved. evidenčního oddělení ÚV KSČ, odsouzen v procesu se Slánským a popraven, 97*

Švarc (správně Schwarz) Karel – *v emigraci spoluzakladatel Čs. národní jednoty, 147*

T

Tiso Jozef – *prezident Slovenské republiky, odsouzen Národním soudem k trestu smrti a popraven v dubnu 1947, 42, 43, 47, 48, 50, 51, 158*

Tomčík Jaroslav, kpt. – *osvětový důstojník čs. sam. obrněné brigády v SSSR, od 12.6.1945 velitel kursu pro osvět. důstojníky, od 14.8.1945 politický (osobní) tajemník ministra nár. obrany, 91*

Tuka Vojtech – *předseda vlády slovenského státu (HSLS), 57, 159*

U

Ursíny Ján – *náměstek předsedy vlády (DS), 75, 84, 96, 105, 106, 120, 121, 123, 127*

V

Vančo M. – *poslanec (Str. slob.), 57*

Viest Rudolf, div. gen. – *velitel I. čs. divize ve Francii, ve Velké Británii státním ministrem (tajemníkem) v MNO, od 7.10.1944 velitel I. čs. armády na Slovensku, 94*

Vojtěch, gen., viz Fišera J. – *130, 131*

Vrbenský Bohuslav – *1941–1943 se podílel na formování čs. voj. jedn. v SSSR, od 1941 člen čs. Státní rady v Londýně a delegát Čs. červeného kříže v SSSR, zemřel 25.11.1944 v Moskvě, 92*

Vyšinskij Andrej, J. – *náměstek ministra zahraničí SSSR, 92*

Z

Zorin Valerian, A. – *1945–1947 sovětský velvyslanec v Praze, 130, 160*

Za nezištnou pomoc při zpracování rejstříku děkuje redakce PhDr. Zdeňku Vališovi z Vojenského historického archivu.

**K ústavnímu vývoji v českých zemích
a na Slovensku v letech 1938–1948**

První poválečná vláda
(Komentované dokumenty)

Redakce Jan Jiříček, anglické résumé Derek Paton

Počítačová sazba Václav Dryk

V ediční řadě Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, svazek 5,
vydal Ústav pro soudobé dějiny AVČR ve spolupráci se Státním ústředním archivem
Praha 1992